بە یارمەتی بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕۆشنبیری لاوان لە چاپ دراوە

کەشکۆڵی گیو

کۆکردنەوەی
گیوی موکریانی

پێدا چوونەوەو ئامادەکردنی
د. کوردستان گیو موکریانی

بەرگی یەکەم
بەشی (آ)

کەشکۆڵی گیو

کۆکردنەوەی
گیوی موکریانی

پێدا چوونەوەو ئامادەکردنی
د.کوردستان گیو موکریانی

بەرگی یەکەم
پیتی (آ)

پێشکێشە بە ...

«بروا کوردۆ گیوە»ی برازام
بەو هیوایەی
بڵێسەی
رێگەی خزمەت کردنی
رۆشنبیری
رووناکتر بکات

کوردستان

٢٨/١١/١٩٨٥

بەغدا

پێشـــەکی :

کە لە زستانی (١٩٧٧)دا گەرامەوە خاکی پیرۆز ، بەو ئاواتــەوەبووم ، لەگەڵ خوالێخۆشبوو گیوی موکریانی ـ باوکم ، سەر بەیەکەوە بنێینو پێکەوە خەریکی ساخ‌کردنەوەو ئامادەکردنی لێکۆڵینەوەی بابەتانی وێژەییو زمانەوانیو کەلەپووری‌بین • ترووسکایی ئەم ئاواتە رووی لە کزی‌کرد ، کە لە زانکـۆی سلێمانی‌دا دامەزرامو دیسانەوە لە کتێبخانەکەی مامۆستا گیو دوور کەوتمەوە• ئاواتەکە بەیەکجاری بنج‌بڕکرا ، کە مامۆستا گیو دوامال‌ئاوایی لێکــردمو رۆژگار لەگەڵمدا نەیاربووو ئەو گەنجینەیەی لێی وەرگرتم •

لە زانکۆدا ئەرکێکی زۆر گرانیان پێ‌سپاردبووم ، ئەویش دەرزگوتنەوەی حەوت بابەتی جۆراو جـــۆر ، کە شەش بابەتیـــان هیچ بەندیوارێکیـــان بەزمانەوەنەبوو ، تا ئەوساش هیچ جۆرە کتێبێکی ئەوتۆ ، کە سەبــارەت بەبابەتێک لەو بابەتانەبێت ، کە لەپێش مندا چەندین مامۆستا گوتوویانەتەوە نەبوو ، دەبا خۆم لە کەلێنو سوچ و گۆشـــەی کتێبانی خۆمـــاڵیو بیـــانی ئامادەیان‌بکەم ، لەپاڵ ئەوانەش‌دا لەلایەن وزارەتەوە دانانی چەند کتێبێکـم لێ‌داواکرا ، ئەوانە هەموو پێویستیان بەکاتو شوێن‌بوو ، کات مولکی خــۆم

نەبوو ، شوێنم زۆر ناڵەبارو لاهێرو نارێکبوو ، ژوورێکی بچکۆلانەی بەکرێی نێو خانوویەکی هەشتا مەتری چوارگۆشەیی‌بوو ، کە هەر تێیدا دەمخوێند ، دەمنووسی ، چێشتم‌لێ‌دەنا ، دەنووستم‌و سەرباری ئەمە دایکیشم لەگەڵمدا گیرۆدەی ئەم ژیانەببوو ٠

لەگەڵ ئەوانەشدا بۆ ماوەی ساڵێک پەیتاپەیتا بە فەرهەنگی (عـربی ـ کوردی) ، کە نێوی نۆبەرەیەو دەیان ساڵ مامۆستا گیو خۆی پێوە ماندووکردبوو ، چوومەوەو پێشکێشی زانکۆی سلێمانیم کردو (٢٨٠) لاپەرەیەکی لێ‌چاپ‌کرا، کەچی لە ساڵی (١٩٨٣)دا هەمووی فەوتاندراو دەڵێن بە چاپخانەی زانکـۆی موسل سپێردراوە ، بۆ ئەوەی سەرلەنوێ چاپی‌بکەنەوە ٠

ئێستەش ، کە ماوەی سێ ساڵێکە گوازراومەتەوە بەغدا ، لەگەڵ بێ‌رێ‌و شوێنیم‌و باری‌سەخت‌و ئاڵۆزاوم وا بەشی یەکەمی (کەشکۆڵی گیو) پیتی (آ) م خستە بەردەستی ئێوەی خۆشەویست ٠

نەم‌دەویست بەم چەند دێرەی سەرەوە ، باسی باری خۆم بکەم ، بەڵام لەوانەیە ئەوانەی شارەزای دۆخی گرانی من نەبن گلەیی‌بکەن‌و بڵێن ، سەبارەت بە بەرهەمەکانی مامۆستا گیو هیچی نەکرد ٠٠

ئەم بەرهەمەی بەردەستتان ، ئەرک‌و هەوڵ‌و کۆششی سی‌ـچل ساڵەی مامۆستا گیوە ، کە تا دوا ماڵئاوایی خەریکی کۆکردنەوەیان‌بوو ، بەواتا تـا ١٩٧٧/٧/٢٤دا ، بۆ ئەم مەبەستە چەند جار سەری لــە شارانی سلێمانی‌و کۆیەو کەرکووک‌و قەڵادزێ‌و رانیەو ئاکرێ‌و دهۆک‌و زاخۆو ٠٠ داوە ، وەیـا نامەی بۆ رۆشنبیرانی کورد ناردووە ، تاوەکو جگە لە بەسەرهات‌و بەرهەمی خۆیـان هی ناسیارانی ناوچەی خۆشیانی بــۆ بنێرن ، وەک ئەم نامەیـەی

که له ١٩٤٥/٣/١٦دا مامۆستا گیو

بۆ مامۆستا مستەفا نەریمانی نــاردووە ٠

زۆربەی ئەو وێنانەی ساڵانی سی‌و چل ، خۆی گرتوونی‌و جل‌وبەرگـــی خۆی لەبەرکردوون ، جا نیگاری‌کێشاون • مامۆستا گیو بۆ بەدی‌هێنانی ئـــەم کارە مەزنە ، ڕێبازێکی بابەتانەی گرتبۆ خۆ ، هەمیشە پرسیارەکانی ئامادەبوون، وا لە ژێرەوە ئەو بەرپەڕەی بەپرسیارەوە ئاراستەی هۆنەرانی دەکـــرد ، کە لەنێو بەسەرهاتی مامۆستا ئەخۆڵدا دۆزیمەوە بڵاوی دەکەمەوە :ـ

(١)

احول - احمد درویش

«سەرگوزەشتەی بیوا احمد درویش»

ناوی - احمد شوکت ئەحول

ناوی باوکی - احمد درویش

ساڵ وە جێگەی لەدایک بونی - سلێمانی ١٩١١ میلادی

لقب و ناوبانگی عائلەی -

تحصیلی تاکوی کردوە ؟ - ابتدائی خارجی

شاعیریتی لەچیەوە بو ؟ - سەودا

لەکەیەوە شعر ئەڵێت ؟ - ١٩٢٧ میلادی

چەند زمان ئەزانیت ؟ - کوردی و فارسی و عربی

بەچەند زمان شعری هەیە ؟ - کوردی

شعرەکانی لەچ بابەتێکەوەیە - مختلف

ئایا دیوانەکەی کۆکراوەتەوە ؟ - نا

لەچ نەوعە شعرێکا زور ئەڵێ ؟ - وطنی

ئایا لەخزمی ئەو شاعرە هەن ؟ - باوکی و ...

ئایا ناسیاوی ... - نا

لەپێداچوونەوەمدا نەمەویست هۆنەرانی هەلکەوتووی دوای سالـــــی (١٩٧٧)یان بخەمەسەر ، چونکە کارەکە هی مامۆستا گیوەو بەنێوی ئـەوە ، بەلام هێندێك جار بۆی نەلواوە ئەو شاعیرانەی ، تا ئەو سالەدا پەیدا بـوون بەسەرهاتو بەرهەمیان کۆبکاتـــەوە لـــەنێو کەشکۆلەکــــەدا هەر بـــە ناتەواوی مابوونەوە من ناتەواویکەم پەیداکردوونو خستوومنەتە سەریـــان وەکـــو :ـ

(دکتۆر ئیحسان فوئاد ، ئەژی گۆران ، محسن ئاوارە ، ئاواز دزەیی ، ئەحمەد رەشوانی ، ئەحمەد سالار ، ئەحمەد عــــارف ، ئەحمەد میـــرازی و ئەسکەرێ بۆویك ومەلائاوارە) وەیا هێندێك لەو هەستیارانە وێنەیـــان نەبووە ، یا بەسەرهات وەیا هۆنراوەیان نەبووە بەپێی توانا دەستم خستوون •

ئەم بەرهەمە کەرەستەیەکی گرنگە بۆ لێکۆلینـــەوە لــــە مێژووی وێژەی کوردی ، لە جۆری بیرکردنەوەی شاعیری کورد ، لە فەلسەفەی ژینی ، هەتا لە بابەتی ئەتنۆگرافیش بە هۆی رووخسارو جلوبەرگو بابەتی باسکراوی نێو هۆنراوەکانیان •

ئێستە خەرێکی ئامادەکردنو پێداچوونەوەی پیتی (ب ، پ ، ت و ث) یی ئەو بەرهەمەم ، لەگەل پێداچوونەوە ، بەفەرهەنگە کوردی ـ عەربێکەی ، ماوەیەك لەمەوبەر بە نێوی کچو کوڕانی کوردیدا چوومەوەم ئێستە لەچاپخانەکەی خۆماندا لەژێر چاپدایە •

تاکە خواستو ئارەزووی ئەمڕۆم ، گەرانەوەمە بۆنێو کتێبخانــــــەی مامۆستا گیو ، کە بەهۆیەوە دەتوانم راژەو خزمەتێکی زێتر پێشکێش ئێـوەی خۆشەویست بکەمو داوای لێبوردنی کەموکورتی بابەتەکەش دەکەم •

د• کوردستانی موکریانی

بەغدا بەهاری ـ ١٩٨٥

دەزگەی رۆشـــنبیریو بلاوکردنەوەی کوردی

ئاخگــــەر

چەند وێنەیەك لە هۆنراوەكانی

١ ـ كەتانی سۆزشی

كەتانی شۆزشی رووی‌تۆم ، لە هیچ بەدرێ نەزەرناكەم (*)
شەهیدی تیفی ئەبرۆی تۆم ، لەهیــچ طــوری حــەزەرناكەم
حەوادس هێندتێــر لێــدام ، بــە پەیكانی زرێ‌بــەنــدم
كە منەت‌باری لوقمان نیم ، لە هیچ جــووریّ سەیرناكــەم
هــەوای ســەبزەی روخی یارم ، وەهــا سەرمــەستی كردووم
خسوسەن بادەیی چاوی ، لە هیچ خەمری خــەتــەرناكــەم
رەقیب فەتوای بەقەتلمدا ، ببیحەمدیللا ، كە یــار فەرمــوی
لە باغــاتی ئیرەم نالــەی نەوای تەیــری هەدەر ناكـــەم
لــەكــالآیی مەحــەبەت‌دا ، گولی شیعــری لەتیفــم‌بـــوو
لــە تەقدیمەن ئیسارەی كرد ، كەوا شیعری لــەبــەرناكــەم
رەقیب هــەوری رەشی هێنـــا ، بە ریشوەی تاحیجـــابی
گوتی بەدری بــەراتــە جەبهــەكەم هەوری لــەسەرناكــەم
مەڵێن مەزوعی ئــەشعاری دڵ (ئاخگــەر) زەوقی‌گـــۆراوە
پشێوی بــەرقی عەشقیمە ، لە هیچ فكــرێ گــوزەرناكـــەم

(★) هەر تەنیا ئەو سێ‌پارچەهۆنراوەیە ،
لەنێو كە شكۆلەكەی گیوداهەبوون .

٢ ـ شیشەی دڵ

شیشـــەی دڵ مەرهەمی ژەنگاری پێـــوە گیرئەکـــەم
بەڵکـــەم لەم ئاییـنـــەدا تەسویری ئەو تەقریرئەکـــەم
مەعدەنێکـــە سالیحە دڵ قابلـــە بـۆ تەســـفییە
بۆیە بـــەم جۆش‌و خرۆشـــە عیشقی لێ ئەکسیرئەکـەم
تورەیی شاهـــان لـــەلای من هیـــچ رەواجێکی نییـــە
بێچو تورەی تورتـــورە ، لەم ســـیکەیە تەسدیرئەکەم
ناوی مـــن بۆ نەجمـــەی ساحیـــب نیشان نەجمـــەی
نەکبەتـــی بێ یا سەعادەت ، حەیفە چۆن تەقسیرئەکەم
من لـــە کوورەی عیشق ، عەجەب سۆزو گودازێکم هەیە
سەدهەزار تفلانی عیشقی وەك زولەیخـــا ژێرئەکـەم
حەلقە حەلقەی زولفـــەکانی قەیدی زنجیـــری دڵـــە
جێگـــەی ئاســـایش دڵـــی خانـەی زنجیـــرئـەکەم
بـــا لـــە مەیدانـــی حەقیقی عیشـــق‌و چـــاوەهەڵبرن
سەدهەزار خوبانی وەك یوســـف لە عیشق پیـــرئەکەم
مەزرەعەی بەختـــت ، کـــە پا بەستەی روکابی میحنەتە
توخمی شاری تۆ دڵ (ئاخگەر) تۆزی دامەن‌گیر ئەکەم

---

٣ ـ رایت في المنام ..

رأيـــت في المنـــام بيتـــا احتـــرق
وبـــابـــا مقفـــلا قـــد اغتلـــق
سألت ما البيـــت ومـــن بنـــاه
وا اسـفاه لِـمَ احتـرق لِـم اغتلـق
اجـابنـي من هاتف بنى الخليـــل
للزائريـــن خاصـــة بيت عتـــق
تغـــريـــدا للعمـــر الخضـــري
سماؤنـــا في الدمـــع كـان انغـــرق

شێخ ئـادی

دامەزرێنەری ئاینزای یەزیدییانەو لە نیوەی یەکەمی سەدەی شـەشـــەمی کۆچیدا ژیاوە • (دائرة المعارف الاسلامية) سەربارەت بە شیـــخ ئــادی نووسیویـــەتی :ـ

« شیخ ئادی کوری موسافیری ئەمەوییەو لە گوندی (فار) لە بەعلەبەکەوە هاتۆتە نێو چیاکانی هەکاری و لە وێدا تەکیەیەکی بۆ خـۆی دروست‌کردووەو خەلکی وە دووی کەوتوونو لە سالی (٥٥٥) کۆچی بەرامبەر بـــە (١١٦١)ی زایینیدا هەر لەوێدا کۆچیدوایی‌کردووە •

نووسەرانی فەلە دەلێن شیخ ئادی (مارئادی)یە ، دێرێکی بۆ خۆی ئاوەران کردبـۆوە بەنێـوی (لالەش) پاش شیخ ئادی کـــوری مسافـــری کـــوردی هاتـۆتە ئـەو دێرەوەو دێـرەکەی بـۆ خۆی زەوت‌کردووە ، دەلێـــن کـــوری مسافری پێش ئەوەی دەستی خۆی بەسەر دێردا دابگرێت شوانی دێرەکە بووە •

خودانی کتێبی (فردها روژ) دەلێت (شیخ هسن الداسنی) دەبێژێت ، کە شیخ ئادی پسمامی وی بووە و لە ژێر فەرمانی شێخیدا کتێبەکەی خـۆی (فردها روژ)ی دانــاوە •

سەرچاوەیەکی دی دەلێت :ـ شیخ ئادی کوری زیفر لە گوندی (ئەدەن)، وە هاتۆتە نێو چیاکانی هەکاری و لەگەل برای خۆیدا چوونەتە گوندی (فار) لـــە حەلــــەب •

شیخ ئادی شاعرێکی کوردی ئاشتی‌خوازبوو ، لــــە سالانی هەرە دوایی تەمەنیدا پەندو ئامۆژگاری بۆ هاودۆستانی خۆی داناوەو دەلێت :ـ

شەرفرۆشن وەندی‌کەین ئەم ئاشتی‌خـواز
کاروپیشێ بولبولێ باغادکەن کـەیف وسەمـا

شیخ ئادی بۆێژێکی نیشتمان‌پەروەبووە ، لە هۆنراوەیەکی ویدا ئـەوە ئاشکرادەکات ، کە حەز لە خوێن رشتن ناکات ، بەلام سەرەرای ئەوەش ، کـە هێرش هاتبایە سەر خاکی ئەویش دەیکوت ناچارن دەبێت گوتوویەتی :ـ

بـــادو باگــور چەنـدی دژواری ببـــن
نێ گیـاێی نـەرمی شـەنگـــە نابریـت
هاتنــا وە ســەد هـــزار ئێرەش بپـەی
نێ گیـــانی تـــوولو تـەڕ پێ نامـریـت
جـاڕ لدرومو جـار لفرس جـەورا بـدەنگ
کـــەفتـــی کوردستـــانی دا لێ ئێـوریـت
ئەز چمــە ؟ دەرویشی بیتاسسو بـەدی
لێ بەلێ ، تاسی مــە نابیت کەس بکریت
سەد وەکی روستەم لپــەی نەوقاس دەچن
تاسێ کــوردا لدوڤ کــەسێ نازڤــریـت
مــە هــەزار دەشــتو بیابــان تێکڤەدان
چــەورا رومو فرس لدورا مە دخوریـت
مــە دڤێت سوســـن لکوردستانێ نەبـــن
بیخــودان نێــرگس ژتیهنــا کــووزریـت

« پارچە هۆنراوەیەکی دی شیخ ئـادی »

دیــتو دەمەک دێ بزمـــان بـــن چیـــا
ژ دارێ مە زێر دێ بیادەن وەک گـــولا
شــەرفرۆش وەندیکەین ئەم ئاشتیخــواز
دێ ڤەکـــەین ریکـــا بەهەشتی بــو هەمــا
ئــاڤو روبـــار بەر بەئەڤـــرازی ببەیـــن
بینووینو پووشکی بیسەرینو بێچــرا
تــا سوپێدێ دێ لســـەر بەفــرێ نووین
کاروپیشێ بولبولێ باغا دکەن کەیفوسەما
هــەرکەسێ بمریت دێ ساغکەین بێڤەمان
نابــن ئێشسو نــەخـــۆشی دەردو تـــا
بــاوو بــاران کامرانی لێدکەین ئەم بیدرەو
دەستی یەزدان هـــاری مە دێ کەت خودا
نابیتە پەیڤی بەلی پشتی هەزار چەندی دسال
کوورەهێ دێ رابیتن خردەبتە بــابوبــرا
کــورد هـــەمی دێ کامــرانبـــن روژەکی
دی تنــــازع بــــن دمینــی بــو بــەڤـــا
ئەوەل پەرستی بو خودێ نە ژ بوتە ئێـــل
ئێمپـــەرستی تـــو تیبکە بــو هەردووکـــا

(×) ئەم هۆنراوانە شکیان لێدەکرێت ، کەهی (شیخ ئادی) بن ، حونکە بە بیری ئەمرۆ دەربراون و ووشەکانیشی لە فەرهەنگی زمانوانی ئەمرۆی کوردیدا هەن ، نەک هەشت سەد ساڵ لەمەوپێش ــ کوردستان ٠

نێ	بەڵان ، بەڵام
توول	ناسک
ئێوریت	ئازار دەمێنێت
تاس	تاج ، کڵاو
بەدی	سەڵتە
نەوقاس	عەسای دەرویش
کووزڕین	هەڵپرووکان
پەیڤین	ئاخافتن
ئەول پەرستی	دین وئاین

ئاری

سامی کوڕی عەبدولقادری کوری سولەیمانـــە ، لە ساڵی (١٩٤٢)ی زایینیدا لە رەواندز هاتۆتەجیهانەوە ، قوتابخانەی سەرەتایی‌و ناوەندی لـــە رەواندز تەواوکردووەو خانەی مامۆستایانیشی لە هەولێر تەواوکردووە ٠

ئاری لە ساڵی (١٩٥٩)دا دەستی بــە هەڵبەستدانــان کــردووەو سۆزوسەودای نیشتمان خستوویەتە سەر هەوەسی هەڵبەستدانان ، لە ساڵی (١٩٦٣)دا بە مامۆستای قوتابخانەی (بێخاڵ) لە ڕەواندز دامەزراوە ٠

« چەند وێنەیەک لــە هۆنراوەکــانی ئــاری »

---

١ ـ ئــەی دڵ

ئەی دڵ دەزانم لــە مــن بەقینی
هێنــدەت نــەماوە چاوم دەربینی
پێم دەڵێی بۆچی هەردەم نەساغی
بە لەش لاوازو هــەڵکێشی ئاخی
هــەردەم داماوی لێوت بــەبــارە
ئەبێ ئامانجت دیدەنی ٠٠٠ یارە
بۆ وا بەدبەختی ، وەها هەژاری
هەردەم غەمبارو لە ژین بێزاری
تەمەنت گەیی بەهەژدە ســاڵان
قەت خۆشیت نەدیت ئەی ماڵەوێران
ئەی دڵ شاعیرم شاعیر هەر ئەبێ
بەشی نەگبەتیو ئازاری ســەر بێ
بەڵام دڵەکــەم هەرچەند هەژار بم
هیچ یارم ناوێ با هەر غەمبار بــم
بەڵام ، کە ووشەی ئەم کوردستانە
هاتە بــەر گوێمــا بەبێ گومانــە
بەجارێ خــەفەت لــەلای من ئــەبا
ئەمباتن بــەرەو گۆرانیو ســەمــا
پەیمان ئەوەیە لــە ڕێگەی ووڵات
ڕۆحو ماڵەکەم بکــەمــە خــەڵات

١٩٦٠/٥/٢٢

٢ ـ هەستێکی روون

لە قوولایی دڵو دەروون
ئەیخەمە سەر پەلکی گوڵان
بەدیاریەوە بۆت ئەنێرم
بۆتۆ ئەینێرم ئەی جوان
ئەلێم جووانی نەرمو نیانی
فێنکی سروەی شەماڵی
ئەلێم توخوا دەپێم بڵێ
کە گیرۆدەی بالاکەتە
دڵی من دڵدارتە
تۆ تاقە دڵداری ئەوی
جا چاوەکەم ئەی نازەنین
وەرە تەفرە لە شەرمکە
با تامی دڵداری بکەین
بەرووی گەرم، بەووتەی خۆش
پەیمان بدەین تاکو نەمان
تا بەیەکگەین دڵشادبین زوو

هەڵئەرێژم هەستێکی روون
تێکەڵ بەشەونمی بەیان
شەتڵی ژیانم ئەدێرم
ئەی هەوێنی شادی ژیان
نموونەی بەفری کوێستانی
لە باخی ژیانا کاڵی
نەت‌بیستووە رازی دڵێ
شەیدای خەتو خاڵەکەتە
بەندی داوی زامتە
پرشنگی بەختیاری ئەوی
ئەی ئاواتو هەناسەو تین
سووک‌سووک ژیانت‌گەرمکە
مەینەتی ژین لە بیر ببەین
ناخی دەروونم بێنە جۆش
دوولەش بین‌ویەک دڵ‌یەک‌گیان
بژین بەجووت پڕ ئارەزوو

ئاری

(نجم‌الدین دێلێژەیی)

وێنـــەم ببینـــن جارجـــار یادم‌کـــەن
دەستی هـــەژاری بگرن شادم کەن
رێی چاکە گرتن‌پیشـــەی مـــەردانـــە
هەرچەندە بژیت دواییت نەمـــانـــە

ئاری نێوی نجم‌الدین کوری مەلا رەسولی دێلێژەییە ، لە ساڵی (١٩٠٩)دا لەسلێمانی هاتۆتەدنیاوەو لە خوێندنگەی سەرەتایی خوێندوویەتی‌و لە خزمەت باوکیشیدا هێندێک بەشی وەرگرتووەو بەزیرەکی خۆی رۆشنبیری گشتی وەرگرتووەو ئەو کاتەی بەسەرهاتی خۆی بۆ مامۆستا گیو نووسیوەتەوە لە شارباژێردا (معاون بیطري) بووە • تەخەلوسی شیعری نجم‌الدین مەلا رەسوول لە پێشدا (شەوقی) بووە ، جا دوایە کردوویە بە (ئاری) •

چەند وێنەیەك لە هۆنراوەكانی ئاری

١ – شین بۆ دوو کۆرپەی نەوجەوانی ئازادو نەوزاد

ئازادو نەوزاد کۆرپەی جوانم
روشن‌کەرەوەی رێگەی ژیانم
هیوام بوو ئازاد ببێ بە دکتۆر
لێ هەڵکا بازووی قوەتی پرزۆر
نەخۆشی وولات بدۆزێتەوە
تیماری بکات ببووژێتەوە
نەوزاد لە حقوق بۆم بێتە دەرێ
تۆڵەی چەند ساڵەی وڵات وەرگرێ
جا بێتە مەیدان باوک‌و کورانی
وڵات پێش بخەن بۆ کامەرانی
ئالاو بەیداخی یەکێتی هەڵکەن
دوژمن لەخاکی وڵات بەدەرکەن
هەنگاو هەڵبێنن بۆ ساحەی ژیان
قورسایی وڵات بخەنە سەرشان
فەلەك دەك کوێر بی ، جەرکت سوتانم
خانوو تەلاری هیوات رووخانم
کوێرت کردووە شەقامی ژینم
لێت بێزارکردم روحی شیرینم
هیواو خەیاڵی سی ساڵەی ژینم
وەك خەو هات‌و چوو نەتهێشت بیبینم
ئازادو نەوزاد چوونە قەبرستان
منیان هێشتەوە بۆ کێشەی ژیان

٢ ـ ولات لاوانت

ولات لاوانــت ووریـابۆتـــەوە
بۆ تۆ هەوڵ ئەدەن بــەدڵو بەگیـــان
هەنگاو هەڵێنن بــۆ ساحەی ژیـان
هیوا پەیداکـــە ، هێـزت بتەبـەر
تۆوی یەکێتـــی وا دائەچێنیـــن
ئاویشـــی ئەدەن بە خوێنی جگـەر
ریشـــەی نەزانـــی لەبن دەردینـــن
دەس لەناو دەسـا ، گەڵ گەڵو پۆل پۆل
سوور ئەبێ گوڵی یەکێتی کـــوردان
لەمێشکیانا عیلم ئـــەدا شـەپـۆل
بەکامـــی یـــارو کوێـــری رەقیبان
شەماڵ تۆیش وەرە دەردی دەروونمان
خاوێنو فێنـــك بەسەر ٠٠٠٠ شاخان
بگەیەنە لای هەموو ٠٠٠٠ نیشتمان
تێپەرکە بەسەر مێـــرگو گوڵانـــا
ئینجا برۆرە خزمەت پێشەوا[*] ٠٠٠٠
عرضی ئیخلاسی گەلم پێشکەش کـــە
لەسەر ئەو هەوڵو ئێمەش ئیقتیـــدا
بێ بروا لەخواو ئەغیـــار ئەندێش کـە
پێی بڵێ ئـــەوا جەژنی نـــەورۆزە
ئاگـــر ئەسوتـــێ هەتاکـــو بەیان
چرای رووناکـــی ئێمـــە ئەفـــروزە
مبارك بایی ئەکـــەم پێشکەشـــتان
(ئاری) تێکۆشین کـــــردەوەی لاوە
تا ئاخـــــر تکەی خوێـــن لە بەدەنم
چاولێکـــەری لە وولاتـــم بـــاوە
شەرت بێ سەرفی کەم لە رێی وەتەنم

(★) لێردا مەبەستی لەپێشەوا (ئەمین زەکی بەگە) ، هەروەکو خـــۆی لەژێرەوە نێوی بردووە ٠ (ك٠م٠) ٠

ئازاد

(مەلا محەممەد کوڕی شیخ تەها)

١٣٣٦

نێوی مـەلا محەمەدە ، کوڕی شیخ تەهای کوری شیخ عەلی کـوڕی مەلا عیسای بالیسانییە٠ لە (١٣٣٦)ی کۆچی‌دا زانستی کۆنی لە مزگەوتە کان‌دا، کە زۆرتری لەلای کاکی (مەلا شیخ ئومەر)ی خوێندووە ٠ بۆ خوێندن چـۆتە خوێندنگە (زێوە)و مەدرەسەی)سیکتان(و مەدرەسەی سڕەو هەروتەکـۆن‌و شەقلاوەشی تەواوکردووەو هەروا لە خەتێ‌و توتمەش خوێندوویەتی‌و لـە مەدرەسەی مەلا ئەفەندی‌دا لە هەولێرێ ئیجازەی لە خزمەتی کاکی وەرگرتووە ٠

لە تەمەنی (١٧) ساڵیدا دەستی بە هەڵبەست دانانکردووە ، ئـەوەی ئـازادی خستۆتە سەر هەوەسی هەڵبەست هۆنینەوە دەنگخۆشی خۆیەتی ، دیوانی بە سێ زمانان کوردیو عەرەبیوفارسییە ، بابـەتی هەڵبەستەکـانی دڵداریو فەلسەفیو ئایینیو نامە نووسینە بۆ برادەران ٠

لەپاش ئیجازەی دە ساڵان خەریکی کەسابەت بووە لە بالیسانێدا ، جـا دەستی بەتەدریس کرد ، پێنج ساڵان لە بالیسانێو سێ ساڵانیش لـەبیارەدا تەدریسو خەتیببووەو لەدوای ئەمەدا رووی لە هەولێرکردووە لە مزگـەوتی کاکیدا بۆ ساڵێك خەتیب بووە ، لە دوای ئەم ساڵەدا خۆی لەتەیراوەدا (لـە هەولێـر) مزگەوتێکی دروستکرد ، شەش ساڵیش لـەوێدا تـەدریسی کردووەو جا بۆ ماوەی دووساڵان دەربەدەر بووەو لەدوای ئاوارەیی لە کۆیـە لـە مزگەوتی گەورەدا بووە بەئیمامو خەتیبو مودەریس بۆ ماوەی سـاڵو نیوێك لەوێ ماوەتەوەو جا ئەوقاف گواستوویەتەوە بۆ (کبیسە) لە شـاری رومـادی ٠

لـە بەرهەمەکانی ئـازاد :

١ ـ تجویدی منظوم بە کوردی ٠
٢ ـ امان واسلام منظوم بە کوردی ٠
٦ ـ اللطف الخفي في نظم العقائد النسقی بە عەرەبی ٠
٤ ـ جامع الخطیب بە زمانی عەرەبیە (٧٠) خوتبەیە ٠
٥ ـ نوێژ بۆچ ئەکەیت وەیا نوێژ چۆن ئەکەیت بە کوردییە ٠

١ ـ سوبحـەی جـەژنـە

سوبحـەی جێژنەو مەئارب دوورە کوکوم کەوتە دڵ
سۆزی جەرگو زەردی رەنگو قەلبی تەنگم کەوتە مل
من ، کە پەروانەم لە شیوەن سەد لە بولبول کۆڵترم
پەڕ سووتاوی لالەێیکم دڵ کـولاوی غونچـە گـوڵ
هەر کەسێ هاتو لەگەڵ ئەحبابی خۆی تۆقـەی ئەکـا
من لەگەڵ غـەم دەسد بەگەردن دانیشم تەوقی لەمـل
چـاوەڕێی شادیـمو لەکین مـەنعـە عەنقـا بێتـە لام
روو لە دادو دەردی دڵکەم، خوێن لە چاوو ئاتەشلە دڵ
ئەی خودا لە کوێیە راحەت لێم بـووە دژمن هەوەس
دەردو غـەم ئەمرۆکە بەکـورسی نشینی تەختی دڵ
گەرچ زاهیر بەخـتو ساغـم بێنیشانـەی عیلـەتم
میسلی داعی دڵ بەداغم سینە سـورو جەرگ کـول

٢ بەتیری غەمزە

بەتیری غەمزەی چاوت جگەر سەرچاوەی خوێنە
بەداوی زولفەکەی خاوت دڵم بڕاوەو بەندینە
بەنووکی خەنجەری ئەبرۆت لە تاوی تابی دووگیسوت
عەزیزم موجمەری دل سوت جێبم شەقشەقە سینە
لە عشقی رووی گوڵنارت ، لە دووری وەسڵو دیدارت
خەریکی بیمارت ، گەلێ بێزارە لەم ژینە
بەعەزمی دیدەنی خاڵت ، بەیادی نێرگسی کاڵت
دەکەم ئەو چاوە ریماڵت دەکەم دل باخو رەنگینە
ویساڵت ئاوی حەیوانە ، فیراقت دەردو فیغانە
خەیاڵت قوەتی جانە ، میساڵت نەبوو ، هەمنینە
منم داعی ویساڵی تۆ ، منم مەستی خەیاڵی ... تۆ
دڵی شەیدای جەماڵی تۆ هەموو دەم ماتو غەمگینە

ئاشنا

جەبار عەبدولکەریم

١٩٣٨

نێوی جەبار عەبدولکەریمە ، لە ساڵی ١٩٣٨ دا لە دیانە لە دایکی بووەو خوێندنی لە کۆیە ، تا پۆلی پێنجەمی سەرەتایی تەواوکردووە ، هەر لە منداڵێوە سەودای شعرو شاعرێتی لە مێشکدا بووە ، بەڵام نەیزانیوە چۆنی بۆ بچێت ، هەتا لە مامۆستایانی قوتابخانەکەیدا رێو شوێنو رێبازی ئەدەبی بۆ روونکرایەوە ، جا دەستی بە هۆنراوە هۆنینەوە کردووە .

چەندم ئارام گرت ، لەسەر گەیشتن ، بە شادی ژیان
چەندم چاوبریە ، ئاسۆی ئاواتی ، دوورو بێپایان
چەندم ، هەڵکێشا ، ئاخی ناکامی ، لە ناخی دەروون
نەمدی دەرکەوێ ، لە ئاسۆی هیوا پرشنگێکی روون
چەند نەمامم چاند لە باخی ژینا ، کە بۆم بگرێ گوڵ
بەفرمێسکی چاو ئاومداو خۆشم هەروەکو بولبول
بە نەغمەی خۆشو بەستەی دڵداری دەم لاواندەوە
شنەی هەناسەم تەمی مەینەتی لێ رەواندەوە
کەچی بەهاری بەختم هەر نەهات نەمدی گوڵاڵە
بۆیە ئێستەکەش تامی ژیانی رابردووم تاڵە

ئاغا

(ئەحمەد چوکڵ ئاغا)

نێوی ئەحمەد کوڕی حاجی چوکل ئاغا کوڕی حەوێز ئاغایەو لـە خێلی بایزییەو لە قۆریتان لە ساڵی ١٣٣٠ کۆچی لەدایک‌بووەو لە تەمەنی شـەش ساڵی‌دا لەلای مامۆستای تایبەتی ، کەنێوی مەلا عەبدوڵلا موکریانی بـووە خوێندوویەتی ٠ لە تەمەنی چواردە ساڵی‌دا هەلبەستی هۆنیوەتەوەو هـۆی سەرەکی هۆنراوە دانانیشی بۆ سەودای دڵداری دەگەڕێتەوە ٠

١ ـ دیاری نەورۆز

گەلی لاوانی کورد با موژدەبێ سوزەی بەهارانە
ئەوا هەنگامی ئاگرکردنەوەی نەورۆزی جارانە
گوڵو لالەو وەنەوشە دەس لەمل یەکتر لە هەڵپەرکی
ئەدەنی دڵشادو خۆش ، دڵ هەر ئەڵێی دەوری کەریم خانە
قولنگو قومریو قازو هوزارو سووسکەو کۆتر
لە ئاسمانا بە گۆرانی دەبێژن جەژنی کوردانە
شەپۆلی قوپی سەوزایی لەدەس بایی وەعدە دا وێنەی
سەفینەی میرەکانو فرتەنەی دەریاچەکەی ··· وانە
هەڵۆو دوابراو باز پۆلپۆل لەبوارو چەرخین گۆیا
کە تیپی باجگری سوباشەکانی میری سۆرانە
لەبۆ روخاندنی قونگرەی هەرەسی ورشەی نەسیم وادێ
دەڵێی بۆ بورجی دژمن ، دەنگی تۆپی شاهی بابانە

لە کێوان ئاوی روونو پاکی سەرقەلبەز ، کە هەڵئەقولێ
بەهۆی تزکاری رەمزی ئاوی چاوی کوردی کێوانە
وەرن یەک دڵبەدڵ پالی هەمووماں روو لە سەحرا کەن
هەتا بۆتان بڵێم چەند گوتەییکی چاکی پیرانە
هەموو خۆ چاک ئەزانین رۆژی نەورۆزە ئەوا ئەمرۆ
گە پیرۆزە یاددگاری باوکو بامیرانی ······ خۆمانە
لەبۆ رووناکی ئەمرۆکە وەرن با کورەیی چا کەین
لە لاشەی گەنجەکانمان چونکی ئەمرۆ رۆژی ئیمانە
لەپاشان پیرەکان بەنزینی قینی بێن بەسەرداکەن
بەئاگری تۆلە رووناک بکەینەوە ، ئەو خاکە وێرانە

بەهاری / ١٩٤١
هەولێر

٢ ـ لێوی ئاڵت

ئەم پارچە هۆنراوەیەی خوارەوە بە چوار زمانی هۆینوەتەوە ، کوردی ، عەرەبی ، تورکمانیو فارسی :ـ

به قوربانـــی لێـــوەکانـــی تـــۆ بە ئاڵـــی
شـــکانـــدی نرخـــی مەرجـــانو لـــەئـــالی
جبینـــك بين شـــعرك حيـــن يظهـــر
كنـــور البـــدر في جـــوف الليالـــي
ترنـــج غبغبـــك كانـــی سەفـــادر
پـــی اقبـــال ايلـــه دشـــدی خيـــالـی
چه گویم سینهء صافـــت کـــه چوناست
بـــآب کوثـــر نمـــانـــد از زلالـــی
نەمامی قەدی خاوت هـــروەکو خـــاو
لـــه چـــاوی دورخـــەنگ ئـــاواریـــی بمـــالی
حبيبـــی مهجتـــــي يـــا نـــور عينـــی
وهـــل تعـــرف بهجـــرك مـــا جری لـــي
گـــوزم صـــو أقيـــور گوگلمـــده آتـــش
خيـــالـــم فکـــر نزدن باشـــقه خالـــی
نـــه پایی رفتـــنو نـــه طاقتـــی صبـــر
بســـر افتـــادەام مـــن از کـــلالـــی
وەرە رەحمێ بە (ئاغـــا) کـــە بـــە قوربان
هەتاکـــەی لـــەم خـــەم دەردە بنالـــم

هەولێر ١٩٤١/١/٢٩

ئـــاغـــا هـەیوانـــی

ئاغا لە خێڵی هەیوان بووەو لەسەردەمی رەزا قـــولی خانـــی ئەبـــو قەدارەدا ژیاوە ، لە ساڵی ١٩١٧ دا لە تەمەنی پەنجا ساڵیدا کۆچی دوایـــی کردووە ٠

ئاغا ئاسنگەر بووە ، رۆژێک لە رۆژان دەچێتە ماڵی وەستا حاجی خانی وەستای ، کە سەگێکی زۆر دڕیی دەبێت ، قەپ لە قاچی ئاغا دەگرێـــت ، ئەویش ئەو هەڵبەستەی خوارەوە ، کە پلار لە ژنە جوانەکەی وەستا حاجی خان دەگرێت دەهۆنێتەوە :

وەستا حاجـــی خان یـــەک تلـی دیـــری
یەک تلـــی سیەی دەم کولـــێ دیـــری
ژنـــی بـــاڵا بـەرز خۆش گلـی دیری
بـــاوان برمـــێ چ چلـــی دیـــری
لـــە هەرکـــەس خوسـە لـــە دلی دیری
کورەگەی بـــازک سەرچلـــی دیـــری
ئوســـتای حاجـی خان خوو رازی دیـری
یـــەک تلـــی سیەی مل بازی دیـــری
ئـــای چ خـەم چـەم پەروازی دیـــری
لەبـــێ تاوانـــەیل چ گـــازی دیـــری
مـــە ســـاوو دوینی خەفیک و مریـــک
رەنپەکـــی فەقیـــری بێتـــاوان گریـــی

تل : تووتکەسەگ
دەم‌کول : لمووزکورت
خۆش‌گل : جووان
چل : پرچ ، قژ

خوسە : خەم
بازک : هەرزەکار
تاوانەیل : تاوانباران

ئـــاگـــا

(عەلی ئـاگـا سەعید)

(١٩٠٥)

ئەلی ئاگا بە (شەوقی)ش نێوبانگی دەرکردووە ، کوری سەعید ئەفەندی شەوقییە ، لە سالّی (١٩٠٥)دا لە سلێمانیدا پێی ناوەتە ژیانو هەر لەوێشدا خوێندنی سەرەتاپی تەواوکردوەو لە بەغداش خانەی مامۆستایانی خوێندوەوە بە مامۆستا دامەزراوەو بۆتە بەرێوەبەری قوتابخانەشو شارەزای زمانانـــی کوردی ، عەرەبیو تورکیو فارسی بووە · دیوانێکی دووسەد لاپەرەیی هەیـە ، بابەتەکانی بە شێوەیەکی گشتی نیشتمانی ، دلّداریو کۆمەلاّیەتین ·

کوونە شکاو

رۆژی جومعەبوو ، وەختی نیوەرۆ
لە « ئاشە گواوی » بەشی تانجەرۆ
بەراستو چەپدا زەریف روانیم
پوختەم پشکنی ، هەتا توانیم
لەبەر خورگەیەك تاڤگەی ئاوی
ئەسلی مراویم کردو مراوی
سەر سەوزی پشت رەش بن کلکیسپی
خۆم بۆ راکشاند بەماتو کپی
هەناسەم کێشا ، هەناسەی ئامال
بیکرم لە کەللەی یاخۆ لەبن بال
ئاخۆ لە کوێوە لێی بکرم نیشان
لەپێش زرمەدا نەچێتە ئاسمان
قەرارم وادا ، نەوەك هەستم کا
لەکیسم بچێ ، ئێگجار پەستم کا
بۆ کەوتنە قەمچی بەهەنگاوی وورد
تەنیشتاو تەنیشت ریگەم بەسەربرد
روانیم تیلایی روییم بەلەنگە
بێ عەینی ئەتوت (پەنای بێدەنگە)
بەچوار چنگۆڵە کەوتمە گاگۆلکی
خۆم زوو گەیاندە ، کۆمەڵە درکێ
ئەمجا لەوێدا خۆم کۆکردەوە
خەمو هیلاکیم لە بیربردەوە
ئاواتی راوچی جوان بەرێزە
سیلاحو نێچیر پالو پارێزە
هەمووی حازربوو ، نەشئەم کەوتەسەر
نەشئەی لێدانی تەیری بێخەبەر
بەچیچکانەوە چیچکی نیشانزان
قەوسی قوناخم توندکرد لەبن شان

قاچـــی لەپێـــش‌و قاچـــی نوشـــتاوە
چاوی چـــەپ قوچـــاو راستیش کـــراوە
خســـتمە رێکـــی چاو ، نەختێ بـــەرەوخوار
مـــەڵو موریلـــەو درزی سەرئەنبـــار
تەتیك‌و پەنجـــە نەفەس بـــۆی وەســـتا
ئەنگوستم کێشا ، زرمـــەی لێ‌هەســـتا
هـــارەو شریخـــەم خســـتە ئەو چەمـــە
لە دەنـــگ باروت‌و لە وورشـــەی ســـاچمە
هارەی دووبارە هەمـــووی ئافـــەریـــن
بـــۆ راوی لاوی ئەســـری بیستەمـــین
لەگـــەڵ شریخـــەی مەلی ســـیا بەخـــت
تلی سی جاردا ، بۆی کەوت لەسەر تەخـــت
زانیـــم سەعاتەن کـــاری تـــەواوە
پەکـــی کەوتـــووە ، ئێســـکی شـــکاوە
لەگـــەڵ ئـــەوەش‌دا دووربینـــی باشـــە
یەکســـەر بەهێرش بەتیـــژی واشـــە
دەستێـــکم ماڵـــی ، بەشان‌و ملیـــا
کاتـــێ پێـــم‌زانی ، کسپەم کەوتـــە لـــەش
تەزووی تەنەکـــە ، گور ئاســـنی رەش
سەماوەریکی کـــۆنـــی عـــەجیب ســـەیـــر
لافاو هێنـــابووی ، لـــەمن بـــوو بـــەگیـــر
هەناسەی ساردم ، مامـــەوە حەیـــران
لـــە راوی تەیـــری نـــاو تانجەرۆ بـــووم
دلخۆشی خۆم دا چەقـــام وێنـــەی ســـنگ
شوکر ئـــەنگاوتم ، کردم بـــەبێژینـــگ
لەوساوە ئێســـتاش هەرچـــم دێـــتەرێ
تەقەی لێ‌ناکەم ، هەتـــا هـــەڵ‌نەفـــرێ

موریلـــە : تیزەی سەر لوولەی تفەنگ ٠
تەتیك زمانی تفەنگە ، کە پەنجەی پێوە بنێت ، دەتەقێتەوە ٠

١٩٣٦

ئــاگــــر

(عوسمان حاجی عومەر یەحیا)

(١٩٣١)

ناوی عوسمان کوڕی حاجی عومەر کوری مام یەحیایە ، نێوبانگیـــــان بەئەسحابەکوژ پەیداکردووە · لەساڵی (١٩٣١)دا لە کۆیە لە دایك‌بووەو هەر لەوێش قوتابخانەی سەرەتایی تەواوکردووە · لە ساڵی (١٩٤٧)ەوە دەستی بـە هۆنراوە دانان کردووەو چەند دیوانێکی هەیەو لەنێو گۆڤاری هەتاوو هیـــواو ژین‌دا بەرهەمەکانی بڵاوکردۆتەوە ·

بەرگـــی رووی زەمیـــن رەنگـی گـــۆراوە
گوڵـــی بەهـــاران شەبەقـــی داوە
چوزەرەی درەختـــان لەنـــوێ ژیـــاوە
بەفـــری نساری کـەژان تـــــواوە

جێژنـی درەخـــتو گوڵو نـــــەورۆزە
جێژنێکـــی کـــوردی بەرزو پیـــرۆزە
رەمزێکی مێژووی ســـــەربەرزیهـــۆزە
لـــە یـــادی رۆژی ... کـــــاوە

ئەمـــرۆ یەکەمیـــــن رۆژی بەهـــارە
سەرتـــاپا زەمیـــن گـــوڵو گـــوڵـــزارە
حوکمـــی ئـەم جەژنـە لە کردگـــارە
بەچوار فەسڵی ســـال چەرخی سووڕاوە

حوکمـــی رۆژگار چەرخی سەرزەمیـــن
ئەو رۆژە بـــەرزەی کـــرد بەیەکەمیـــن
یەکەم رۆژی ســـاڵ لە بنچینـــەی ژیـن
کانی ووشکبوو لـــە نـــوێ ژیـــاوە

بەسەرچـــوو شەوی تاریکـــی زســـتان
گرمەی هەوری رەش بروسکەی ئاســـمان
ترسو لەرزی لەش لەشـــکری تۆفـــان
تـــازە بەسەرچوو ئـــەو چـــاوو راوە

سەرمـــاو شلێوە شەختـــەو سەهۆڵبوو
هاورێی زۆردارو درنـــدەی چـــۆڵبـــوو
ئەمـــرۆ میوانـــی نـــاو قەبری قـــووڵبوو
ئـــەســـتێرەی بەختی کشتیـــان رژاوە

فێنکــــی بەهــار بــۆی هاتــە مەیــدان
سایەقەی دەرکرد لــەنــاو نیشــتمان
کردی بـــە جەژن‌و ئاهەنــگ‌و سەیــران
زەمیــن گوشــادی لــێ دەتـــــکاوە
گیاو گـــوڵ لـــە دەر سەری نایـــە دەر
وەسیلەی ژیــان خەرمــان‌و جەنجــەر
چوزەرەی درەختـــان درەختــــی بە بەر
روونا کــی کوردان تاقـــە (هەتـــاوە)
لە باعـــە باعــی دەنگــی بەرخ‌و کــــار
وێرکرای دەشت‌و مێــرگ‌و میرگـــوزار
بەکــــزەی شەمـــاڵ نەسیمی بەهــــار
لەشــکری زوقمـــی سەرما کشــــاوە
شــەوقــی گزنگی لـــە ئاسووگەی کـــەژ
تیشـــکی پرشەنگـــی دایــــە باخ‌ورەز
چویلەکەی ئـاشتی سپیلکی قاقــــــەز
مزگێنــــــی ئەمـــــرۆی تـــازە هێنــاوە
دەنگی ئـــەم جێژنـــە وەك شەوقی پرتــەو
هەموو کوردانی راپەرانـــــد لــە خـــەو
رەویەوە تـــرس‌و تاریکــایی شـــــەو
مانگــی لە چــــــواردە خەرمانــەی داوە
چاوت هەڵبــرە ئـــەی گەلی کـــوردی
شلێـــوەی زســـتان پـــێ شێلـــی‌کـردی
فێنکــی بەهـــار رزگاری کــــــــردی
بەفری ناو شاخـــان شــــل‌شل‌تــواوە
ئەستێرەی بەختی کوردســـتان هـــەڵات
پرشەنگــــی هەتـــاو دایـــە ناو ووڵات
ئەو جێژنە بەرزەی بـــۆ کردین خــەڵات
ئاگـــــری زســــــتان تازە کـــــوژاوە

بەهاری / ۱۹۵۷
گۆیـــە

ئـاواره

(ساجـد)

ساجد ئاواره کوڕی حەمە عەلی کوڕی حەمە ڕەزای کوری قوربانییەو لـە نەژاددا باپیره گەورەی دامەزرێنەری دێی عـەبابـەیلێی نێزیـك بـەشـاری هەڵەبجەیەو دایکیشی لە عەشرەتی باڵەکانــە نێزیك بەرایـاتی ســەرووی ڕەواندووز ٠ لە ساڵی (١٩٣٣)دا لە پارێزگەی نەینەوا لە دایکیبووه ٠

خوێندنی سەرەتایی‌و سانەوی لە هەڵەبجە تەواوکردووه ، لـــە ســاڵی (١٩٥٩)دا خانەی مامۆستایانی تەواوکردوەو بووه بە مامۆستـا ٠

له تەمەنی (١٠) دە ساڵییەوە حەزی لە خوێندنەوەی ئەدەبیاتی کــوردی کردووە ، کاتێ لە رەواندز بووە بە هۆی چەند ئەفسەرێکی کــورد پەروەری وەک محەمەد قودسیو مستەفا خۆشناوی شەهید ، کە گۆڤــاری گەلاوێژیان بۆ دەهێنا ، لە تەمەنی (١٥) پازدە ساڵیدا لە هەڵەبجەو سلیمانیدا گفتوگــۆ دەربارەی شیعری فایق بێکەس ، شیخ سەلام ، گۆران ، عەلی باپیر ئاغــاو ٠ زۆرجار لەبەرگیانی نیشتمانی پەروەری لە دەوری پاشایەتیدا لە خوێندنگــە دەرکــــراوە ٠

کەم گۆڤارو رۆژنامەی کوردی هەیە نووسینی ئاوارەی تێدا نەبێت ٠

لە بەرهەمە چاپکراوەکانی ساجد ئاوارە :ــ

١ ــ کچە قارەمان ، (هۆنراوەیە) ، ١٩٥٦ ٠
٢ ــ لێکۆڵینەوەی ئەدەبی نوێی کوردی ، ١٩٦٧ ٠
٣ ــ کەشتی نووح (لەسەر ژیانی نەجمەدین مەلایە) ، ١٩٦٨ ٠
٤ ــ نەوای هەتیو (چوار چیرۆکە) ١٩٦٩ ٠
٥ ــ بەستەی چوار داستان (هۆنراوەیە) ، ١٩٧٠ ٠

لەگەڵ چەند نووسەرێکدا بەشداری دانانی ئەم بەرهەمانەی خوارەوەی کــــردووە :ــ

١ ــ رێبــاز ، ١٩٦٩ ٠
٢ ــ یاوی لێنیــن ، ١٩٧٠ ٠

مامۆستای نێوبراو ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کوردە ٠

چەند وێنــەیەک لە هۆنراوەکانی ئــاوارە :ــ

١ ــ رۆژی روونــاک

لــە دایکبــووم ، بــۆ رۆژی روونــاک تێکۆشــــام
رێی ئــازادی بــــۆ رەنــج کێشــان بــوو بــەهیـــوام
منــی منــاڵ ، حـــەزم لـــە ئـــازادی ئـــەکـــرد
کـــڕنووشنی پـــڕ لـــە شانازیـم بــۆ ئـەو ئـــەبـــرد
کە دوژمنی چاوی هەڵهێنا ، بــەم بیرەی منی زوو زانی
شـالاوێکی دڕندانــەی بــۆ ســەر تێکۆشانـم هـــانی
ســەرتاپای خاکی سوورکردین بــەخوێنی ئــاڵی لاوانمان
ویستی زوو ریشە کێشیکا ، تروسکەی بیری هیوامان
بۆیــە ئێمە گەلێکی مــەرد رووبەرووی ئاگــر بوینــەوە
ووتمــــان بەدوژمنی نامــەرد ، گەلێکین ناسڵەمێینــەوە

لە دیوانی (بەستەی چوار داستان) ١٩٦٣ دا وەرگیـــراوە ٠

٢ ـ ئـــازادی

ئــەی ئــازادی ، ئەی ئــازادی
وشــەی جــوانی پــڕ لە شادی
مــەبــەستێکی گــەوهــــەرینی
هێنــدە بــەپیت ، پــڕ لــەژینی
تــۆ چــراوگی شـــەوە زەنگی
لــەگەڵ بێکەس تــۆ هاودەنگی
رابــەری گشـــت کەساســانی
خـــوانی زۆربــەی هـــەژارانی
چــەکی دەستــی زانــایــانی
ئــامانجی گشــت پــەژارانی
تــۆ دوژمنی بـــەرەی شـــەڕی
ئــاواتی ئـــاشتی پـــەروەری
تیشــکی ئــامــانجی دوارۆژی
وشــەیـــەکی زۆر پیـــرۆزی
لــە ریگاتا زۆر لاوی جـــوان
خوێنــاوی جەرگی خــۆی رژان
زۆر لـــە خــاکی نیشتمــانــان
بــەسەرای تــۆ سوورهەڵگــەران
ملی زۆر ئـــازادی خـــوازان
بــە پەتی شەڕ شەتــەك دران
بــۆ تــۆ بەندیخانــەو زینـــدان
بــەرۆڵــەی گــەل پێی پڕکـــران
کــەچی دایــك پێ ئــەکــەنێ
بێشکــە بــە وشـــەت ئــەژەنێ
شــەوی درێــژ ئەبــاتــە ســـەر
بـــۆ بینینـــی رۆژ بێتـــەدەر
ئــاوازی زاری شــادییـــە
لایلایـــەی بــۆ ئــازادیـــە
کــە پێگەیی‌و هــاتـــە زمـــان
هــەنگــاوی خستــە رێی ژیــان
باووك پێی ئەڵێ ئەی ئازادی
بــۆ دوارۆژیش هەر تۆی نەژاد
ئــازاد نـــەبی مــردن چاکـــە
نیشتمــان لــەتـــۆ بێباکـــە
بــە ئــازادی ســەر ئــەکەوین
بــەرەو ئاسۆی رۆشن ئــەچین

٣ ـ نـەورۆزی ١٩٧٠

نــەورۆز هەمیشــە بە ئاشتی بــاوە
میللەتیش وەك گوڵ لەیەخەی داوە
ئاشتی چــرۆی کــرد لەم نەورۆزەدا
تــۆوی یـــەکێتی بۆمــان هێنــاوە

٤ ـ نـەورۆزی ١٩٧١

ئــەم کوردستانە هەمیشــە کــانو نەوتی لــە دڵ دایــە
دڵی منیش بە چەشنی ئەو (نەورۆز)ی هەر لە کوڵدایــە
کانو نەوتی نێو ئــەم خاکــە بڵێسەی هــەر لەگردایــە
(نەورۆز)ی کورد باوەڕێکە ، بورکانێکـــە بنەی نایــە

شیخ بەرپابووو لەئەنجامدا لە ۱۹۳۱/٥/۳۱ دا شیخ بۆ ناسریە دوورخرایەوەو لە سالّی (۱۹۳۳)دا گوازرایەوە بەغدا ، لە سالّی ۱۹٤۸ دا رووی لە گوندی خۆی ـ داریکەلی ـ کردو هەر لەویّدا مایەوە ، تا لە ۱۹٥٦/۱۰/۹دا لە نەخۆشخانەی حەیدەری لە بەغدا دواماڵئاواییکردو تەرمەکەیان هێنایەوە سلێمانیو لە مزگەوتی گەورەدا نێژرا ٠

شێخ مەحمود هێندیك جار هۆنراوەی هۆنیوەتەوە (*) .

فەرهادی قەومی کوردم فەریادی کورد ئەکەم
دژمن بەکوتەکی کاوە وەکو شووشە ووردئەکەم
بۆ بێستوونی مانعی ئاماڵی کوردەکان
وەك کووهکەن بەحەزمی مەتین دەستوبوردئەکەم
یا کەشتی کورد ئەبەمە ساحلی نەجات
یا روحی خۆمو ئالی پێغەمبەر بەپرد ئەکەم
مەحموودی فیکرەتم ئەخەمە دووی ئایازی کورد
یا کەسبی وەسڵی ملییەتو نەیلی کورد ئەکەم
من کوردمو بەکوردی ئەڵێم برایەوە
ذیللەت نەما سەعادەتی کوردان گەرایەوە

عەبدوڵلا عادل ناوێك مودیر ناحیەی باتاسدەبێت ، ئارەق خۆرو قومارکەربووەو لەگەڵ ئەوەی پییربووە بۆنی بە ئافرەتانەوە کردووە ، فەقێسمایلی سەرمابردوو ئەم باسە بۆ شیخ مەحمود دەگێڕێتەوە ، ئەویش بەو چەشنەی خوارەوە نامەیەك بۆ عەبدوڵلا عادل دەنێرێت :ـ

عادل بە عەدالەت لە سپی لادە بەشی کە
با سوور نەبێ ئەم جارە لەنێو تاسی رەشیکە
چاو مەستە لەشەو هەستە لەسەر کایەنو ئاخور
چاك لێیخورە زوو تێیخورە خمخانەی رەشکە
بێقووەتی ئیستێکە ئەزانم وەکوو گای پیر
ناتوانی لەسەر کلکی ئەکەر مەردی کشیکە

پارچە هۆنراوەیەکی شێخ مەحمود شێخ سەلام کردوویەتە پێنج خستەکیو لەگەڵ بەرهەمی ئەودا بلاوی دەکەمەوە ، هەروا صدقی کاکە حەمەی قازی بۆکانی پارچە هۆنراوەیەکی نێوبراوی کردۆتە پێنج خشتەکی لەگەڵ هۆنراوەکانی صدقیدا دەبێت ٠

(*) شیخ مەحمود بەنازنێوی (نوور بەخشی) یشدا هۆنراوەی هۆنیوەتەوە٠

(مەلا) ئاوارە[*]

ناوی ئەحمەدی سەلماسیەو کوری حەمەدەمینی هەمەوەند لە گوندی سەلماس سەر بە ناوچەی سەردەشتەو لە ساڵی ١٩٣٤دا هاتۆتە دیناوە ٠

لە منداڵیەوە لای باوکی خوێندوویەتی ، جا چۆتە حوجرەی فەقێیانو بەفەقێیەتی زۆر ناوچەی گەرمێنو کوێستان گەراوە ، لە ساڵی ١٩٦٨ دا لەگەڵ دوو هەڤاڵانی تیکۆشەری خۆیدا ، کە نێویان (رەحمان وەتمان چاوشین) و (مەلاکەچە) بوون ٠

هاواری تووتنەوانێکی ناوچەی
سەردەشت
تووتنەوانێکی
بێخانوو بێزەویو زارم
بێپوولو باغو بزنو مەر
دوورم لەخێر ، نزیك لەشەر
منالم رووتو برسیە
ژیانم پڕ مەترسسیە
قەرزارمو دەردەارم
شەرمندەی خەلکی دێو شارم
رووم نییە بچمە نێو خەلك
بێبەرگو پێلاو ، بێکەلك
خەلکی پێی وایە تەمبەلم
بێکەسو کارو چەپەلم
بەلام چ بکەم چارە رەشم
خەرمانم زۆرەو بێبەشم

(★) ئەم بەسەرهاتەو وێنەی هۆنراوەکانیم لە نامێلکەی زنجیرەی تیکۆشەرانی کوردی ئێران ــ مەلا ئاوارە) ، کە لەلایەن محمد توفیق ووردی لە ساڵی ١٩٧٢دا چاپکراوە ، وەرگرتووە ٠

ئــــــــاواره

موحســن رەشــيد ئەحمــەد

(محسن) ئــاواره

نێوی محسن کوڕی رەشید کوڕی ئەحمەدە ، له سالّی ۱۹٥۱دا لەشاری هەولێر هاتۆتە دنیاوه • خوێندنی خوێندنگەی سەرەتایی‌و ناوەندی تــەواو کردووه ، لەبەر چەند هۆیەکی تایبەتی نەی‌توانیوه خوێندنگەی ئامادەیـــــی تەواوبکات‌و له سالّی (۱۹۷۰)دا بوو به فەرمانبەرو ئێستەش هەر فەرمانبەرەو له بەرێوەبەرایەتی پەروەردەی هەولێره •

محسن ئاواره هەر له زووەوه ، له تەمەنی هەرزەکاییەوه ، که چـــاوی کردۆتەوەو بەتەنگەوەی گیروگرفتی ژیان‌و ناهەمواریەوه بووه ، پەنای بردۆتە بەر کتێب‌و رۆژنامەو گۆڤارەکان‌و کردوونی به هاورێی خۆی •

له سالّی ۱۹٦۹دا یەکەم چوارخشتەکی به نێونیشانی (شوان) له گۆڤاری (تیشك) بلاّو کردۆتەوه ، که له خانەی مامۆستایانی هــــەولێر دەردەکرا ! لەم سالەوه پەیتا پەیتا هۆنراوەو نووسینەکانی خۆی بلاّوکردۆتەوه ، بێجگه لــه هۆنراوه ، تا ئێستە چەند چیرۆك‌و لێکۆلینــــــەوەو بابەتی وەرگێرانــــی بلاّوکردۆتەوه •

لە چاپکراوەکانی شاعیر :

١ ــ شەوارە ، (دیوانی شیعر) ١٩٧٨ ٠
٢ ــ چۆڕاوگە ، (دیوانی شیعر) ، ١٩٨٤ ٠
٣ ــ ڕێوی‌و قەلەڕەشکە (کورتە چیرۆکی منداڵان) ، وەرگێڕان ، ١٩٨٣ ٠

چەندوێنەیەك لە هۆنراوەکانی ٠

وێنەی ئافرەتێکی ئاوارەبوو

ئافرەتێکە ٠٠ ئاوارەیە
سێ منداڵی بەکۆڵێ پێ هەڵناگیرێ
هەر لەڕێدا ٠٠ هەر لەڕێدا
ناشزانی کامیان فڕێدا ٠٠ ؟!

(ل٢٩ شەوارە)

وێنەی کۆڵ کێشێکی هەژار

دەستم دانایە سەر سەری شولکەدارێ
دامگرت ٠٠ چەماندمەوە ٠٠ چەماندمەوە
هێشتا قرتەی ، لە قەدیەوە ، هەڵنەستابوو
کۆڵ کێشێکی پشت کەوانەم ، بیرکەوتەوە
نەمشکاندو ٠٠ بەرمداو ڕاستم کردەوە !!

(ل٣٢ شەوارە)

چۆڕاوگە

تاشە بەردێ
لەژێر پڕووشەی برژانگی چۆڕاوەگەیێ
ڕاکشابوو
بارە کەوێکی لە سەرشانو ملابوو
چۆڕاوگەکە دایە شەقەی وەڵامو ووتی :
ئاخر دڵۆپەکانی منی خۆشویستووە
بەردەکەش سەری لەقاندو
ووتی : تۆ بپرسە دەنووکی ئەم کەوە بۆ سووربووە ؟!

« ل٤٧ چۆڕاوگە »

ئـــــاواز

(ئاواز ئەحمەد حەمەدەمین دزەیی)

١٩٤٦

ئــاواز دزەیی

ئاواز کچی ئەحمەد حەمەدەمینی دزەییە ، لەســـالّی ١٩٤٦ دا لـــە دێی دووگردکان لە دایکبووە ، خوێندنی سەرەتایی هەر لەوێ تەواوکردووە ، لەبەر نەبوونی خوێندنگەی کچان وازی لە خوێندن هێناوە ، بەلاّم لە ڕێگەی خوێندنەوە خۆی پێگەیاندووە . لە سالّی (١٩٥٩)دا یەکەمین هۆنراوەی داناوە بەنێــوی «سوێندم بە نیشتمان » . لەپاڵ هۆنراوە هۆنینەوەشدا ، چەند ژانرێکــی فۆلکلۆر دەنووسێتــەوە .

لــە بەرهەمەچاپکــراوەکانی

فۆلکلۆری کوردی لە ناوچەی دزەییاندا ، بەغدا ، ١٩٨٤ .

ثاهی

مەلا صالح (ثاهی) کوڕی مەلا (صبغة الله) کوڕی ئەبوبەکر کوڕی مـەلا نصرالدین کوڕی مەلا عەظیمەو لە بنەماڵەی حەیدەرییانەو لە ساڵی ١٩١٤ی زایینی لە تەمەنی (٨٥) هەشتا و پێنج ساڵیدا کۆچی دوایی‌کردووە گۆڕەکەی لە سلێمانیە ، خوێندنی زانستی ئایینی لە مزگەوتەکاندا تەواوکـــردووەو بەرهەمیشی‌زۆر بووە ، لـــەوانــە :

- زبدة العقائد لەسەر شەرحی عەقاید
- سحر الحلال لەســـەر دوازدە علم
- شرح البیان في علم البیان
- کتاب الصحة في الطب والحکمة
- کتاب الفرید في علم النحـو
- کتاب سهیل علی فناری
- کتاب الاصول ــ صــرف
- اسرار القــرآن
- معجـزات القــرآن

ثاهی لە ساڵی (١٨٨٠)دا لەگەڵ خزمو کەسانیدا دەچنە سەر داسنیان‌و [illegible] لە کاتی پشوودانیاندا داسنیان هێرشیان بردە سەریان و هەموویان کوژران تەنیا ثاهی دەمێنێتەوە ، ئەگەرچی (٣٠)سی برینی پێوەدەبێــتو

بەدیل‌دەگیرێت‌و دەیبەنە ژەنگار بۆ لای قایمقام ئەویش رەوانەی موسڵی دەکات‌و بەبریندراری ئەمەی خوارەوەی بەسەرخۆی هەڵگوتووە :

ئەرێ یاران چیە رووی داوە ئەمرۆ
دەڵێ دنیا هەمووی شێواوە ئەمرۆ
لەبو قەتعی سەرم وێستاون ئەمرۆ
سەراپای قامەتم سوتاوە ئەمرۆ
لەبەر لێشاوی خوێنی چاوەکانم
با بۆم بێتە گریان کێوی مقلوب
بە بێ‌کەسی مورغی دڵ‌گیراوە ئەمرۆ
حەمە ئاغا کوا لەگەڵ قادر ... بین
کە لێرە دەستوپێم بەسراوە ئەمرۆ
کوا کاك مستەفا لەگەڵ ئەحمەدو فەتاح
کە رۆژی (ئاهی) بەشەو سوراوە ئەمرۆ

بە بۆنەی کوشتنی عومەری کوڕی گوتوویەتی :ـ

خوا ئەمرۆ چ واقع بوو ، کە جانانـــی نیگارم چـــوو
لەسەر عەقل و لە تەن تاقەت لەدڵ سەبرو قەرارم چوو
دەبا کوێر بن لەبەر گریان دووچاوم چـــاوی چاوانم
چ لێبکەم چاوەکانی خۆم ، کە ئەو چاوی خومارم‌چوو
ئەمن هیچ نەم ئەزانی قەدری رۆڵەی وەك فەرەیدونم
دەبا بمرم لە حەسرەتا کەوا تەیری هـوزارم چـوو
ئەمن چیبکەم نیە لەیل‌و نەهارو ئـــارام‌و تەســکنیـم
دڵم پڕ مەوجی خوێنینە کـــە (عمر)ی نـــازدارم‌چـوو
هەزاران سازو سوحبەت بێ لەکن من شین‌و گریانــە
براوە عەیش‌و نۆشی من ، کە رۆڵەی دڵ بریندارم‌چوو
ئەتۆ بوچ نامری ئاهی لە تاریکی شـــەوی هیجـــران
دە بمرە موستەحەقت بێ کە لالای شوعلەدارم‌چـــوو

ئەدەب

ئەدەب نێوی عەبدوڵلا بەگە کوری ئەحمەد بەگی کوڕی ڕۆستەمی کوڕی بابە عومەری کوری سەیفەدینی‌یەو لە بنەماڵەی بابەمیرییە ٠

ئەدەب لە هەرێمی موکریانێ لە دێی ئەرمەنی بلاخ لە ساڵی ١٨٦٢دا پێی ناوەتە نێو کۆری ژیانەوەو لە ساڵی ١٩١٢دا بە نەخۆشی شەیلە کۆچی‌دوایی‌کردووەو هەر لەو دێیەش‌دا نێژراوە ، کە تێیدا هاتۆتە گێیتوە ٠

ئەدەب شارەزایی لە زمانی کوردی‌و عەرەبی‌و فارسی‌دا هەبووە ، هەروا خۆی فێری زمانی روسی‌و ئەلمانی‌و فەرانساییش‌کردووە ، ئەوەش بەیارمەتی کتێبانی فێرکەر ، ئەدەب بێ لە هۆنینەوەی هۆنراوە بەهرەی خۆش‌نووسی‌و نیگارسازیشی هەبووەو لە نۆتەی مۆسیکاش‌دا دەسەڵاتێکی بەرزی بووە نێوبانگی دەرکردووەو بۆ زۆربەی هۆنراوەکانی ئاوازی تایبەتی داناوە ، کە لە دوای ئەویش دەنگ‌خۆشان دووپاتی دەکەنەوە ٠

هەوێنی هۆنراوەکانی عەبدوڵلا ئەدەب بەشێوەیەکی گشتی ئەڤینی‌بووە، چونکە سەوادی نوسرەت خانمی کچی عیزەتوڵلای خانی میر پەنجییەوەبووە ، لە هێندێک هۆنراوەدا خۆشی ئەوەی درکاندووە ، بۆ وێنە گوتویەتی [*]:ـ

دڵروبایی منحصر ئەوشۆ بە حالی نوسرەتە
وێردی بەزمی مەی گوساری چاوی کالی نوسرەتە

(*) بروانە (دیوانی ئەدەب ، گردوکۆکەرەوەی گیوی موکریانی ، هەولێر ، ١٩٦٦ ، چاپی سێیەمین ، لاپەرە آ ـ ٨ ٠

١ ـ دولبەر

دولبەر ئەمرۆکە نیگاهت کاری سەد خەنجەر دەکا
یەک بەیەک نیشی موژەت زەحفی دوسەد نەشتەردەکا
نایرەی پشکۆیی کوڵمەت رەونەقی مەجمەر دەکا
رایحەی شەوبۆیی تورەت لۆمەیی عەنبەردەکا
ئیلتیهابی عیشقی تۆ ئیمرۆ لە سینەی ئێمەدا
دەستوبردی ئاتەشە سۆزان لە نەیشەکەر دەکا
خۆش بەحاڵی خاڵەکەی هیندوو لەسەر گەنجی لەبت
کافرێکی دۆزەخە سەیری لەبی کەوثە دەکا
بەندەی عیشقی لەبی وەک شەکەری شیرینی تۆ
خوسرەوێکە سەڵتەنەت با حاتەمو ئەفسەر دەکا
هەرکەسی مەستی سبوحی نەرگسی مەخمورتە
کەی خەیاڵی حامی سەهبا یا مەیی خوللەر دەکا
چونکە پێت عارە ئەمن بیمە نیشانەی ناوکەت
تیرەکەت جارێ سەرو جارێ بەعەمدەن بەردکا
زولفەکەت جارێ تەناف‌و گاهی نافەی مشکناب
ئەلحق ئەم عەیارە ئەمرۆ کاری جادووگەر دەکا
بۆ خەیاڵی جارێ بەلکە ببیە بالینی (ئەدەب)
گەر لەسەر ئەو رەنگە جەم بی یادی نێو پوستەر دەکا

دیوانی ئەدەب ، لاپەرە ٩و١٠

شێتو شەیدایی بوتێکە دڵەکـــەی پڕ لە خەیـاڵ
نەورەس‌و سادە روخ‌و ســەرو قــەدو چــوادەساڵ
ســـاحرو شیوەزەن‌و پیلەوەرو جیلــوەگــەرە
بێ‌وەفاو صدق‌و صفا شرط‌و بەقاو عەهدی بەتاڵ
ساقی‌و بادەخۆرو مونس‌و عـەیــارو لـەتیف
زیرەك‌و عاقل‌و داناوو خوداوەنـدی جەمـــاڵ
دڵبەری ســیم‌بەڕی حیلەگەری وەعـــدە دەرە
لە هەزاران بەیەکێکـــی کە وەفـا بووبێ مەحاڵ
هەمدەمی زود رەمی خونچـە دەمی پرستـــەمـی
نە بەسەر رازیە لێم‌و نە بەخـــان‌و نە بەمـــاڵ
سەنەمی گوڵ‌بەدەنی خۆش سوخەنی خونچە دەهەن
ماهـ‌روو سلسلەمـوو شێفتەخـوو پڕ خەت‌و خاڵ
جەوهەری لوتفی بەدیدارە لـە ئەندامەوە چـوون
کـە لە بلوورەوە پەیدا صفـتــی ئــاوی زەلاڵ
تەڕچکو تورت‌و تەڕو تــازەو رەعناو لەتیـــف
کەفەڵ‌و سینەو ساعیــدروخ‌و باڵاو جــــەماڵ
گەردنی شووش‌و مونەقەش بەدووخاڵی رەش‌و بـــەس
بێ‌لەکەو ژەنگ‌و یەڵە هەروەکو شووشەی زەڕی قــاڵ
زولفی عەقرەب رەووش‌و چهرەیی هەمرەنگی قەمەر
توری ئەفعا سیرو نەرگـــس‌و هەم شیری مـــراڵ

گردو مەخروت‌و مودەوەر شەق‌و تورەت وەك بەیی کاڵ
هەر دەمێ مەڕمـــەڕی سمتی بەجەفا سووربـــدا
تفلی تەبعی (ئـــەدەب) ئەوسا دەکەوێتە گڕوگـــاڵ

دیوانی ئەدەب ، لاپەڕە ٥٢ و ٥٣

« ئەدیب »

نێوی خۆی مەلا رەسووڵو نازنێوی (ئەدیب)ە ، کوری مەلا سادقی کوڕی خەلیفە عەبدولرەحمانی زەندییە ، کە لە بنەچەکەیدا دەچێتەوە سەر تیرەی (لوتفی عەلی خان) و (کەریمخان)ی زەند ٠

ئەدیب لە (١٢٩١)ی کۆچیدا لەدایکبووەو سودی خوێندەواریتی لەلایەن زمانی کوردیو فارسیو عەرەبییەوە وەفاییش بووە ٠

ئەدیب بەرێگەی وانە وتنەوە بەکوڕە ئاغایانو ئاش وەستاییو دارتاشو پزشکێتیدا نانی رۆژانەی خۆی دەستخستووە ، لو کاتەدا ، کە ئەدیب وانەی بە کوڕانی ئاورەحمان ئاغادا دەگوتەوە مەلا مەحمودێکی لێ پەیدابوو بۆ ئەوەی جێی پێ لەقبکاتو بێپارەو لەلای ئەورەحمان ئاغادا ، ئەدیب دووچاری سەد شەق تێهەڵدان دەبێتو بەهۆیەوە نەخۆش دەکەوێتو هەڵناستێتەوەو لە (١٢)ی جەمادی یەکەمی ساڵی (١٣٥١)ی کۆچیدا دوامال ئاوایی لە جیهانی رۆشن دەکات(*) ٠

(★) بروانە دیوانی ئەدیب ، گردو کۆکەرەوەی گیوی موکریانی ، هەولێر ، ٢٥٧٣ کوردی ٠

٢ - (رووت شەمسی تەمووزە)

رووت شەمسی تـەمووزە هەموو پـــڕ تابش‌و تـــاوە
ئـەگریجەی چین‌چینـــە لـە رووت پەخش‌و بـــڵاوە
حـەیرانی دەمـــت‌بم بـە میسلی شووشـــە گـــوڵاوە
قـــوربانی دوو زوڵفت بـم ، کە دەڵێی سونبـولی خـاوە
مەیلـت ئەوە چەند ڕۆژە لەســەر وەعدە نـەمـــاوە

ڕۆژێ نییـــە مەستـانـــە کـــە عەهـــدت نـەشکێنیٚ
وەک کەهروبـــا ئــەو دڵـــی مسکیــن نـــەرفێنی
بیٚ‌گیـــان بـــەدەنی خـــەستـــە جیگــەر بـۆچی دەمێنیٚ
وەک شووشـــەیی ناســـک دڵی بێچـاره شکـــاوە

پێـم فـــەرمـوو گوناهـم چییە ئـەی ســەروی دڵارام
چیـــدی مەکـە درەنجـــە ئـەسیری منی ٠٠ ناکـام
کـــووا تاقـــەتی ئـــەو جەورە هـــەموو تـاب توانـــام
ئـەبرۆی کـــەچت حـــالی دەمی مـــەرگی نیشـــان‌دام
تـــەهدیـــدی ســـەری تیری مـــوژانت بـەعـــەلاوە

ئـــاوارەو خـــونخـــوارە مــەگـــەر وامقی عـــەزرام
لۆمـــەم چ دەکـــەن کوشتـــەو سەرگـــەشتەیی لـەیـلام
غـــەرقی غـــەم‌و ســـەوداسەرو ئـــاشوفتـەو شـــەیـدام
بـــۆ دانـــەیی خاڵـــت بـــەفرییوچـــووم دڵی کێشـــام
ســـەر تـــا سەری دەورەی قـــەمـــەرت دانـــەو داوە

سێوی چـــەنەگەت ئـاوی حـەیـاتو چەهی زەمـــزەم
ئـەی گیانی عـــەزیزت بەفیدای ئـــەو سەرو پـــەرچـــەم
ئـەورۆکـــە دەڵێـــم خاکی هـــەموو دەر وەســـەرکـــەم
پرسیـــم چییـــە دەرمـــانی برینی دڵی پـــڕ خـــەم
فـــەرمووی ، کە دەوای سەهوە (ئەدیب) کاری‌کـراوە

دیوانی ئەدیب ، لاپەرە ١٨ ، ١٩

ئەژی گۆران

له دێی عەبابەیلێ سەر بە قەزای هەڵەبجە ، ساڵی ١٩٣٦ هاتۆتە دیناوە ، مەینەتیو نانو مووچە ، کۆچوبار گەلێک هەواری پێکردن ، تا لە ساڵی ١٩٣٩ دا لە سلێمانی نیشتەجێبوون ، لەسەرەتای چلەکاندا له قوتابخانەی (فیصلیة) خرایە پۆلی یەکەمەوە ، تا باوکی بەدوای (نان)دا لە هەولێر گیرسایەوەو لە قوتابخانەی «اولیة» وەرگیراو لەو نێوانەدا لەلای مامۆستا گیوی م کریانی فێری تیپچنینو وێنەگرتنەوەبوو ، لەوێدا خۆزگەو ئاواتێک بۆ ئەژی بەهۆی چاپخانەوە دروستبوو ، گەرانەوە سلیمانیو بەهۆی راپەرینی تشرینی ١٩٥٢ وە بەندکراو شەش مانگ لەوێدا مایەوە ، ئێستە لە سلێمانی دانیشتووەو خانەنشینە ، ئەو سەردەمەی ، کە لە هەولێر ، لە لای گیوبووەو هاتوچۆی نێوان گیوو گۆرانو باسکردنی وشەی کوردیو دیداری مامۆستایان ئازاد شەوقیو مارف خەزمەدارو گەلێک رۆشنبیرو ئەدیبانی دی وەک مەلا حەسەمی قازی (شاهۆ)و عەزیز محەمەد و عەلی ئاگاو هی دی کاریگەریان کردۆتە سەر بۆ هۆنینەوەی شیعر .

ئەژی گۆران لەو دەسنووسەی ، کە لە ٢٥ـ١١ـ١٩٨٤ دا بـۆ منـی نووسیوە بەم جۆرە باسی بارێکی ئـەدەبی دەکـات :ـ

« جا ئـەو دەمە گۆران حەزی ئەکرد لەسەر نالی مەزن شتێ بنووسێتو زۆربەی کات ، کە دکتۆر مارف ئـەو دەم قوتابی ئامادەیی بوو ، بـەردەرگەی پێدەگرتین ، هەر بۆ لێکۆڵینەوەبوو لە نالی ، بەراستی کارێکیان بەو نالیـە دەکـرد ، رۆژی دە جار لە گۆرا رایان دەچڵەکاند ، کە بەزۆر هەڵـەوە دوو چامەکەیان دەخوێندەوەو راستدەکرایەوە ، بگـرە کار لەوە ترازا ـ مـن وام لێهات هەردوو چامەکەم لەبەرکرد ، تا ساڵانی شەست لەبەرم بوون ، ئەگەرچی ئێستەش پچڕ ـ پچڕ لەبەرمن هەر ئەم کارە کاری تێکـردم ، کە خولیـای شیعـر بـم » ٠

ئەژی لەسەر لاپەرەی رۆژنامـەو گۆڤـارەکـاندا بەرهـەمی ئـەدەبی بڵاودەکاتەوەو دیوانی « کزەی غەریبی » یشی چاپ کردووە ٠

لـە سێبەرتا گڕ ئـەگرم

دەمێ بـوو ئـەمزانی نیگـات
وەنەوزیو لام گرتووێتی
کـە هاتمـە لات
پرسیاریکم ٠ بە ئەسپایی ختوکەی پێڵوی چاوی دایت
دەمێ بـوو ئـەمزانی بـاڵات
لاولاوی خـەم تێی ئـاڵاوە
هـەر ئـەوەندە دەستم هەڵـدا
لەگوڵی خـەمەوە ئـاڵا
پـەرەی دڵـم مینـای سپیو شینی دەردا
دەمێ بوو ئـەمزانی ، کە تۆ ٠٠ ترۆپکی کـەژێکی جوانی
هـەر سێبـەرتـە
باڵی شکۆ ٠٠ ئەکاتە مل دڵدارانی
چـاوی منیش
کەروگێکی [(١)] بێبارانو ٠٠٠
ئەشکەوتێکی بێسێبـەربـوو
ئـەوەتـا تـۆ ٠٠٠
دڵـۆپ ٠٠٠
دڵـۆپ

---

(١) کەورگ : ئەو بن ئەشکەوتانەیە ، کە ئـاو دادەدەنو جۆرەکانیسـاو یـا سەرچاوەیەکیان تیدا پـەیدا دەبێت ٠

ئـەرژێێتـــە بن دەمی تاوێـــر
منیش ئەبم بە فرمێسکو ٠٠
هەنسکی خۆم ئەمخواتەوە
ئەوەتا وا بەو بەرتەوە
ســرو ٠٠٠ ســەرســام
خـەمـەکانم ئاوێـزانی سێبـەر ئـەبـن
لـە بنارتـا دەستـەودامێنی تـۆ ئـەبـن
کەچی جارێ ٠٠٠ سێبەری تـۆ
لە دلی بێ نـــازم نـەکـەوت

★ ★ ★

تۆ خەمێکی وەنـەوشـەییت
درکـەزی دەورت نـاتوانێ
رێ لـە گزنگی خـۆر بگـرێ
وێنەی بزەو پێکەنینت حەشاربدا
لەهەر کوێ بم ٠٠ ئەو بەرم تـۆی
لـەهەر کوێ بیـت
وەک خۆت چـاوت لـە گزنگـە
ئـەزانی چـــۆن
تارمایی شـەو هەلفرێنی
هـەرتۆ ئەزانی زەردەپـەر
ســەر لە ئێوارێ بنوێنی
نـەم ئەزانی سەرویبـالات
لـە حەوشەی تەنیایی و ماتـــا
رەشـەبـای شـــار
بـــا رەهێلـە
ئـەی شـەکێنێ
نـــەم ئـەزانی
لـە لەشی سـرو تەزیـــوا
دلێکی وا گەورەو گەرم
خۆشـەویستی ئـەیسوتێنێ

——— □□ ———

ئەحمەد رەشوانی

ئەحمەد رەشوانی کوڕی سەید عەزیزە (*) ، لە ساڵی ١٩٤٢ دا لە هەولێر هاتۆتە دنیاوەو هەر لەوێش خوێندنگەی سەرەتاییو ناوەنجی و خانەی مامۆستایانی تەواوکردووە ، لە ساڵی ١٩٦١دا لە دێی «عالڵا» بە مامۆستا دادەمەزرێت ، لە ساڵی ١٩٦٣دا واز لە مامۆستایی دێنێتو دیسانەوە لە ساڵی ١٩٦٤ەوە دەگەرێتەوە مامۆستای قوتابخانەی (قەشقە)، (عالڵا)، (جدیدة)ی گوندەکانی دەوروبەری هەولێرو لە حوزەیرانی ١٩٦٦ دا دەکرێتە مامۆستای خوێندنگەی هەردی لە هەولێر • لە شەوی ١٤ـ١٥ /١٢/١٩٦٨ دا دوا ماڵئاوایی لە جیهانی رۆشن دەکات لە ئەنجامی ئەو دووگوللەی بەری کەوتبوو •

رەشوانی هەر لە منداڵیەوە حەزو ئارەزووی هۆنراوە دانانی هەبووەو بەرهەمێکی دەسنووسی بە نێوی فەرهەنگی هەڵبەست بۆ جێهێشووین ، کە لە لایەن لەتیف بەرزنجی لە ساڵی ١٩٦٨دا چاپ کراوەو لەم ماوەی دواییەدا ، ئەمینداریتی گشتی رۆشنبیریو لاوان لە چاپیدایەوە •

(*) ئەم بەسەرهاتو هۆنراوانەم لە چاپی یەکەمی فەرهەنگی هەڵبەست وەرگرت ، کە لە ساڵی ١٩٦٨دا لە بەغدا چاپکراوە •

ئەبینم لێوی وەك گوڵ سووربووە
بەهێمنی چاوی بـــۆ داخستووە
شەنگی نامینێ لێــو ، کــە مانـــدووە
نەك بــۆ نەختێ ئاو ، بۆ ماچ تینووە

مــەیە لابەری گشت تاڵی ژینــە
مــەیــە دەرمانی دڵەی خــەمگینـــە
کاتێ دووبەدوو ئەبی لەگەڵ مەی
خۆتی سەرداری ، ئەم سەرزەمینە
پەرچەمو زولفـو لە لایێ ئــەبرۆ
دڵەی پڕ مەیلم ، ئەکەن رەنجەرۆ
رەنگی پەرچەمتو دڵەی قەقنەسم
شاهیدن لەسەر باسی منو تــۆ

ئــەم دانە خاڵەت کە دوو لێوی لە سەردا
هەروەکــو منـــە ، بۆ کولمت بووە شەیدا
کە ئاگری رووت ، خاڵی سووتاندو رەش کرد
دووری لە خاڵت ، گڕی نــا وە جیگـــەردا

ئەحمەد بەگی کۆماسی

لەشاعیری نێودارانی کوردەو لە دەوروبەری سالآنی ١٧٩٣ـ١٨٧٦دا ژیاوە.

گیانە دەرچوو ....   دووری تۆ هێجگار لە حدود دەرچوو
پەژارەت شادی لە دڵدا نەهێشت   روحم عەزابی جەهەنەمی چێشت
فیراقت فەرقی‌کرد بە توتیا   ئەعزام بەعەزاب لیک بوون جیا
وەسوەسەت تیری هێند دا لە جەرگم   بەمەرگت قەسەم رازیم بەمەرگم
توخوا خۆت بیلێ نەونەمامی بۆ   مردن خۆشترە یاخۆ دووری تۆ
سانێکەو جاریک ئاکامی مردن   دووریت ساتیکە مەرگێکە بۆمن
بۆچ جەستەی خەستەی من لە پۆلایە   بە گورزی هیجران هیچی لێ نایە
قەبرت پڕ نوور بێ شای سینە سافان   میرزا یاقوبی ئەدیبی جافان
شیعری دڵسوزت حوبی حاڵمە   وێردی زمانی بەستەو لاڵمە
چەرخی چەپ بۆ من چنیویە کەلەك   من بەردم داوە لە شووشەی فەلەك
رەهندەی کردم لە رووی بەهانە   گاهی ئیسفەهان گاهێ بۆ بانە
فرسەتم نادا ساتێ بت‌بینم   تۆزی بەر پێکەت بەچاوما بنێم
یا شەوێ شەرحی دووری دووبارە   عەرزی‌کەم بۆ تەسکینی دڵەی ئاوارە

دووریت ئاگری بەردایە ناو جەرگ
خوایە یا ویساڵ یا تاقەت یا مەرگ

ئەم پارچە هۆنراوەیە لە کەشکۆلی ژمارە (١) ، لاپەرە (٧٤)دا وەرگیراوە.

ئەحمەد سالار

ئەحمەد سالار لە ساڵی ١٩٤٧دا لە گەرەکی دەرگەزێنی شاری سلێمانی هاتۆتە ژیانەوە ، کوری عەبدولواحید ئەفەندی مەلا ئەحمەد دەروێشی حاجی مەحموودی حاجی مستەفا قوربانیە ، لە تیرەی سێتەبەسەری هەمەوەندن ٠

لە شاری هەڵەبجە چۆتە خوێندنگەی سەرەتاییو لە شاری سلێمانیدا سەرەتاییو ئامادەیی تەواوکردووەو لە ساڵی ١٩٧١ ـ ١٩٧٢دا ئەکادیمیای هونەرە جوانەکانی زانکۆی بەغدای بەشی شانۆی بە پلەی باڵا تەواوکردووە ٠

له سالی ١٩٧٢ دا سەرۆکی دەستەی دامەزرێنەری کۆمەڵی هونەرو وێژەی کوردی ــ لقی بەغدا بووە •

سالی ١٩٧٣ تیپی پێشرەوی شانۆی کوردی دامەزراندووە ، تا سالی ١٩٧٩ سەرۆکی بووە •

سالی ١٩٧١ بۆتە یەکەم سەرۆکی بەشی تەمسیلی رادیۆی بەغدا •

سالی ١٩٧٢ خەڵاتی بابانی وەرگرتووە ، خەڵاتی چاکترین ئەکتەری کورد •

سالی ١٩٧٥ تیپی شانۆی زانکۆی دامەزراندوەو لە یەکەم ڤیستیڤالی شانۆی زانکۆکاندا خەڵاتی یەکەمی وەرگرتووە •

لە سالی ١٩٧٩وە سکرتێری رۆشنبیری یەکێتی نووسەرانی کوردە ــ لقی سلێمانی •

سالی ١٩٨٤ (تیپی شانۆی سالار)ی دامەزراندوەو ئێستە سەرۆکێتی•

لە سالی ١٩٨٠ ، وە مامۆستای درامایە لە پەیمانگەی هونەرە جوانەکان لە سلێمانیو دەیان ووتارو باسی بێشکێش کردووە •

لە بەرهەمە چاپکراوەکانی

---

١ ــ سالم لە تای تەرازوی وێژەدا ، لێکۆڵینەوە ، ١٩٦٨ •
٢ ــ وانەی رەشبەڵەك ، شانۆنامە ، ١٩٧٧ •
٣ ــ دڵدارانی بەرباران ، شانۆ نامە ، ١٩٧٩ •
٤ ــ هونەرو سەرەتایەك لە مێژووی هونەر ، لێکۆڵینەوە ١٩٧٩ •
٥ ــ دەروازەی دراما ، بەرگی یەکەم ، لێکۆڵینەوە ، ١٩٨٠ •
٦ ــ کومیدیا ، لیکۆڵینەوە ، ١٩٨١ •
٧ ــ ئەڤگینیا لە تۆلیس ، وەرگێران ، ١٩٨٢ •
٨ ــ ئۆتێللۆ ، وەرگێران ، ١٩٨٣ •
٩ ــ دەروازەی دراما ، بەرگی دووەم ، ١٩٨٤ •

ئەو بەرهەمانەی چاوەروانی چاپن

---

١ ــ رێبازەکانی هونەر •
٢ ــ دەروازەی دراما ، بەرگی سێیەم •
٣ ــ منو شانۆ •

١ ـ لەگەڵ ئەستێرەدا دەدوام

لەگەڵ ئەستێرەدا دەدوام ، خەیاڵم هێندە باڵابوو
هەتا زنجیری ئەم رۆژە ، لە دەستوپێم نەئالابوو
بەڵێ هەروا لەبەرچاوم سەرنجی سەردەمی پێشوو
کە گوڵزاری تەماکانم ، هەمیشە ئاڵو واڵابوو
گوڵی جوانی گەشی هیوام ، لەناو تەمدا نەژاکابوو
مەلی خۆشخوانی ئاوازم ، بەدەستی خەم نەناڵابوو
شنەی بای بەختیاری دڵ ، دەمێبوو وا ئەویسرابورد
لە هەنگاوی یەکەمدا بوو ، لە واناى گروگاڵابوو
نەبوو بروام بەرۆژی وا ، ئەزانی بۆ ئەڵێم ، چونکە
دڵم تاجی چیایەک بوو ، لە دووری کۆسپو چاڵابوو
هەزار ئاخ بۆ دەمی پێشوو ، کە ئەم رۆژەم نەدیبوو من
بریسکەی شاری ئەوساکە ، هەموو دونیای لەتەکدا بوو

١٩٦٩

٢ ـ ئەرزوحاڵێکی بێ‌پوول

هاورێکانم زۆر دەمێکە گۆرانیەک ئەڵێمەوە
بەڕووی خۆرا
بەڕووی دەشتی فراوانی ، کاکی بەکاکیو بیابانی بێسنوورا
بەڕووی رووباری سەر شێتی سەرەو ژوورا
بەرووی ئەو کەژە سەختانەی
لە بڵندیو سەرکەشیا سەریان لەناو هەورا تۆرا
بۆ گوێی کەسێ کە ببیستێ
دەنگ دانەوەش نابیستمەوە
هاوار هاوار .. دارو بەردێ
هاورێکانم :
زۆر دەمێکە چرایەکی خۆرم پێیە
شارەو شاری زەمین گەرام شارۆچکەگان ، گوند ، کوێرە دێ
هەموو کوچەو کەلەبەرێک

چاوێ نەبوو بیگرێتەوە :
گورزەو چەپکێ چرام
لە گۆمێکی مەنگدا خنکا
وای پەروانەو گری سووتان
پەیمانەکەی سەودام رژا
هاورێکانم :
هەزار بووکە بەبارانە
جووتیارانی شان بەپینە ، دەست قلێشاو
منالآنی سەر قۆچکە تاش
هەموو شتێ لە چاویانا ، زەریایەبوو
ئاورەنگ دەژیا
لە دەرگەی مالەو مالیاندا
بۆ دلۆپێ بارانی جووان
زەوی زمانی شەقاری ووشەم
سوێی بوەوە
باران قاتبوو ... باران نەبوو
کاتێ دەستی زیستەوە
داسی لێداو دروێنەی کرد
ئەوسا چاوی خنجیلانەی شیعر گریا
جاران خەلکی شاری بابل
لە دامێنی تازە شین بووی بەهاریانا
کاتێ (ئەشتار) نەهاتەوە
(دەمووز) لە گۆڕی تاریکا دەمردەوە
خەلکی ئەوسا وەکو ئێستە
لە دەشتی نائومێدیا ، لە دەشتی بێبەریا
شیرو ڕمی ناچاریان
لە زامی قوولی دێرینا
ئەشاردەوەو ... ئەناشتەوە

هاورێکانم :
من رێبواری ریگایەکم ، مەنزلگاکەی گەلێ دوورە
تا دەگەمە ئاستی هەوار ، پشتم ئەشکێ
کلاوەی ئەژنۆی ماندووبوون
لەشوێن هەنگاو رادەکشێ
دەلێ لێ لێ ، دەلۆ لۆلۆ
ریگایەکی گەلێ سەختە
مەرگەو کۆتەلەکەی لەبەر چاومە
ریگایەکە جەردەی وەیشوومە گرتویە
ئەوەند چەندەرێیانی سەیر

خۆی بۆ ڕێبوار ناوەتەوە
هەلوور بلووری کام بەختە دەیباتەوە !
هەنگاو کەوتە ناو گێژاوی چوونو نەچوون
وا تیا ماوە ، پاش ئەو هەموو پێسوانە
ئاوی داهات
هەنگاو تۆرا
بۆیە ئەڵێم : شەقامە گشتیەکانی شار
بووە ئەسپێکی تۆڕ
کوێرە ڕێگان
کەفی لا لغاوەی ئەسپ ، نیشانەیە بۆ شارەزا
وادەی سەر کێشییە
من سەرەتای گۆرانیەکەم
وەك (ڤاسلی) ئەڵێمەوە
« خوێن لە دەمارمایە هاورێ ، نەك مەرکەب »
هاورێکانم :
لە جێی زامی چەقۆی دوژمن
لە پێلوی زام ٠٠ لەسەر سنگم
نۆتەی سرووودێ ئەنووسم
بانگی مزگینی ژیان بێ
ئاوازێ بێ
بەڵام ، هەی رۆ ، وەی رۆ
بەر لە ژانی لە دایکبوون
لە منداڵانی زامابوو سەری تیاچوو

هاورێکانم :
هەقایەتێ ئەگێرمەوە
نەبیسترابێ ، نە دێوی رەش ، یاخود سپی
نەجنۆکەو شەوەی‌تیایە
زۆر ساکارە :
هەبوو نەبوو
هەزارەها بەردی ووردی زبرم هێنا
نام بەکێلی نزرگاکەی نیازەوە
وەك داپیرە ، بە هیوای کوڕ پێوەی دەنا
هیچی نەگرت ٠٠٠ تەریش کرا
وەجاخ نەبوو
جارێکی چاوم ژیا
بەتاڵی خۆری هاوینا بۆ ئاسۆ چووم
چەپکێ گوڵی سوورم هێنا
لەبەهاری لای خۆمانا

پەلکەزێرینەی سەرسەری گلەزەردەم کردە دیاری
ئەرخەوانم نایە پیاڵەی هەڵاڵەوە
نیرگسم کرد بەسەر سنگی گوڵاڵەوە
چەپکە گوڵێکی رازاوە
پێشکەشم کرد ، مەزاتم کرد
فریای کەون بێپارەیە بەخۆڕاییی
کەس نەیویستو کەس نەیویست
هەست مردبوو
گۆرستان سەر قاڵیی پروپووچی ئەو جۆرانەی
ئەکرۆشتەوە
جارێکی دی .. ژیامەوە
دڵ گەورەبوو ، لەخەم رەخسا
گەشکە گیانی هەڵئەپەڕان
پەنجەی تریفەی مانگەشەو دەستی گرتم
گەرامەوە ، خەیاڵێکیووردم هێنا
بۆ هەڵپەرکێی چاوی ئاسمان ، سەری خستم
ئەکتەرێکی بەهرەمەندی وریام ئەوێ
لەسەر شانۆی راستەقینە
لەبن تارای ماکیاجەوە دەری بخا
ئەمەش نەبوو ...
هاورێکانم :
ئەمجارەیان بیرم ژیا
سەیر ئەکەم ، سەرچاوەکان
کانیاوە ـ زوو ـ شەکراوەکان
بوونە گونجو بوونە بازار
بوومە پارە !
کەوتمە ناوی ... نەك بەرێکەوت
دەبوو وابێ دووکان دووکان
هەتاوەکو دەست گێرەکان
هەموو گەرام
تیایا نەچووم
ئەزانی بۆ ؟
زۆر قەڵب بووم
ئەگەر هاتوو بمامایە
ئەو دەستی قینە نەبوایە ، کە فرێیدام
ئێستا هەزار جادووگەریش نەیئەتوانی
رزگارم کات

١٩٧٣

ئەحمەدی شیخ مارف

شیخ ئەحمەدکوڕی شیخ مارفەو خەڵکی دەربەند دەلۆیە ، کە کەوتۆتە دۆڵی وورمێ ، لەشەری نێوان ئێرانو رووسدا کوژراوە ، شیخ ئەحمەد ئامۆزای شێخ بابای شاعیرە ٠

بەهار

مەکەن مەنعی عاشقان ، عشق کاری دژوارە
هەرچی عشقی لەدڵ بێ ، بێ سەبرو بێ‌قەرارە
دایم لەبەر هیجرانی رەنگ‌زەردو لێو بەبارە
دەعشقی من سوتام ، غەمم لە چوار کەنارە
گەڵو دەردان ئەز هەڵگرت ، ساڵێ ناگرم قەرارێ
شەوو رۆژی ناسەبرم لەبەر غەمی دەیارێ
دڵم چەندی لە جۆشە فرمێسکم دێنە خوارێ
مەگەر بەوی ساکن بێ ، بەرەنگی دە بوهارێ
بوهارم چەندە خۆشە ، مزگێنی‌بێ ، هات بوهار
هاتن تەیری دەرِنگین ، جووت‌جووت دێن بەقەتار
کەوتن لەبن دەراوان لەوانم دی چەند هەزار
ئەو بوهاریدا رەنگین لێم‌بوو بە بازارو شار

غەمی دڵم چەند زۆرن ، با بچن لەگەڵ زستـانێ
هـەوری دەرەش دەهێنن ، دەگرن بەری ئاسمانی
لەبەر گـورەی شەمـاڵی لـە رشێنـەی بـارانێ
کوێستان دەمان دەتەمی ، ئـەوەل مانگی نەیسانێ
لە کوێستانی دە عەزیم هەوری دەرەش دەخرۆشن
بەنەشئەیی دە بوهاری ، گوڵان زیرباف دەپۆشن
هەروەکوو سەحرای چینی جوملە مسك فرۆشن
بەشادی ئەو بەهاری ، چەند بەزەوقو بەجۆشن
لە کوێستانی دەدا رەند لـە دڵی منـی حەزینـە
گوڵان لەدەم رووباران جوانبوون بە پەرژینـــە
با بچین گوڵان بێنین ، هەرچی دڵی مەحزوونـە
ئەو گوڵی دە دونیایە ، وەفایان بۆ کەس نینـــە
لەسابوی دە سویسنان ، تازە لـــە من سەروەدا
وەنەوشەم چەند زەریفە ، نێرگس بە تافتەی زەردا
گوڵەمێلاقو خاشخاش ئەتلەسی سووریان لەبەردا
ئەو دونیایەی وا شیرین وەرە دەستی لێبـەردە
لەبەر بۆنی وەنەوشەی ، لە هەناسەی شەوبایـی
بۆنی گوڵان دەیەنن ، تێکەڵ بوون لە سەحرایـی
وەنەوشەم چەند زەریف دی ، لەگەڵ شەنگە بیزایە
مەدحی بەهاری یاران ، هەرگیز لە تەعریف نایە
گەلۆ دەردان ئەز کوژتم ، لەدەم ئاوو سەرئاوان
بەعزیکم تەیر دەدین ، کەوتن لەدەم شەتـــاوان
لە بەر سەدای شالوران ، ئاگرم بەربووە هەناوان
فرمێسکم دەیەن بەجووت ، خوناوم دێ لە چاوان
بەهار هاتە سەر تەختی ، گوڵ هاتن لە نەکـــاوا
وەنەوشەم چەند زەریف دی،لەو سویسنی دە ساوا
لەبەر غەمی مەحبووبەی سەبـــــرو هۆشم نەماوە
ئەو دونیای مەحبووبو روون ، وەفای بۆ کەس نەماوە
ئەو بوهاری بە گوڵزار ، هەرگیـــــز دە تەعریف نایە
سویسنو هەڵاڵو بەیبـوون ، لەگەڵ شەنگە بیـــزایە
چەند سوارچاکو مەردچاك بوون کۆچیان کرد لە دونیایە
(ئەحمەد) ئەتۆش رادەبری ، یاران بۆی بکەن دوعایـە

□□

ئەحمەد عارف

ئەحمەد عارف لە ساڵی (١٩٢٧)دا لە کوردستانی تورکیا هاتۆتە دنیاوەو جووانی سروشتی دەوروبەری کاری تێ‌کردووەو هۆنراوەی هۆنیوەتەوەو لە ساڵانی (١٩٥٩ ـ ١٩٦٢)دا لە رۆژنامەی (مەدەنییەت)دا کاری‌کردووە ٠

سەبارەت ئەو هۆنراوەیەی لە لاپەرەی داهاتوودا بڵاوکراوەتەوە مامۆستا شکور مستەفا لە لاپەرە (٦٣)ی گۆڤاری بەیانی ژمارە (١٠١ـ١٠٢)دا دەڵێت :ـ (ئەمن ئەو شیعرەم بەم کوردیو کورمانجی‌یە دەستکەتییە ، ئەوجا ئەحمەد عارف بۆ خۆی بە کوردی گوتووە ، یا بە تورکی گوتوویەو کراوە بە کوردی ؟ نازانم ٠٠ هەر ئەوەندە دەزانم بە کوردیم دەستکەوتووە ٠٠٠٠) ٠

ئاڤا حەمرەواتێ جەمدی
چار تلی جەمەد لسەر ئاڤا تژلە ،
ئەم ژ بیرێ دکشینن ئاڤا فەرە ئۆ فۆلان
چایێ ژ بەرفێ دکەلینن
دیار من وەك سڕ ڤەدشێرە دشێرە ئێشاخوە
دبێ (بایە) ، « بهاری دەرباس دبە »
خویشکا من دوو جانییە ، گران
کەچەك بەدەو تە دیتییە
جارا پێشینە هم ڤەدشێرە
هم ژی دترسە دبێ ئەز دمرم
گەورییەك دن زێدە ببن ئەم لڤێ زفستانێ ،
بچووکێ من ،
ئەز تو لکو دەرا خوە ڤەشێرم ؟
خوازیا ئەحمەد عارف
تو لسەر سەران
سەر چاڤان تێ‌ی

× ئەم بەسەرهاتەو پارچە هۆنراوەکەش لە گۆڤاری بەیان ژمارە (١٠١ و ١٠٢) ، لاپەرە ٥٥ ـ ٥٧ ، کە لە لایەن مامۆستا شوکور مستەفاوە بڵاوکراوەتەوە وەرگرتووە ٠

ئەحمەدی کۆر

ئەمین فەیزی بەگ لە کتێبی « ئەنجومەنی ئەدیبان»دا ، کە لە ساڵی (١٣٣٩)ی کۆچی‌دا لە ئیستەمبول چاپی‌کردووە ، بەم جۆرە باسی ئەحمەدی کۆری کردووە :ــ

« ئەحمەدی کۆر اهل طرف سابلاخە عالم بود ، اما شاعری بغاپت فرین‌و غایت عارفانەیە • کلامی همو پر سوزو گدازن • لایقە ملقب بی بشاعر پیغمبر »•

لە کتێبی لەسەرەوە نێوبراودا چەند پارچە هۆنراوەیەکی ئەحمەدی کۆر لەشوێنی جودا جودادا بلاوکراونەتەوە ، لە رووی لێکسیکۆوە وشەیەکی زۆری زمانی عەرەبی‌و فارسی بەکارهێناوە ، کە ئەمە گەورەترین بەڵگەیە بۆ ئەوەی بڵێین شارەزایەکی باشی لە زمانانی فارسی‌و عەرەبی‌دا هەبووە •

نێوی ئەحمەدی کۆر لەنیوە دیڕە هۆنراوەیەکی حاجی قادری کۆیی‌دا هاتووە ، کە بەهۆیەوە بۆمان روون‌دەبێتەوە خەڵکی چ ناوچەیەکی کوردەوارییەو ناوچەکەش هەر ئەو شارەیە ، کە ئەمین فەیزی دەست نیشانی کردووە :ــ

ئەحمەدی کۆر شاری سابلاخە
بەیتێکی داخەو بەیتێکی باخە

چـــەند وێنـــەیەك لـــە هۆنراوەكانـــی ئـــەحمەدی كـــۆر

١ ـ دولبەرادایم

دولبەرا دایـم دەناڵم دەم بەدەم شامو سەحـــەر
جارێ ناپرسی لە حالم چاو عقابی خۆش خەبـــەر
چاو عقابی مەه جەمالی دژمنـــــی كفرو زیـــلالی
نوری سری لا یزال كاشـــفی شق القمـــــر
كاشفی قـــەمـــەر شافعـــی رۆژی ئەثیمـــــی
فاتحی دەرگـــــەی نەعیمی/انت لي//نور البصـــر/
تۆی بنای هەردووچاوم وا فیدات بـێ جسمو ناوم
هەڵگیراوە خواردو خەوم ، خواردنم بوینە زەهـــر
خواردنم خوێنو زوخاوە ، سەبرو هۆشم لێبراوە
ئاتەشی دڵ وا بەتاوە مسلی شەمعی نیوفەنـــەر
من لەبەر پەومی مەماتم دی كە قابزی بوو حەیاتم
وا خەجەل بوو هۆشو ماتم نامێنێ هۆشو خەبەر
نامێنێ هۆش لەو سەعاتەی دەفتەری دونیام دراتێ
روح دەچێتە جێی نیهاتێ ، نامێنی مەیلی پـــدەر
نامێنێ مەیلی جیهانم دێتە جنبـــش روحو جانـم
كۆرو لاڵچی بێ زوبانە هل تلجـأ ماء القطـــر
ئـــاخ لەبۆ قەترەیی ئاوە ، لەو دەمەی دونیا تەواوە
شاهو دەروێش تۆپێك جاوە ، قد دخلت في القبـــر
بۆ قیامەت قەبرە ماڵم دێن مەلایك بـۆ سوئالـم
رەبی تۆی موخبیر بەحاڵم نەمخەیە سەر رێی خەتەر
كێت پەرستووە ، كوا ئیمامت ، مەزهەبو دینو كەلامت ؟
حەشرو میزانو مەقامت ، بێ بەیانكەم ئەم خەبەر
بێ بەیانكەی سری قەلبی ، سا خودایە تۆ تەبیبی
من بڵێم ئەڵلایە رەبی ، وا خەلاس بین لەو خەتەر
وا خەلاس بین لەو مەقامە ، ئاخری دونیا تەمامـە
جەمعی ئومەت خاسو عامە ، رێی خەتەرمان دێتەبەر
دەشتی مەحشەر دێتە ناڵە ، ئاگرو پولو زوخالـە
باب لە فەرزەندی بێزارە ، ئەو لەبەر شینو چەمەر
ئەو لەبەر گریانو شینە ، قالوا یا ربی رضینـــا
كوا محەمەد شای مەدینە ، بۆچ لە خەوتا بێخەبەر
بۆچ خەبەردار نابی لێمان ، قەلبی ناسوتێ ئەو پێمان
یەك هەزار ساڵ حەشرە جێمان ، دەستە ئەژنۆ قوربەسەر

٢ ـ دولبەرا زۆر.

دلبەرا زۆر لە فیراقت دڵ دەناڵی وەك روبـــاب
بۆ دوو ئەبرۆی میسلی تاقت بەندی جەرگم بوو کەباب
بوو بە بریان توی دەروونم چاو پڕ ئەسرین دڵ زەبوون
مجنون ئاسا بۆت جنونم لێم حەرام بـــو خواردو خواب
خـەوو خـۆراکم چ نینـــە رەحمەتـــەن لیلعالەمیـــن
روحـــم کـە بە منی حەزینە با کۆتا بێ ئەو عـــەزاب
بـا کۆتا بێ داغو دەردم نالەنـــاڵو ئـاهی ســـاردم
بێ ئـەجـەل ئـەز بۆ تۆ مردم ، بمدەرێ جامی شەراب
بالـە بەیـان لاچی حیجابە ، مەحبووبە رۆژی خیتابـە
مـن دەکـەم وا خـۆم حیسابە ، کەمترین تر ئەز کیلاب
کەمتریـن تر لەو سەگانەت لەو سەگانەی پاسەوانت
روحی من قوربانی گیانت، گوڵ روحی ، روخ ئافتاب
ئەشهەبی ئەز شەوقی عالم ، سەروەری ئەز نەسلی ئادەم
چارەیی بـۆ رێی نەجاتم ئـەی شاهی عالی جـەنـاب
کۆرە ئاســا دڵ بەتاوم لەتلەتە جەرگو هەنـــاوم
وا بە عیشقی تۆ سوتاوم ، کەوتمە حاڵی ئیزتیراب
حاڵ پەریشان بێقەرارم ، خەستە تەن دڵ سوختەدارم
ئەو قەدەر بێئیختیارم ، نایەتە حـــەددو حیســـــاب
بێحیسابـــە شینو رۆرۆم ، خاکی ژیر سەگی تـۆم
ئـاوی چاوانم وەکی چۆم ، خەلق دەکەن لێم ئیجتناب
ئەحمەدی کۆری هەژارە ، چاو لە رێگەی لوتفی یـــارە
هـەند بـۆ دیدار ئینتیزارە ، تشنە ئاسـا بهـەر ئـاب

ئەحمەد موختار بەگی جاف

ئەحمەد موختار بەگ کوڕی وەسمان پاشا ، کوڕی محەمەد پاشا کوڕی کەیخسرەو بەگ کوڕی سلێمان بەگ کوڕی عەبدوڵلا بەگی جافەو نێوی دایکیشی عادلە خانمە ، کە لە زەبرو زەنگ‌و رامیاری‌دا بەنێوبانگ بووە ٠

ئەحمەد موختار لە ساڵی (١٣١٦)ی کۆچی لە شارۆچکەی هەڵەبجەدا هاتۆتە دنیاوە ، نێوابراو لە قوتابخانەدا خوێندوویەتی‌و زمانی کوردی عەرەبی‌و فارسی‌و هێندێک ئینگلیزیشی زانیوە ، کە بەهۆیانەوە دەروازەی هەموو جۆرە هونەرێکی وێژەیی بەجارێکی لەسەر کرایەوە ٠

ئەحمەد موختار لە تەمەنی بیست ساڵیدا هاوسەری بۆ خۆی خواستووەو لە (١٩٢٢)دا بۆتە قایمقامی هەڵەبجەو لە (١٩٢٤)دا کراوەتە نوێنەر لە کۆری دامەزراندنی دەولەتی عیراقیو لە جفات (مەجلس)ی نوێنەراندا بووە هەتا ساڵی ١٩٣٥ ٠

لە (٥)ی شوباتی (١٩٣٥)دا ئەحمەد موختار لەوکاتەدا ، کە بە کەلەك چۆمی سیراونیی دەپەڕێوە گولەیەکیان لێداو دڵیان لە لێدان راگرتو تەرمەکەیان لە تەنیشت گۆری تاهیر بەگی برای لە ئاوایی ئەبابیلەدا ناشت ٠

زۆر لە هۆنەرانی کورد کوژرانی ئەحمەد موختار بەگیان لەلا گرانبووەو جەرگیان بۆی سوتاوە ، بۆیە بەهۆنراوە سۆزو کسپەی دەروونیان بۆ دەربریوە، لەوانە عەلی کەمال باپیر ئاغا ، پیرەمێرد و هیدی ٠

ئەحمەد موختار بەگی جاف لە بەندیخانەوە ئەم نامەیەی بە هەڵبەست بۆ شیخ مەحموودی نەمر ناردووە :ـ

سەبا عەرزی خلوسیو بەندەکیمو هەم دوعا خوانی
ببە بۆ خزمەتی شاهی موحیتی گشت سلێمانی
بڵێ قوربانی تۆبم ئەی سەلاحەددینی ئەیوبی
بەزۆری پەنجە وەك حەیدەر بەسیما یوسفی ثانی
لەدەس کافر نەجاتمان بوو (بیحەمد)ویللاهم وەلمیننە
لەسایەی دەستو تیغو هیمەتی تۆ شێری یەزدانی
خوداوەندا بە لوتفی خۆت لە چاوی بەد بەدووریکە
بەجاهی سەیدی مورسەل بەروحی شاهی گەیلانی
لەپاش ئەو ئیحتیرامانە بڵێ بەو شاهی دەورانە
چ جورمێکی هەیە ئەحمەد کە کردووتە بەزیندانی
ئەگەر شایەد لە خزمەتتا خراپی ئەو بووە سابیت
بە لوتفی خۆت عەفوی کە،چونکە هەر خۆتساحیب ئیحسانی
کە جورمیشی نیە تاکەی لە حەپسا دانیشێ قوربان
لەتەنهایی لە بیری چۆتەوە ئادابی ئینسانی
ئەگەر داوای کەفیلی لێ دەفەرمووی حازرە یا خود
مەلیك تەئمین ئەکا سەدجار بە ئایینیو بە ئیمانی
هەتا مردن وەکوو بەندە لە خزمەت شاهی کوردستان
حەیاتی خۆی فیداکا بۆ هەموو ئەمرێکو فەرمانی
من ئەم حەپسەم لەلا فەخرە بەشەرتی سەروەری کوردان
لە حەق ئەم بەندەیەی خۆیە بمێنێ لوتفی جارانی

بەزاتی پاکی بێهەمتا بەنووری ئـەحمـــەدی مورســەل
جەنابت سوێنـــد ئـــەدەم قوربان بەگشت ئایـــاتی قـورئـــانی
بە لوتفو مەرحەمەت ئەم بەندەیەی خۆتە عـەفو فەرموو
ئـەتۆ سەرفی نەزەر فـەرموو لە جورمو سەهوو نسیانی
لە لوتفی تـۆ زیادتـر هیچ پەناهێکی نیـە (موختـــار)
بەکاری هیچ نەهاتن دۆستەکـانی‌و خـــزمو خوێشـانی

دیوانی ئەحمەد موختار بەگ ، لاپەرە ٧١و٧٢

چەند وێنەیەکی دی لە هۆنراوەکانی ئەحمەد موختار بەگ

« لـەخـەو هەڵسـن »

لەخەو هەڵسن درەنگە میللەتی کورد خـەو زەرەرتانـــە
هـەموو تاریخی عالەم شاهێدی فەزڵ و هونەرتانـــە
دەسا تێکۆشن ئـەی قەومی نەجیبو بێکەس‌و مەزلووم
بـەگورجی قەتعی‌کەن ئەو رێگە دوورەی وا لە بەرتانـە
بخوێنن چونکە خوێندن بـۆ دیفـاعی تیخی دوژمنتـــان
هەمـــوو ئانو زەمانێ عەینی قەڵخـانو سوپـەرتانـە
بەخۆرایی لە دەستی بەرمەدەن ئەم خاکـــە شیرینـــە
کە تـۆزی وەک جەواهێر سوورمە و کوحلی بەسەرتانە
بەسـەر خاکـا ئەگەر نازیش بکەن حەقتانە کوردینـــە
تەماشای سێبەری ئـەم شاخو کێوانـە لـەسەرتانـە
بەبێ قـەدری بەســەریا رامەبـورن حورمـەتی بگـــرن
گوڵاڵە سورەی ئـەم سەحرایە خوێنـــاوی جگەرتانـــە
دەمێکە ئەم وولاتـــە وا ئەسیری پەنجـــەی جەهلـــە
لـــە سایەی عیلمەوە ئـەمرۆ ئیتر نۆبـەی زەفەرتانـــە
زمـــانی حاڵی (ئەحمەد) هەر ئەڵێ ووریابـن ئـەی خەڵکە
بزانـن بـەردی ئـەم شاخـانـە ئەڵماس‌و گوهـەرتانـە

دیـوانی ئەحمەد موختار ، لاپەرە ٣٣

بەخوا شیشەی دڵم دایم لە بادەی عەشقی تۆ کەیلە
لەداخی سەروی باڵات ئەشکی چاوم هەروەکو سەیلە
موحەقەق دڕکو داڵی دەشتی بەکراوایە گوڵنازم
کە چونکە جێگەیی نازو (غەرامی) (حەزرەتی) لەیلە
نیگار ساڵاری ملکی نازکیو حوسنە لە عالەمدا
لەناوی (زومرە) مەهـ روویان شوکر ئەو ماهە سەرخەیلە
ئیتر با قوڕ بەسەر من دەستەو ئەژنۆ کۆشەگیری کەم
ئەڵێن یاری دڵ ئازارم لە هەق ئەم بەندە بێ مەیلە
لە سایەی تیخی ئەبرۆی تۆوە جێگەی جەننەتە (ئەحمەد)
رەقیبی سەگ سیفەت ئەلحمدوللا مەسکەنی وەیلە

دیوانی ئەحمەد موختار ، لاپەرە ـ ٢٨

وەنەبێ ئەحمەد موختار هەر لە هۆنراوە هۆنینەوەدا بەهرەدار بووبێت بەڵکو دەستێکی باڵای لە ویژامەدا (نثر)دا هەبووەو شاکاری (مەسەل ویژادنی) بۆ جێهێشتووین ٠

ئەحمەد موخلیس

نێوی ئەحمەد موخلیسە کوڕی ئەمینی ناڵبەندەو باوکی خەڵکی ئامێدی بووە ، ئەحمەد موخلیس لە ساڵی (١٨٩٠ ـ ١٨٩١)(*) کۆچی‌دا لە بامەرنی هاتۆتە دنیاوە ، لە تەمەنی شەش ساڵی‌دا لەلای دایکی خۆی کە فاتمەی نێوبووە قورئانی خوێندووە ، جا لە ئامێدو دهۆکو زاخۆدا شەریعەتی تەواوکردووەو لە ساڵی (١٣٣٥)دا بوو بە مەلای گوندی بێدهێ ، کە کەوتۆتە سەر سنووری تورکیا ، لە ساڵی (١٩٢٤)دا تووشی ماڵوێرانی دەبێتو ڕوودەکاتەوە تورکیەو هەر ساڵێك لەوێ‌دا دەمێنێتەوەو دەگەڕێتەوە گوندی ڕویسێو دەبێتە مەلای گوندەکەو هەر لەوێش ژنێك بۆخۆی دەخوازێتو دوو کوڕو سێ کچی لێ دەبێت ، ئەحمەد موخلیس ڕوودەکاتە گوندی‌بێکوڤا و دەبێتە مەلای گوندەکە ، جا ماوەیەك لەوێ دەمێنێتەوە و دەچێتە خشخاشی‌و مەلایەتی لەوێ دەکات ئەحمەد موخلیس یەکەم پارچە هۆنراوەی خۆی بۆ مریەمی دەشتانی هۆنیوەتەوەو دەڵێت :ـ

ئاهـ‌و فیغان ئەڤرۆکەنە ، عومری مە بووری بتشقەلە

ئیش‌و ئەلەم پشکا مەنە ... داپم بعشقێ موبتەلا

لە ساڵی (١٩٦٣)دا ئەحمەد موخلیس بەدەستی خۆی کۆتایی بە ژینی خۆی هێناوەو بە چەقۆیەک خۆی کوشتووە .

(*) لە نێو ئەو دەسنووسەی ، کە لە کاتی خۆی‌دا بەهەشتی باوکم کۆی‌کردۆتەوە ساڵی لەدایکبوون (١٣٠٨)ەو لە بەرهەمەکەی مامۆستا سادق بەهادین (هۆزانڤانێت کورد)یش هەمان بەرووارە ، بەڵام لەو کتێبەی ، کە سعید دیرەشی کۆی‌کردۆتەوە پێشەکی بۆ نوسیوەو بەنێوی (قەفتەك ژ هۆزانێت ڤالبەندی)یە ، ساڵی لەدایکبوونی لەنێوان ساڵانی (١٨٨٥ ـ ١٨٩٠)ی داناوە .

ئـــاخ (ئاهـ)و فيغان

ئاخ (ئاهـ)و فيغان ئەڤروكەنە
عەمرێ مە بوری بتەشقەلا
ئیش‌و ئەلەم پشکا مەنە
دایم بعشقێ موبتەلا
دایم بعشقا دولبەرێ
کەڤتی مە چەرخا جەنجەرێ
کو ژ موحبەتا رەنگ ئەسمەرێ
دین بوون دوسەد شیخ‌و مەلا
گەردەن ژ قەندیلێ ڤەدا
شوعلێ شەفەق دا سەرحەدا
یا رەب چ نیعمەت بو تەدا
فەجرا سەحەر بۆ مەنجەلا
دیمێ شرینێ سوورو زەر
بسک‌و کەزی بەردانە سەر
ئەڤرو هەلات فەجرا سەحەر
بلبل دوەن بانگ‌و سەلا

ئەحمەد میرازی

ئەحمەدێ شەوێش میرازی لە سالی (١٨٩٩)دا لە گوندی توتال ، کە نێزیکی بایەزیـدی تورکییەیە هاتۆتە دنیـاوە · لەسـەرەتـای ژیانـیدا زانستو زانیاری لـە مەلایانی گوندەکەی خۆی فێربووە ، لـە سالّی (١٩١٢)دا دەچێتە خوێندنگە ، لەم ماوەیەدا شارەزای دەسنووسـی وێژەیی کوردی بوو ، وەك مەمو زینی ئەحمەدی خانی ، لەو ماوەی ، کە لـە بایەزیددا دەبێت دۆستایەتی لەگەلّ مەلا مەحموودی بایەزیدیدا پەیدا دەکات ·

ئەحمەد میرازی خوێندنی سەرەتایی بۆ تەواو ناکرێت ، چونکە لـە سالّی (١٩١٨)دا لەگەلّ خێزانانی دی بایەزیدیدا مشەختو ئاوارە دەبـنو تا شاری تبلیس دەگەن ·

دوای سەرکەوتنی دەسەلاتداریتی سۆڤیێتی بەسەر ناوچەی قەفقازدا ، ئەحمەد سەرلەنوێ خەباتی کردووە لەپێناو ژینێکی نوێدا ·

لەو کاتەدا لە تبلیسدا ، کە پایتەختی کۆماری گورجستانی سۆڤیێتیە ، کۆمەلێك کوردی ئاوارە کۆببوونەوە ، ئەم کوردانە بە رەزامەندی کۆمـاری گورجستان چەندین کاری رۆشنبیری و رامیاریان جێبەجێ‌کرد · یانەیەکیان بۆ پێکهێنان لەم سالانەدابوو جموجۆلی ئەحمەد لە پێناوی ووشـەی کوردیدا ئاشکراو دیاربووو لەسەر ئەم ئەرکە پیرۆزەیدا بەردەوام‌بوو تـا لە سالّی (١٩٦١)دا دوامالّ ئاوایی لێ‌کردین ·

ئەحمەد میرازی لە ساڵانی بیستەکـــــاندا وەکـــــو هۆنـەریـــــک نێوبانگیپەیداکردبووو هۆنراوەکانی لەسەر زاری ئەمو ئەودا بوونو زۆربەشی لە رۆژنامەی ریا تازەدا بڵاوکراوەنەتەوە ٠

لە ساڵی (١٩٣٥)دا ئەحمەد میرازی بەنێوی (زمانێ چوی) چاپکردووە ، کە ژینی کوردانی سەر بە ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دەخاتەروو ، لـە بـواری بێمافیو نەبوونی کورد ئەو کاتەدا ٠ لە ساڵی (١٩٦٦)دا ، بەواتا لـە دوای کۆچی دوایی‌کردنی‌دا یادداشتەکانی بڵاو کرانەوە ٠

١ ـ گولا رەخ کانیێ

تە دگۆت ، سۆرگولەکە ، هێشین بویە لـــرەخ‌کانیێ ،
بەژنا بلند ، سورەتێد سور ، زێر لـــئەینێ ،
ئەو ئەنی قەرقاشترە ژ بەرفا بەلەکیێ ،
ئەز ئاشقم ، بەندەوارم ، سەبخاترێ ئەڤینیێ ٠
ئەو هەیی گولەو سورگولە ـ گولا ئالە ،
ژ دەستێ وێ زەلامێ ، ئاشق دکە نالە ـ نالە ،
لـــفەنا میا تە نەمایە ، سەر بەرخێدا ئەو بکالە ،
لێ نزانە ، ژ دەردێ وێ لاو بەدحالە ٠
کانی ژۆرڤا دکەلەو دخول‌خولە ،
گولە لـــرەخ هنگی دچە دچلقلە ،
جار ژی هەیە لـــدور کانیێ دململە ،
قەت نزانە ، دلێ لاوك بـــدەردو کولە ٠
لاو فکریو شەوتی دحالێ خوەدا ،
گۆ :ـ هەتا کەنگێ ، بشەوتم دئەشقا تەدا ؟
ـ ئۆرتا واندا ژ موهبەتێ برقەك ڤەدا ،
ژ یارا دەلال ئەوی بهیست ـ جابو سەدا :
رەنگ‌دا گولم ، لـــرەخ کانیێ سەکنیمە ،
هەفتێ سال تەمام ، لـــسەر لاوکێ خوە بەنگیمە
ئەشقا لاوك ئەز سۆتمەو دحەلینە ،
گاڤا ئەوی ئەز نابینم ، ئەقل سری من نامینە ؟
هەردوو بەنگی ، یەك بـــدلێ یەکی حەسیا ،
وەکە مژا کو نشکێڤا رابە ژ سەر چیا ٠
پێشبەر سەکنین ، یەك بـــیەکیرا کەنیا ،
د ئاخرییێدا بو مرازێ دلێ هەردوویا ٠

٢ - چما نایێ ؟

نایێ ـ نایێ ، ئەز نزانم چما نایێ ؟
چما بـ ئەشقێرا ئەز کەتمە ڤێ بەلایێ ؟
دلی بەنگیە ، دکم ناکم نایێ رایێ ،
دبە کو ئەز خولقیمە بو دەرداو جەفایێ ؟
وی شەفایی چقاس رۆژە دکشینم ،
گەلەك وەختە ، خەونێدا ژی وی دبینم ،
دل دەرزیە ، بـ تو تەوری نا جەبرینم ،
دبە کو ، دبێژە : « ئەزێ ئەوی بجەربینم ٠
وەکی ئەوا گلیا راستبە گەلەك خوەشە ،
ئەزێ شابم ، روح ژ قالبێ من ناکشە ،
کور برینە وێ دەرمانکە ئوسا کفشە ،
مینا کولیلكو سۆسنا وێ ژ منرا بنەقشە ٠
بنەقشە ، تو رەنگ گولبە دەلالیا من ،
گەلەك وەختە ، گەلەك جەفا تە دایە من ،
لێ توپێ کەنگێ روحو تاقەت بینی بەر من ؟
ببی حاکیم ، دەرمان بکی ، برینێد من ؟
برین کورن ، ئەو گەلەکی وەرمینە ،
ئەو زالم ژی بێیسافە هنگی دچە دهەرمینە ،
ئەز نزانم ئەوێ کەنگێ من بیر بینە ؟
ڤەگەری بێ ، دەرمانێ دل بـ خوەرا بینە ؟
وەرە ، وەرە ، تو ڤەگەرە ، ئینساف بکە ،
دەردو کولا ئیدی لـ من زێدە نەکە ،
زمانێ فەسادو فنونا سەر مە درێژ نەکە ٠

ئەم هۆنراوانەم

لە کتێبی « عەفراندنێد نفیسکارێدا کوردێد ئەرمەنیستانێیا سۆڤێتێ »، چاپی یەریڤان ، ١٩٦١ ، لە لاپەرە (١٥٦ ـ ١٦١) وەرگرتووە و بەسەرهاتیشی لە زمانی رووسییەوەم وەرگێراوەتە سەر زمانی کوردی ، کە لە ساڵی ١٩٧٦ دا لە یەکێتی سۆڤیتدا لەگەڵ بەسەرهاتـــی چـــەندین شاعیـــری دیدا کۆم کردبوونەوە ، کوردستان ٠

سەید ئەحمەدی نەقیب

سەید ئەحمەدی نەقیب کوری شێخ مەحمودی نەقیبە ، لە سالێ (١٢٨٠)ی کۆچی‌دا لە سلێمانی لە دایکی‌بووەو هەر لەوێــــش‌دا خوێندوویەتــــی‌و پێ‌گەیشتووە ، لە تەمەنی شازدە سالی‌دا باوکی کۆچی‌دوایی‌کردووەو سەیــد ئەحمەد لە جێی ئەودا کراوەتە نەقیب • سەید ئەحمەد ئیستەمبولی دیــــوەو حەجیشی کردووە ، لە بابەت دین‌و شەرحەوە هێندێك کتێبی نوسیوە ، بــــەڵام چاپ‌نەکراون ، دیوانی هۆنراوەکانی بەشی زۆری کۆکراوەتەوە ، بـــــەڵام بەتەواوی دەست‌ناکەوێت ، زەوقی ئەدەبی هەبووە ، ئەهلی مەشرەب‌و پــــڕ زەوقیش بووە لە (١٣٢٨) کۆچی‌دا دوامالٔ‌ئاوایی‌کردووە :

لە لاواندنەوەی شێخ سەعیدی حەفیددا ، کە لە موسل شەهید کــراوە گوتوویەتی :ــ

ئەو روقعــــە شەترەنجــــە کـــە فەرقی نەمایــــەوە
شاماتـــــە پیـــاوی حاکمــــە خــــڕی بەشایــەوە
وەقتێکی پیرە زاڵـــــە ئـــەو ئادەمـــــە لە بۆری زاڵ
فەرقی لەبەینی عـــــالی‌و سافـــلی نــەمایـــــەوە
لێرەن لــە تیپی ئـــارەق‌و فســـــق‌و خومارو ســــاز
شەیتـــــان رەفیقتانــــە بەخــــۆی‌و عەبـــایــەوە
تاریخی وەفاتی ئەو شەهیدە ، کە پرسیم لە حالــــی‌زار
جوابی منــــی مەلولی بــــە مەغفور ئــــەدایــــەوە

ئەم چەند دیرە هۆنراوانەی خــــوارەوە لە غەزەلێکی سەید ئەحمـــەد دەرهێندراوە :ــ

وەرە لادە لە دنیایی لـــــەمەو لا رووت لەمـــەولابێ
دڵ‌و جان‌و وجودت هەر نەتـــاری شاهی لەو لابــێ
تەریقەی قادری یا نەقشبەندی هەر دوو رێی حەقــن
عیلاجی قەلبی قەلبت کە ، چ لەم لابێ و چ لــــەو لابێ
بە سەڵتەی سورمەوە خۆی بائەدا وەك ژن ئەڵێ پیاوم
کەسێ مەردە ، کە توێی ساحیــــب تەجــــەلا بێ
لە نوری رۆژی عورفان بێ‌نەسیبە ساحیب دونیـــــا
کەسێ هەر دەبێ (ئەحمەد) ، کە لەم خەلقە تـــەوەلابێ

سەید ئەحمەدی نەقیب بە زمانی عەرەبی‌و تورکی‌و فارسیش هۆنراوەی هۆنیوەتەوە ، ئەم بەسەرهات‌و هۆنراوانەی نێوبراوم لە سەید نوری نەقیــــب پرسیوەو سوودم لە کتێبی (وڵاتی سلێمانی ، لاپـــــــەرە (٢٣٨ ـ ٢٣٩) وەرگرتووە ، گیو •

□□

ئەختـــەر

نێوی ئەمین کوری حاجی بەکر ئاغا بووەو لە بنەماڵەی حەوێزییان بووەو لە ساڵی (١٢٥٥)ی کۆچیدا هاتۆتە دنیاوە ، لە تەمەنی پازدە ساڵیدا لـــە جێگەی باوکیدا ئاغایەتی کردووە • زۆر بەزەوق بووە ، شەو بەئاهەنگ رۆژی کرۆتەوە • ئەختەر بە زمانانی کوردیو عەرەبیو فارسی هۆنراوەی هۆنیوەتەوە •

لەسەردەمی والی تقی‌الدین پاشادا « ئەمین » هۆنراوەیەکی داشۆریـــن لەسەر سولتان دەهۆنێتەوە بۆیە والی نێوابراو بیانووی لێ‌گرت و بۆحلـــەی دوورخستەوەو سێ مانگ لەوێ مایەوە ، هەتا نامق پاشا والی بەغدا کردیـــە قایمقامی رانیە ، ئەختەر لە ساڵی (١٣٠٥)دا کۆچی دوایی دەکات •

١ - روحی شیرنیـــم

روحی شیرنیم لـــە بۆچ ئـــەمرۆ وا لوتفت‌نییـــە
نـــوری بینای چاوەکانـــم پێم بڵێ سوچـــم چییـــە
بێ‌قەباحـــەت لێم زویری چاکە ئینسافت هـــەبێ
تاکـــو نەمرم خـــۆ مەحالە روینم لـــەم قاپییـــە
خوێن لـــە چاوانم خرۆشا وا فەوارەی بـــەستووە
نابێ جارێ بێیە سەر ئـــەم حەوزو جۆگەو کانیە
ئاگـــری عشقت وەها کوورەی دڵی هێناومە تـــاو
شێتو شـــەیدای کردووم ئاگام لە دونیایێ نییە
واعزی دوێنێ لـــەسەر مینبەر وەها وەعزی ئـــەدا
هەرکەسێ یاری نەبێ تەحقیقە عومری فانیـــە
قازیو موفتی کە دوێنێ نیسحەتی منیان ئەکـــرد
ئـــەمرۆ قازی موتریبەو ساقی جەنابی موفتیـــە
زاهیـــدو سۆفی ئەگـــەر دەستی بەدامانی بگـــا
خـــەرقەو تەسبیحو تاجو تەیلەسانی بۆ چیـــە
ئەی (ئەمین) بیستوومە ئەمرۆ یار خەڵاتی کردووی
سا وەرە ئەمجا ئەتۆ بمرە لەسەر ئەم خۆشـــیە

٢ - (من ئەزانم ..)

من ئەزانم چاوەکانت ملکی دین ویــران ئەکــەن
پەرچەمو ئەگریجەکانت قەسدی جسمو جان ئەکەن
دینو دلێیان بردووم ئێستەش لە کۆلم ناگەریــن
هێندە غەددارن بە ناحەق ئیدعای ئیمان ئەکــەن
عەسکەری هیندە بە ئیمدادی سپاهـ سالاری چین
هاتوون لەم سەرحەدە قەتلــی مسلمانان ئەکــەن
ئەفعا ئاسا زلفەکانت گرتیان دەوری قــەمـــەر
ســا قەمەر دەر عەقرەبە بۆیە وەها جوولان ئەکەن
ئەم سپاهـو لەشکرە جوملەی موتیعی ئەمری تۆن
تــو کە تەمبێیان نەکەی زولمێکی بێئامان ئەکەن
رۆژی مەحشەر من شکاتت لێبکەم غەدرت چیە
جارێ ناپرسی کە ئەم مەزلومە بۆچ تالان ئەکەن
تاکــە من تەنیا ئەسیری زولفو خەتو خالی تۆم
سەد هەزارانی وەکو من وێلو سەرگەردان ئەکەن
چاوەکانت رشتوون فەتوا بە قەتلی من ئەکــەن
عیدی قوربانە ئەمن زانیومە ، من قوربان ئەکەن
وامقو مەجنوون (ئەمین)ناوت بە ریسوایی ئەبەن
چونکە خۆیان کافری عشقن بەتۆ بوهتان ئەکەن

ئـەخـــۆل

ئەحمەد کوری دەروێش کوری عەبدوڵلا ئاغای پژدەری‌یە لە سلێمانی لە ساڵی ١٩١١دا لە گەرەکی دەرگەزێن هاتۆتە دونیاوە ٠

ئەخۆل شارەزایی لە زمانی کوردیو عەرەبیو فارسی‌دا هەیە ، ئەگەرچی هەر هەتا پۆلی چواری سەرەتایی خوێندووە ٠

لە ساڵی (١٩٢٩)وە دەستی بە هۆنراوە هۆنینەوە کـردووە ، هێندێک جار بە تەخەلوسی (بێ‌نەوا) ش هۆنراوەی هۆنیوەتەوە ٠

دوو دیوانی چاپکراوی هەیە :ـ

١ ـ پەیمان‌وشیوەن لە سلێمانی ، ١٩٧٠دا چاپکراوە ٠
٢ ـ دیوانی ئەخۆل ، سلێمانی ، ١٩٨٤ ٠

بولبول بەهارە ٠٠

بەهارە بولبول ٠ بولبول بەهارە
سەرەتای‌سەودای نالەیی زارە
وەرە بنالین بەجووت لەشەودا
ئێمە شەو بێدار بێ‌خەم لە خەودا
وا بەری بەیان سفیدەی نووانـد
ئەو تاریکی لە گولشەن رەوانـد
دەشت‌و کێو بەگول وەک بووک خەملیوە
بەرگی بووکێنی تازە پۆشیوە
هەوری بەهاری لە گەردو خۆلدا
چیمەن گەردانەی شەونم لە ملدا
لاگیرەی زێرە قیتاری گولزار
هەیاسەی پشتە زنجیرەی رووبار
بەرزا پرچی پەخشان کردووە
شنەی بای شەمال شانەی کردووە
نێرگس بەپەنجەی بادەی لەیلا خان
رووپۆشی لادا سەرمەست‌و خەندان
پەرندەش لەسەر لقی درەختان
هەریەک ئاوازی ئەلێن بۆ بەیان
پۆر بە کناچەو قومری بە ئاواز
بوون بەدوو یاری‌هەم دەردو هەم راز
کەو بەقاسپەقاسپ کۆتر بە هات‌هات
لەدل دەردەکەن مینەت‌و فیراق

جریوەی چۆلەکەو شەقەی باڵی مەل
وەک مۆسیقایە لەم کەل بۆ ئەو کەل
قووقەی کەڵەشێر دەنگی بانگ دەران
لە ئەرز تێپەری گەییە ئاسمـان
ئاسمانیش وا چـاو دەکـاتـەوە
دنیای پڕ لە تەم روون دەکاتـەوە
وەرە منو تۆیش هامزارو هـامدل
من شێتی پەرچەم تۆ شەیدای رووی گوڵ
تۆ برۆ سەرچڵ من لە پای کوهار
خوڕ خوڕ برێژن فرمێسکی خونبار
تێروپڕ بگرین یەک دەنگ‌و ئاواز
تا وا خول ئەدا گەردونی کەچ بـاز
هەتـا پاڵ ئەدەین بەلای مەرگـەوە
بەسوی زامـانی سینەو جەرگـەوە
تاکو دەچینە باوەشی دایکی خـاک
بە ئاهی سەردو بەدڵی خەمنـاک
بپارێینـەوە لـە لای خـودامـان
بەڵکو بێتـە بەر گـولی هیوامـان

ئەسعد موحوی زادە

نێوبراو بەم جۆرەی خوارەوە بەسەرهاتی خۆی نووسیوەتەوە :ــ

(مەلا ئەسعەد کوری مەلا خالد کورەزای مەلا محەمەدی مەحوییە ، خەلکی دێی (بالخ) ، تابعی ناحیەی ماوەت ·

لە عومری هەشت سالیا چۆتە حوجرە تا (١١) یازدە سالی ، لە یازدە سالیا ، کە تصادفی (١٩١٢) دەی ئەفرەنجیبووە چۆتە مەکتەبی اعدادیە لە شاری سلێمانی دەوامی کردووە، تاوەکو حکومەتی تورک سلێمانی چۆل کردووە، لە پاشا چۆتە مەسلەکی فەقێیەتێوە ، تا سالی (١٩٢٦)و علومی عقلیەو نقلیەی بە باشی تەواوکردووە ، لە خزمەت جەنابی شیخ بابا عەلی تەکیەی ئیجازەی علومی وەرگرتووە هەر لەو سالەدا · لە سالی (١٩٣٦)دا ئیمتحانی مدرسی داوە ناجح بووە ، فەرمانی ملکی بۆ هاتۆتەوە ·

ئێستە لە سلێمانی لە خانەقای باپیری ــ مەحوی بە تدریسی عیلم مەشغوولە ، لە ژوورو دەر بە مەلا چاک مەشهوورە شاعرێکی زۆر باشەو شیعری زۆر بەرزی هەیە لە وەتەنیو غەرامی ، بەکوردیو بەعەرەبی ، تقریبا عەرەبیو فارسیو تورکی غەیری زوبانی خۆی ، کە کوردییە ئەیزانێت ·

نەگبەتی من وا نیشانەی هۆزی نەگبەت بارمـە
بـەختی شومی تیرەکەم کردەی دەسی سەرکارمە
بو بـە دیلی نیشتمانی مـژدەبێ رۆژی جـەزا
ئاگری کوورەی ئەزەل تاجی سەری سەردارمـە
وا لە ئێشی کوردەوە جەرگ‌و دڵم بوون بەخوێن
وەلوەلەی مەحشەر نموونەی دەنگی گریەو زارمە
هێندە حەسرەت ناکی کوردم، گەر بڵێم باوەربکەن
دووکەڵی رووی زەمین ئـاهی دڵی غەمبارمـە
گەرچی ئەسعەد لالە رەنگی کاری مەردانە نیـە
لالە رەنگی من برالـە چاوەکـەی بیمارمـە
بـەحری نیلی چاوەکانم شێوەیی گـوڵ نارپـە
خەرمەنی سوتـاوی جەرگـم شاهیدی غەمبارپە
دڵ لە ئێشی نیشتمـانی کورەییـەکی نارییـە
کـوا نەسیمی وەسڵەکەت بینێرە ، دەردم کاریە
مەیخەرە رۆژی حەشر تووبی‌خـوا ئەم زاریـە
بۆ وەتەن فەوتاوە دڵ ، قوربانە شینم بۆ مەکەن
بەرگی خوێدینی وەتەن کافیمە ، کفنم بۆ مەکەن
حاجەتی وەعزەێ ینیە ، تەلقینی دنم بـۆ مەکەن
وا لە رێی عیشقا ئەرۆم‌و باسی ژینم بۆ مەکەن
ئەو حەیاتەی سەرفی ئەو بێ مایـەی هوشیاریە
بەردو داری شاخەکانت ئەی وەتەن گوڵزارمە
بێ نەسیمت تەن لەجان‌و جان لەتـەن بێزارمـە
بـۆ ئەسیری تۆیە دایـم شین‌و گریـەو زارم
خوێنی مغـدوری شەهیـدان بـاعسی ئازارمـە
هەڵـە بۆتۆ قورِ ئەپێوم بـەم دڵەی غەمبارییـە

★ ★

جەژنی قوربانە سبەینێ کوردە رۆژی سۆزمـە
جیژنە پیرۆزی لە دڵما نالەیی جـان سۆزمـە
ئەم جلی والایە (بۆمـن) ئاگری دڵ سۆزمـە
بـۆ گولاڵەی رۆژی کوردە شیوەنی نەورۆزمـە
ئەهلی زانین (اسعد)ا مەیلی بە گریەو زاریـە

ئەسعەد نەقشبەندی

شیخ ئەسعەد نەقشبەندی کوری شیخ محەمەد سەعید کوری شیخ هیدایەتوللای نەقشبەندی خالدی کوری ئیسماعیل ئاغا کوری شا عەبدولکەریم کوری شائیسماعیلیە ·

ئەسعەد لە هەولێر لە سالی (١٨٣٤)دا هاتۆتە جیهانەوە و خوێندنی زانستی هەر لە هەولێر لە خزمەت باوکی خۆیدا لە خانەقای خالدیدا ، کە هی خۆیان بووە تەواو کردووەو لە پاشان چووە بۆ ئیستەنبول و نێزیکێتی پاشاکانی تورکیای دەکرد ، بەتایبەتی سولتان عەبدول حەمید ، بەلام سولتان لێی دەترساو مانکێک چاودێری لەسەردانا ، جا بەریزەوە ناردوویەتەوە عیراق بۆ (هەولێر) ·

لە دوای کۆچی دوایی کردنی سولتان عەبدولحەمید ، سولتان رەشاد دووبارە بردیەوە ئیستەنبولو روتبەیەکی زۆر نایابو بەرزی پێبەخشی، کەلێك لە گەورەکانی وی‌و خانەوادەی سەلتەنەتی ببوونە ژێردەستەی وی‌و لە هەموو ناوچەکانی دەوروبەری خۆیدا نێوبانگی دەرکردبووو دانیشتوانی تورکیا خۆشیان دەویست · کە مستەفا کەمال هاتە ناوەوە تا دامەزراندنی خۆی زۆری رێزی‌لێ‌دەناو بەرادەیەک ئەسعەد هیوای پەیداکردبوو [١] ، بەلام، کەمستەفا کەمال دەستی بەهەلگرتنی شوێنەواری موسلمانێتی کردو لەگەل کورددا هەلویستی ناتەواوبوو ، ئەسعەد نەقشبەندی بەدزی کۆمەلەیەکی لە چەند سەد هەزار نەفەرێک لە کوردانو لە تورکە بەدینەکان رێکخستو تۆپو بۆمباو شێستتیرو بە هەزاران تفەنک و فیشەکی بۆ ئامادەکردن ، دوای رێک خستنی هەموو ئیشێك ، بریار وابوو ، کە لە ئیستانبول دەستپێکرا لە هەموو لایەکەوە دەستپێبکەن . بەلام جێکەی کۆمەلەکەیان لێ‌ئاشکرابووو هێندێک لە سەرکردەکانی ئەم شۆرشە لەنێو ئەشکەوتێک دابوون دوو ئەفسەرو چەند سەربازێکیان سەربری ، ئەوسا هەموو سوپای تورکیا کەوتە ژێر ئاگادارێوە ، بەشەو هێزێکی سوپایی زۆرەوە دەوروبەری کۆشکیان داو شێخ ئەسعەدو شێخ عەلی کوری گیرانو رەوانەی ئەزمیر کران و(٤٥) چلوپێنج سەر کردەی کوردیش لەگەلیاندا دیل کرانو هەموو چەکو نیو ملیون لیرەی کۆمەلەش حجزکرا ·

له کانوونی دووه‌می ساڵی (١٩٣٠)دا فه‌رمانی له‌سێداره دانی شێخ ئه‌سعه‌د درا له کاتێکدا که شێخ له ته‌مه‌نی (٩٦) ساڵیدابوو . شێخ فه‌رمووی : « ئێوه فه‌رمانی له‌سێداره دانی منتان ده‌رکرد ، سوپاس بۆ خودا ، که فه‌رمانی ئێوه له‌سه‌ر من جێبه‌جێ ناکرێت‌و ئه‌و حه‌سره‌ت‌و ژانه با هه‌ر له‌دلتاندا بمێنێت ، ئه‌وا من خۆم ده‌چمه حزوری خودای خۆم » . شێخ ئه‌سعه‌د ئه‌م ووتانه‌ی ته‌واوکردو پێلوی چاوه‌کانی له‌سه‌ر یه‌کدانا‌و کۆچی‌دوایی‌کرد .

شیخ عه‌لی ئه‌فه‌ندی کوری له کاتژمێری حه‌وت‌دا له‌گه‌ڵ چل‌و پێنج سه‌ر کرده‌ی کورده‌وه خنکێندران‌و دوای ئه‌مه (٧١) حه‌فتاویه‌ك کورد خه‌ریك بوون تۆڵه‌ی ئه‌م قوربانییانه بستێننه‌وه ، ئه‌وانیش گیران‌و له سێداره دران .

به‌رهه‌مه‌کانی شێخ ئه‌سعه‌د زۆرن ، به‌ڵام نێوی‌ئه‌وانه‌ی خواره‌وه ده‌ست‌که‌وتوون :ـ

١ ـ دیوانی ئه‌سعه‌د ـ فارسی‌و تورکیه ، ٦٩ لایه‌ره‌یه‌و چاپ‌کراوه .
٢ ـ المکتوبات الاسعدیة في الطریقة العلیا ، تورکیه‌و چاپ‌کراوه .
٣ ـ الرسالة الاسعدیة في الطریقة العلیا ، تورکیه‌و چاپ‌کراوه .
٤ ـ کنز العرفان في الحدیث (هه‌زارو یه‌ك فه‌رمایشته) .
٥ ـ رسالة ته‌وحیدی به عه‌ره‌بیه .
٦ ـ شه‌رحی نصوصی حیکه‌م (له ته‌سه‌وف‌دایه) .

١ ـ شاهێ ، که‌روخی

شاهێ که روخی غبته‌یی خورشیدی سه‌ما بێ
عاشق ده‌بێ فه‌ریاد ره‌س لوتفی خودا بێ
ئه‌ی شه‌معی شه‌بستانی من ئه‌ی نوری دره‌خشان
په‌روانه سیفه‌ت گیان به‌جه‌مالی تۆ فیدابێ
مومکین نییه ئه‌سله‌ن نه له شاهی نه له شاری
ذوقی که له ده‌رگه‌هی له راهی تۆ په‌یا بێ
مه‌جنونم ئه‌گه‌ر مه‌یلی به‌قای ناوونیشان که‌م
نێچیری دڵ ئه‌ر به‌سته به زنجیری فه‌نا بێ
باکی نییه قوربان نه له کفرو نه له ئیمان
دیوانه‌یی زولفی تو که سه‌رمه‌ستی لیقا بێ
ناکا به ده‌وای حکمه‌تی لوقمان ته‌نه‌زول
ناخۆشی دووچاوت ئه‌گه‌ر ئه‌ربابی زه‌کابێ
صوفی به ته‌مای باغو به‌ری جه‌نه‌ته ئه‌سعه‌د(*)
حاشا به‌بێ ره‌نج‌و جه‌فا زه‌وقی سه‌فابێ

(★) ئه‌و غه‌زه‌له‌م له دیوانی ئه‌سعه‌دی ، که فارسی‌و تورکیه دانه‌دانه کوردیشی تێدا هه‌یه‌وه‌رگرتوه .

ئەی دڵ سەرگەشتە تاکەی تالیبی دونیـــا دەبـــی
روو رەشی دەرگەهی حەق بێچارەو رســـوا دەبـــی
نەختێ تێفکـــرە لەدوایی کێندەرێت جێگـــا دەبـــی
ژێـــری قەبری تەنگ‌وتاریك مەلجەئـو مەئوا دەبـــی

جـــاوو دفنـــی مـــە دەبیتـــە مـــالی مـــارو مێـــروان
بەندی پشت‌و دەست‌و گـــەردن یەك بەیەك لێك وا دەبی
قوربەسەر عەقلـــی نەفامت هەر لە ئـــەوەل تا ئەبـــەد
فێـــڵ‌و حیلەو مەکرو فعلت یـــەك بەیەك ئیفشادەبی
غەیری تاعەت چی دیکەت نامینێ یـــادی ئـــەی نەفـــام
خۆشی خۆشینە بە مەکری دامی دونیـــای بـــێ دەوام
ئاخری موحتاجی کفنـــی گەر ئەویشـــت دەس‌کەوێ
تو کە پۆشیوتە کەشیدەو کەوڵ‌و قاپـــوت‌و کـــەوێ
خۆت مەدۆرینە لـــە روی دونیایەکی وا بـــێ‌رەوام
من ئەوا رۆیم لەلاتـــان کەیفـــی خۆتـــە وەسسەلام

ئەســـعەد هەوایی

(مەلا ئەسعەد مەلا حەمەمین)

(١٩٠٣)

مەلا ئەسعەد کوڕی مەلا حەمە ئەمین هەوایی کوڕی مەلا ئەحمەدیە لـــە ترپە سپیان ، کە کەوتۆتە باشووری هەولێرەوە لە ساڵی ١٩٠٣ دا پێی‌ناوەتـــە جیهانەوەو لە مزگەوتاندا خوێندوویەتی‌و هۆی سەرەکی هەوەسی هۆنـــراوە دانانی خۆشەویستی‌و ئەڤین‌بووەو لە ساڵی ١٩٤٤دا کۆچی‌دوایی کردووە ٠

له سالآنی دوایی تەمەنی‌دا گۆشەگیربووە بۆیە خەلکی وای تێ‌گەیشتوون تێک‌چووە ، بەلآم کۆکەرەوەی ئەم بەرهەمە وای بۆ چووە ، کەوا لەبەر بێ‌هیوایی شکاوەتەوەو هیچ زیانێکی بۆ خەلکی نەبووەو شەوان لە گومبەزی گـۆرستانی ئیمام محەمەد لە هەولێردا نووستووەو رۆژانیش زۆر ژینێکی ئاسایی هەبـووە و لەسەرەخـۆ بـووە ٠

چەند وێنەیەک لە هۆنراوەکانی ئەسعەد

ئەی یاری عەزیزم بەســە ئــەم جەورو جەفایــە
تا کەینێ بچێژم جگەرم بـەندی ٠٠٠ پسایـە
ئاساری سروشکم لــە روخم زاهیرە هــەروەک
بەفرێکی سپی خوین بەســەردا ، کـە رژایــە
تا دوێنێ لەگەڵ من گەلێ بێ فەرق‌و جودا بووی
ئەمرۆکە وەفاو عەهدی قەدیمت چ ٠٠٠ غـایــە
یا بمکوژە یەکجاری بەدوو شیری برۆی خــۆت
یا مەمکوژە بم‌بەخشە ، کە نەفعێکی ٠٠٠ تیایـە
بــۆ رەغمی رەقیبم وەرە شادم کە بــە مـاچێ
سەندوقی سەرتە بێ‌سەبەب دەفعـی بـەلآیــە
ناشادی مەحـزونی بەســە نۆبەتی فـەسڵــە
بی فەسلی ویسالت هــەم دەم‌و دڵ لـە تکایـە
ڕووگرژی لە ئەسعەد مەکە بێ‌رەیبە کە بـۆ تـۆ
هەرچەندی بڵێی عـەبدێکی بێ‌عەیب‌و خـەتایـە
مـەعلومە دەزانـم ، کــە چ یـارێـکی عـەجیبی
شۆخێکی ، کە چەند نـەرم‌و لەتیف چ لــەبیبی
لام وایە دەبێ تۆ کە پــەری‌زادە بی قــوربــان
یـا حوری بەهەشت‌بی کەوا بە ئەدەب‌و نـەجیبی
قوربانی خودامە کە ئەگـــەر یارێکی وەک تــۆ
بــۆم حفز بکاتــن لە بەلآی چــاوو رەقیبی
بێ عەیبــە لەلای مــن پــەلــەدارو گـەڕبی
تیمــار نەکــەری نــەدۆســت‌و نــەتـەبیبی
مومتاز لەخوبان لە جیهەتی حوسن‌و جـەمالــت
وەک دوڕی بەقیمەت گـــەلێ نایـاب‌و غـەریبی
سەد روحی رەوانم لە کەیفی خۆشی دەدەم گـەر
یاریکی وەکـو تـۆم کـە ببیتن بـە نـەسیبی
چاک وایە بە ماچێک دلی (ئەسعەدی) شـاکـەی
تا بـدرێ سگی ناحـەزی‌و هــەم وورگی رەقیبی

ئەسکـەرێ بۆویک

ئەسکەرێ بۆویك لە گوندی کواندا کساز لە ساڵی (١٩٤١)دا هاتۆتـــە دنیاوە ، کوندا کساز کەوتۆتە خوارووی کێوی ئاراگـــاس ، نێزیکـــەی (١٢٠) سەدوبیست خێزانی کوردی تێدا نیشتەجێیەو داب‌ونەریتی کوردەواریان پێرەو کـــــردووە •

نێوبراو خوێندنی سەرەتایی لە گوندی خۆیدا تەواودەکـــاتو بـــۆ خوێندنی خوێندنکەی نێوەراست روو لە گوندی ئەلەگەز دەکاتو لە ســـــاڵی (١٩٦٦)دا پەیمانکەی کشت‌وکاڵی سەر بە یەریڤان تەواو دەکات •

لە ساڵی (١٩٧٠)دا لە خوێندنی باڵا وەرگیراو بوو بەخـــوێندکـــاری پەیمانگەی ئابوری کشت‌وکاڵی ، لە ساڵی (١٩٧٥)دا پلەی دکتۆری لەم زانستەدا پێ‌بەخشراو لە هەمان پەیمانگەدا بەشارەزایەکی زانستی وەرگیرا •

بەرهەمە وێژەییەکانی وەك هۆنراوەو چیرۆك لەسەر لاپەرەی رۆژنامـەی ریاتازەدا بلاودەکاتەوە ، دوو کۆمەڵە هۆنراوەشی چاپکردووە :ـ

١ ـ شڤەرێ ، یەریڤان ، ١٩٦٦ ٠
٢ ـ کولیکێ چیا ، یەریڤان ، ١٩٧٥ ٠

چەند وێنەیەك لە هۆنراوەکانی ئەسکەرێ بۆویك

هـــەرم

رابـــم
رابـــم
هـــەرم جـــەم وێ
هـــەرم جـــەم وێ
لـڤێ شـــەڤێ
هێـــدی
هێـــدی
بکوتـــم ئـــەز
خـــەونا گـــەڤـــەز
پەنجـــەرا وێ ٠٠
ئـــو وەعدێ وێ
گۆ : کەرەمکـــــە ،
ئـــەزێ بێژم :
ببەخشینـــــە
وەعـــدی کەنییـــا
ئـــەزێ بێژم :
دلی دینـــــە
وەعـــدێ ســـۆر بـــو
ئـــەزێ بێژم :
زۆر ئەڤینە ٠٠٠
وەعدێ هێرس بـــــو
ئـــەزێ بێژم :
من شـــاش کرییـــە
ببـــەخشینـــە (*)

(*) لە دیوانی شڤەرێ ، لاپەرە (٢٣و٢٤)دا وەرگیراوە ٠

دیـــا خـــوەرا

ئاڤــا باخچەدا بنێر ڤێ دارێ (*)
چەوا رەز گرتیە مێل بیە وی کارێ
باخڤانجی دایە بەر ملا خشمار
وەکی نەتەوە ئەو بن هــەقــا بــار
ئــۆ ، دیا منە جان ، ئەزی چەوادار
بکەڤمە بن وان ملێ تەپــە چــار ٠٠
وەکی ســەرێ تـــە
مقــوم بلندبـــە
چەڤێ من بــەرا بیبن
قەیکــا تە ناڤ چەڤێ مـــن
شێلــو نــەکــە تــو بــەرێ
وەکی چــەڤ نەیێ گرتـــن

هێسـرێ بـوکێ

چەعڤێ تەرا کولــۆل دڤــن (*)
ئــەو هەسرێ دورو لال
دلێ تەدا گولــەک ڤــەبیە
ســەر بلبلێ گالــە ـ گال
بگــری بگری ، گری نینە
ئەز حزدکــم گرییێ تـــە
ئــەو بارانە بهارییە
کو چەل ، کولا ئــاڤ ددا
بــاران بــە گولو سۆسن
هێسر دڤن حوب و زار
دلێ تەدا گولەک ڤەبیــە
ئاڤــرە بــوان چلێد ئال

(*) لە کۆمەڵە هۆنراوەی «شڤەرێ» ، لاپەرە ـ (٢٠و٢١) وەرگیراوە ، لـــە سالی ١٩٦٦دا لە یەریڤان چاپکراوە ٠

(*) لە لاپەرە (٢٢)ی دیوانی شڤەرێ وەرگیراوە ٠

ئەسیری

نێوی عەبدولخالیق کوڕی شیخ حوسەینی نەقشبەندییە لە ساڵی (١٨٩٠) دا لە شاری کەرکوک هاتۆتە دنیاوە ، خوێندنی زانستی ئایینی لە حوجرەو قوتابخاناندا تەواوکردووە ، پلەی زانستی ئایینی لە مەلا عەلی حیکمەت سیامەنسووری وەرگرتووە ، لە ساڵی (١٩١٣) ، گەشتێکی بەنێو شارانی (سلێمانی ، بانەو سەقزو سنەو کرماشانو هەمەدان) داکردووە ، لەم گەشتەدا فێری چەندین جۆرە زانیاری بووە ٠ لە ساڵی (١٩١٩)دا لە شوێنی باوکی خۆی دانیشتووە ، لە ساڵی (١٩٣٥)دا بە نووسەری یەکەم لە دادگەی شەرعی کەرکوک دامەزراوەو لە ساڵی (١٩٥٨)دا خانەنشین کراوە ٠ لە ساڵی (١٩٦٢) دواماڵئاواپی لە جهانی رۆشن کردووە ٠

ئەسیری لەگەڵ ئەوەی هەستیار بووە ، بابەتی زمانەوانیشی هەبووە ، بۆیە دەسنووسی دوو فەرهەنگی لەدوای خۆی بەجێماوە ٠

چەژنە پیرۆزە

جەژنت پیرۆزبێ ئەی کوردی گوردی باوەفا
سەدجەژنی وابدینی بەدڵ خۆشی وسەفا
دەستی موبارەکت بدە لەم رۆژە بیکوشم
ئەم رۆژی دەس گوشین ووتەی خۆش مەرحەبا
....
....
ئەم رۆژە رۆژی کۆمەل وبەزمو زەماوەتە
ئەم رۆژی دەس گوشین ووتەی خۆش مەرحەبا
پەیمانێ بێتو ئا لەم رۆژە گەر گرێ درێ
لاوی گرێدەری بەئاواتی دڵی ئەگا
چەژنی هیوای گەل بێ (ئەسیری)یە دڵ دەڵێ
پیرۆزبی جەژنی تۆ ئەی کوردی گوردی باوەفا

پڕ دڵم دەردە

پڕ دڵم دەردە برادەردێکی چۆن
داڕزاوە دڵ ، سەرم کاسە لە بۆن
رۆڵە ئەم داماوییەم بۆ خۆم نییە
ماتەمو رەنجم لە بەردا رۆژبتون
سەیری ژاپۆن کە چلۆن سەر کەوتوون
دوێنێ هەستاون لە خەو ئەمڕۆ لە کۆن
کارکەری هێندە زیادی کرد لەوان
رووسەکان ئەمڕۆ لە بۆیان سەرفرۆن
وا لەسەر دەریایی دا گر بەرزئەبن
ئەفڕنو پەروازئەکەن هەروەك هەڵۆن
کردەیی کاری ئەوانە پڕ جیهان
کەلپەلو بەللووریاتو رۆتو بۆن
بەم هەموو سەرکەتنەو کاروبەرە
دیینانئێستا کە هەروا دینی کۆن

عیلمه میللەت ژوورئـەخـا

گەر شەوەی جەهلی تەکەبـوورێتکێشێ سەرناکەوێ
گەرمو جەهەزیی بەعیلمو مەعریفەت قەت ناکـــەوی
بۆ سەعادت جدو جەهدی پێدەوێ سەیرو سەبـــات
راحـــەتی روحت بوێلاوی وەتـــەن هـــەڵناکـــەوێ
فێری عیلمو فەنو صەنعەتبی تەکامول‌کەی لە دیـت
هێندە زۆر گەورە دەبی دەستت بەدەس کەس ناکەوی
مەسکەنو جێگەت دەبێتە قیبلەگاهی خاصو عـــام
هەروەکـــوو قوطبی جیهـــان بۆ دەیدەتی بەرناکەوی
مانعی سەرکەوتنت هـــەر موشکلێکت هاتـــە پێش
خۆتی تێخە قـــەت مەترسە ادنـــەبی دەرنـــاکـــەوی
عیلمە میللەت ژوور ئەخا جەهلە وەتەت بەرباد ئـەکا
تووشی ئەربابی حەهل بی حەق ئەوە لێی لاکـــەوی
رۆحت ئالوودەی عیلمبێ جوانە عەقلو فیکری تـــۆ
گەر (ئەسیری) تووشی عیللەت بی لەبەر غەم داکەوی

ئـەم عالـەمە

ئەم عالەمـە زۆری وەکو مـــن شێتو نەفامـە
خۆی لا وەکو شێخە ، وەکی تر هەر بەکەلامـــە
پێم وایە کەسێ قـەولی لە فعلی ، کە جـــودابێ
هەروەك منـــە ، قاچاخە ، قسەی هەر بەولامە
وا مەسلەحەتە هـــەرچی ووتی تۆبـــە لـــە پاشـــان
تـــەعقیب هەواو نەفەسی نـــەکا یەعنی وەهامە
دڵ ئـــاوی نەبێ ، زەرعی نییە ، دیمە نـــەهاتـــە
وەك باغێ ، کە پەرژینی نەبێ ، عەینی شەقامە
ئەم رێگەیە بۆ سەرفی ســـەرو ماڵی موریـــدە
تـــا تەرکی نەکەی نەچیە سەر ئـــەم ئەمرە مەهامە
پۆشینی ســـەرت پۆشە بەریانی مـــەدە یاهـــوو
وورِیابە لە سوتانی عەمەل بانگ کە لە مامـــە
خـــوا عالیمە چەند ساڵە ، کە شیخ قوتبی زەمانە
بروانە ئەوەلێتی رەقـــەمی هـــەر بە ســـەلامـە
هەر سۆفی ، کە سەربالی مونەقەش لە عەمەل بێ
بـــۆ مەعشەر ئیخوانیە ، مەعلوومـــە ئیمامـــە
بـــۆ (ئەشکەیی) وەك سەمع لـــە دیوانی دڵیدا
خۆشم دەوێ ئەو زاتە ، کە خۆشەویستی خودامە

ئـەشكـــەیی

نێوی ئەحمەد کوڕی محەمەد کوڕی شەریف لە تیرەی سمایلە کوێرەیە و لە ساڵی (١٨٩٩)دا لە(ئەشکان) هاتۆتەدنیاوەو قورئانی پیرۆزی خەتم‌کردووەو زمانی فارسیو تورکیشی خوێندووە ٠ لە تەمەنی بیست ساڵیدا هـــەوەسی شیعردانانی دەکەوێتە سەریو دەستی بەغەزەل خوان‌کـــردووە ، خـــاوەنی دیوانێکی کوردی و فارسی (٢٠٠) لاپەرەییە ، ماوەی نۆ ساڵ لـە قەلادزێدا مامۆستا دەبێت ، لەدواییدا بەزۆری دەیکەنە موختار ، تەخەلوسی شیعـری (ئەشکەیی) ، (موختار)و (لافاو)ە ٠

خـوێنی جگـەرم

خوێنی جگەرم ووشکـــە لەنێو قالبی تـــەڕدا
لەم گێژییەم رویشتووە روحـم لە خـەتـــەردا
وەک کومگی ئەسحابـــە لەسەر فەتحی دژی شام
سێ خـالی هێناسـەرم ، ئەمنی بـە قـــڕدا
ڕێبـازی هەلاتـــن نییـــە ، ناچـارە ئەسیـــرم
ڕۆژ ماتمو شەو ئیشکـەچیم تاکـــو بەفـەردا
لێـو تاقـەتی بزوانو زمان فرسـەتی هـــاوار
تێماوە دەروونی نەفسو دڵی هـــەردوو بەشـــەردا
رووم‌کردە خـەیالاتو تـەدابیـرو تـەفەنـــون
بـۆ مـانو نەجـاتو فەرەحی زیبـا گـــەردا
روانیمـــە عەقل یەعنی ئـەتو بێـژە دەلێی چی
بـەدزی لە هەموو قوەتی خۆی ئـەمنی خەبەردا
لەم بەینـە ئەگەر بوو بەهەرا (ئەشکەیی) دزبی
هەر لا کە زەبوون بوو لەسەر ئەم دینەو بەردا

ئەمیر صاحبقران

نێوی صالح زەکیەو تەخەلوسی شیعری (ئەمیر)ە (*) ، لە (٦)ی ئازاری (١٨٨٦)دا لە هەڵەبجەدا لەدایکبووە ، قوتابخانەی سەرەتایی‌و روشدییەی خوێندوەو لە ئیستەمبولیش قوتابخانەی جەنگی تەواو کردوەو پلەی ئەفسەری لە ساڵی (١٩٠٧)دا دراوەتی‌و لە شەری یەکەمی جیهانی بەشداری کردووەو لە (١٩٢)دا گەراوەتەوە عیراق‌و کراوتە قایمقامی ئاکرێ‌و لە ساڵی (١٩٣٥)دا بۆتە پارێزگەری سلێمانی‌و جا هی هەولێر ٠

نێوبراو لە ساڵی (١٩٢٦)دا کۆڤارێکی کوردی و فارسی‌و عەرەبی‌و تورکی بەنێوی (دیاری کوردستان) لە بەغدادا پەخش‌کردووەو ، کە دانەری ئەم بەرهەمە لەگەڵ داماو موکریانی کاکی‌دا سەریان لێداوە نەک فەرش‌و رایەخ‌و کورسی‌و مێز بەڵکو حەسیری تەواویشی نەبووە ، کە بۆ سێ کەسانی رابخات‌و ماڵێکی رەش‌و رووت‌و ئاتاجی هەبووە ، لەگەڵ ئەوەش‌دا لە خزمەت‌و چاپەمەنی‌دا کۆتایی‌نەکردووەو لە کانوونی یەکەمی ١٩٤٤دا کۆچی دوایی کردووە ٠

(*) گیوی موکریانی ئەم بەسەرهاتەو هێندێک باسی تایبەتی دی لە بەغدا لە ماڵی صاحبقران ساڵی ١٩٤٣دا نوسیوەتەوە ٠

صالح زەکی بەگ لەو هەڵبەستەی خوارەوەیدا نیوەدیرە هۆنراوەی خۆی تێهەڵکێشی هەڵبەستی حافزی شیرازی کردووە هەرچەندە نیــوە دیرەکانی حافز دڵدارین ، بەڵام هی وی لە نەتەوایەتی لای نەداوە :ـ

ئەگەر ئــەم کوردە نازدارە بەگەردش بێت لە دونیــادا
بە خــالی هیندوەش بەخشەم سەمەرەقەندو بوخارارا
بەزیو بۆتانو وێران شار سلیمــانی سنـــە نــاگــا
کە ناری ئابی روکناباد و گولگــەشتی موســەلارا
لە عەزمم لا نەدا فەوتام بەتالان چــوو سەرو مــاڵــم
چونان بردند صبر از دل کە تورکان خواثی نەعیمــارا
وەکو دووڕی یەتیم بێگەردو غەش بیکری گەردەنی تۆی
بەئــابو رەنگو حاڵ چ حاجــەت رویی زیبــارا
لەجیوەی تۆ حەقە ترسی عەزیزانی عەسری قوربــان
کە عشق ئەز پەردەیی عیسمەت بیرون آرەد زولیخارا
هەتاکــەی قەدری خــۆت نازانیو نانوێنی حــەیرانــم
کە کەس نەگشودو نەگوشایەد بەحیکمەت این موعەمارا
دەســا هــەڵســە وەرە مەیــدان دەڵێــن دەگــرێ
جوانانی سەعادەتمەند پــەندی پیری ... دانــارا
بەلۆمــەو قەهری تۆ رازیم کە تــۆ شاهو حوکمرانبی
جواتی تەلنح می زیبــەد لــەبی لەعلی شەکــەرخــارا
قسەت حافز گەلێ خۆشە ئەمیر ئەمرۆ وەهــا چاکــە
کە بەر نەزمی تو ئەفشاند فەلەک عەقدی سورەیارا

———□□———

ئـەميـن دزەيی

نێوی قادر بووەو لە كۆیە هاتۆتە دنیاوە ، بەڵام كەوتۆتە نێو دزەییانو نەخوێندەوار بووە ، حەزی لە دانشتنو كۆبوونەوەی رۆشنبیران كردووە بۆیە هامشۆی كردوون ، حەزی لە كچێك كردووە و لە دەوروبەری ساڵانی ١٨٥٠و ١٨٥١ دا لەسەر ئەو كچە كوژراوە ، فانی غەزەلێكی ئەمینی تەخمیس كردووە:

بـە تیرەی غەمـزەی چـاوی خومـارت دڵ بریـنـدارم
وەكو بولبول لەسۆ دیـداری خونچـەی گـوڵ بە ئـازارم
لـە چینی پـەرچـەمی تـۆدا زەلیلو زارو بیمـارم
ئـەسیری محنەتی هجرانی تـۆم ، یـاری وەفـادارم
كوژراوی خەنجەری مژگـانی تـۆم محبـوبی نـازدارم

حەیاتـــم وا لە عیشقی تـۆ فەنـا بـــوو باعسی ژینـــم
دەسـا رەحمێ بکـە قوربـان وەرە جارێك بـا بتینـــم
هەتـا ماوم بکـە فیکـرێ بـەحـالـم روحی شیـرنیـم
عیـلاجیکـم بکـە ، دەردم گرانـــە قبلـەکەی دینـــم
نـــەوەك بمـــرم بـەناکـامی غولامێکـی ئـەمـەگـدارم

بە لەنجەو نازو عیشوەی روح بەسەد رەنج‌و مودارەت چوو
دڵی مسکین لە قەیدی یار لەژێر ئەمـری نـــەزارت چـوو
جەفای هیندە دام شۆخـم ، وەفـام گشتی خەسارەت چـوو
لە هجـری چاوەکەی مەستی دڵو دینم بەغـارەت چـــوو
میسـالی شیخی سـەنعـانی خـەریکی دێـــرو زنـــارم
زەلیل‌و خەستەو رەنجەو ئەسیری داوی تـــۆم قوربـــان
بـەشوعلـەی پرتۆی رووی تـۆ دلـم سوتـا بووە بریـــان
بە مەجنونی لە دووی تـۆ هەر دەسورێم پیشەمە گریـــان
غـەریب‌و بێ‌نەواو بێ‌کەس‌و مـەحـزون‌و سـەرگـــەردان
بـــەچینی حـەلقـەیی زولفی سیاهی تـــۆ گرفتـــارم
وەکـو سەروێکی ئـازادە قەدو باڵاوکـەمـــەر بـەستـت
دڵـم لەت‌لەت‌بـووە جانـــا بە زولفی ماری دل گـــەستت
تـەن‌و دیـن‌و روح‌و ژینم فیـدای خەنجـەری دەستـــت
سـەرو ماڵـم بە قوربانی پیاڵـەی چاوەکـەی مـەستـــت
وەرە خێـرت دەگـــاتێ بمکـوژە لـەم عومـــرە بێـــزارم
بـەقوربان چی بەسەرهات عەهدو پەیمان‌و وەفـای سـاڵان
لەبـۆ رەحمت نەما دەرحەق زەلیـل‌و حەپس‌و بێچـــاران
بەسە گوێ مەگرە چی‌تر گفت و گۆو بوختـــانی ئەغیـــاران
فیدای لەعلی لەبت بم بێنـە یادت شەرتەکـەی جـــاران
بکـە رەحمێ بە فرمێسك و دلۆپەی چـــاوی خوێن‌بـاران
دڵی زارم بـــرینـــــدارە ، بـــەگریـەو زازو رۆرۆیـــە
زەلیـــل‌و بێ‌نـــەواو چـاوەنـوری رەحمـــەتی تۆیــــە
عیلاجی دەردی بێ‌دەرمـــانی فـــانی شـــەفەقەتی تۆریـــە
(ئـەمین) هەتاکـو دەمـرێ ئینتیزاری قـامـەتی تۆیـــە
لەئـەو دەردە خـەلاس نابـم ، هەتا خۆت نەبیـە خەم‌خۆرم

ئەمین سەرگەلویی

نێوی محەمەد ئەمینە لە ساڵی (١٨٦٥)ی زایینیدا لە سەرگەلوی سەر بەسورداشی سلێمانی هاتۆتە دنیاوەو کوری حاجی مەلا مەحمودی سەرگەلویە · زانستو زانیاری عەرەبی لە خزمەت باوکیو زانایانی ئایینی ئەوسای شارانی سلێمانیو کەرکوکی تەواوکردووە · لە ساڵی (١٨٩٥)دا چۆتە ئیستامبول و بە ئیمامی تابووری لەشکری عیراقی دامەزراوە ، لەدوای هەڵگیرساندنی شەری یەکەمی جیهان بۆتە موفتی و بۆ سوریەو لوبنانو ئیستانبول نێردراوە ، بۆ پشوودان روو لە کەرکوک دەکات ، کەچی نەخۆش دەکەوێتو لە ساڵی (١٩٢٥)دا دوا ماڵئاوایی دەکاتو لە گۆرستانی ئیمام محەمەد دەنێژرێت ، ئەمین بە زمانانی کوردیو عەرەبیو تورکیو فارسی هۆنراوەی هۆنیوەتەوە ·

- ١ -

یار دەڵێ بۆچی لە خۆشی نامری وا دێمە لات
مـن ووتم دێنی لەگەل خۆتا مەگەر ئاوی حەیات
بێ وەفایی تـۆ لەپێشا كوشتمی ئەی روحەكەم
مـن بریندارى جەفای ئەوسامو قوربانی جەفات
بۆ دەوای دەردم ووتم جارێ وەرە سەر چاوكـەم
نیـوە گیانی ماوە ئەی گیانم فیدایی خاكی پات
تـۆ لەسەر ماچێ دەرتكردم غـەریبو بێنەوا
دڵشكانـم چانەبوو قوربان لەسەر قەندو نەبات
ئێستەكەش نزدیكە مەرگم توخودا هەروەرە لام
تا وەفاتم ئـەی حەیاتم بێ بـە قوربـانی وەفـات
مەرحەمەت فەرموو بلا با بێ نەوایان بێنـەوە
لازمە هێندێ رعایەت هەر یەكی ماچی خـەڵات
قامەتت كوتایە بۆچی چونكی تۆ عومـری منی
یاخـودا سینەم هەردف بێ ئەمێنم بۆ بـالآت
چاوەكانم چـاوە چـاوی چـاوی ئاهو چاویـە
چاوەكەم دەرهاتو جارێ چاوەكەی من هەر نەهات
پـەرچـەمی شەوبۆی لەسەر ماهی بەئاهم لادرا
رۆژی روخساری كە دەركەت ماهو روخیشی هەڵات
بـو جیهـادی كافـران هاتم گرفتـارم بـەداو
وا ئـەسیری چاوی كافر چاوەكەم نابێ نەجات
مودەتێ پیری تەریقەتبوو (ئەمین) بەو دەردە چوو
دەك حەلەب ژیرو زەبەر بێتو لەگەل حومسو حەمات

- ٢ -

سەروی سوهەیە قاوەتی ، یا تازە نـەمامـــە
تۆپی گوڵە رووەتی یـــا مـاهی تـەمامـــە
ئەو غونچە بەنـازە دەمە یا قەندو نەباتـــە
ئەو گەردەنە مینایـە پـەری ئـاوی حەیاتـە
فینجانە لەسەر سینـەی یاقووبـەیی زیـوە
لیمۆیـە مەمەی باخەڵی یـا سێـوی دزیـوە
سەیری بەدەنی نازکی چەندێ شڵو شـاوە
چین چینە لەسەر رووەتی ئەو پەرچەمە خاوە
شـەیداو پەریشانی دوو ئـەبـرۆی کەمانـم
غەدارە چ بێ رەحمـە لـە دینی بەگومانـم
لـەو سێوی زنەغدانەو لـەو نەقرەیی خامـە
بـەم شاعیـرە بێ کامە بڵێ مەقسـەدی کامـە

بۆ وەسڵی تۆ ئەی شوخ نەبوو یەک نەفەسێکم
بەو داخەوە مردنـم کـە نەبـوو دادرسێکـم
ئێوارە هەتا وەختی سەحەر مەستی خەیاڵـم
فەردا کـە دەبێ مونتەزری روویی بـە خاڵـم
ماچێ بدە پێم موژدە کـە نەزدیکـە وەفاتـم
مەعلومـە وەفاشت نییـە قوربانی وەفـاتـم
خاڵی دەمەکـەت قاتلمـە بیـدەرە دەستـم
هەرچـەندە شەهیدی ئـەزەلی رۆژی ئەلەستـم
رسوای جیهـان بـووم هەتا ماوە حـەیـاتـم
هەرچـەندە فـەرەنگی لەدێ هـەر بتەماتـم
ماچی گەرەکە دایە ووتی نـالی حـەرامـە
وەی رۆکـە چ بێشەرمە لـەلای خۆشی ئیمامە

ئەمیـن شنۆیی

میرزا محەمەد ئەمین کوڕی حاجی ئیبراهیم کوڕی حەمەد خەلیلەو لـــە تیرەی (کازمی)یەو دانشتووی شاری شنۆیە بووەو سالانی تەمەنی هـــەرە دوایی بە جۆتکاریو تووتنەوانی بردۆتەسەر ، چونکە زەوییەکی زۆری لـــە باوکـــەوە بۆ مابـــۆوە • میرزا محەمەد ئەمین ماوەی سێ ـ چوار سالان بۆتـــە مامۆستای مندالانی رەزاخانی زەرزاو بەنێوی میرزاییش هینـــدیک کـــاری فەرمانرەواییشی کردووەو کاتی خۆی لەنێو ئەدەب دۆستاندا بردۆتە سەر •

بەتیری قەوسی ئەبرویت ، کە ئەمرۆ زۆر بریندارم
بەچاوی مەستی جادویت ، گەلێك رەنجورو بیمارم
بەقەیدی دامی کیسویت ، وەکو مەجنون گرفتارم
تەبیبانی جیهان با بێن ، بکەن چارەی دلی زارم

بەکەس نایێ شەفای دەردم مەگەر بەو شۆخی دڵدارم
وەکو بولبول لە عشقی گوڵ مەکانم گۆشەی باغـە
لەباتی بولبولان چبکەم لە گوڵشەندا سەدای زاغـە
دەروونم لەتلەتە جسمم ئەگەرچی زاهیری ساغـە
بەخاڵانت قەسەم جەرگم سەراسەر نوقتەیی داغـە
لەتاوی دەردی خۆم هەرشەو هەتاکو رۆژێ بێدارم
وەکو بادی سەبا بۆنی گوڵی یـارم لەبــۆ دێنێ
لەلای من تاقەتو سەبرو قەرارو هۆشی نـامێنێ
سەدای بولبولو قومری دڵو جەرگـم دەسـوتێنێ
ئەگەر وەختی سەحەر بولبوللە عشقی گوڵ دەناڵێنێ
لـە عشقی رووی لەیلای وەکو مەجنونی دێوانـە
دڵم بۆ فیکرو ئەندوهی تۆ بۆتە مەسکەنو لانــە
مەکانم هەر لە کێوانە لــە عالەم بوومە بێگانـە
لە وەسلی رووی شەمعیدا دەسوتێ گەرچی پەروانە
ئەمن دایم دەسوتێمو لە عومـری بێ تــۆ بێزارم
لە عشقتدوو بەلام تووشبوون پەرێشانیو سەودا سەر
تەبیبی دەردی عشقی من ئەتۆی ئەی نازەنینی دلبەر
لــەنێو شنۆیی بێ ئەنیسو مونیسو رەهبــەر
نەخۆشی دەردی هیجرانە ئەمینی بێکەسو بێدەر
حەکیم دەرمانی نازانی وەرە یــاری وەفــادارم
سەربڵنــدم لــە ئــەزەل منی دانــا کـــورد
ساحێبی غیرەتن ئەو قەومە وەکو رۆستەمی گـورد
هەرکەسێ پەنجــە لەپەنجەی مـەدەدا یـارەبی
دەستوو پــەنجەی بشکێ ، ملی لەبندا ببێ هورد

ساحیبی غیرەتو ناموسو سەخیو تەبعو غــەنی
نادەری ئیرثە لە بۆ وان لەگەڵ خواردنو خورد
حەیفو حەسرەت کە لەبەر دەردی نفاقیە لەپاش
یا رەبی بۆچی نیفاقت لەنێو ئەو قەومە نــەبــرد
من (ئەمین)م لــە شنۆ ئاخــری رۆژێکی خــودا
هەڵدەکا نوری چراغێکی لەبۆ میللــەتی کـــورد

ئـەمین عـەبدوڵلا

نێوی محەمەد ئەمین کوڕی شیخ عەبدوڵلایە ، لە سلێمانی لە ساڵی (١٣٠٦)ی کۆچیدا لەدایك بووە ، لە سەردەمی عوسمانیاندا ئامادەیی مولکی تەواوکردووەو لە زانیاری کۆنیشدا شارەزایی پەیداکردووەو لە شەڕی یەکەمی جیهاندا پێنج ساڵان سەربازیکردووە ، لە ڕێگەی نیشتماندا زۆری خەبات کردووەو چەند جاریك بەدیلگیراوەو هەمیشە پشتگیری خواستەکانی شیخ مەحمودی کردووە • لەو کاتەدا ، کە کراوەتە باجگر ، ڕازینەبووەو بەم بۆنەیەوە ئەم غەزەلەی داهاتووی هۆنیوەتەوە :ـ

بولبولی عەهدو ••

بولبولی عەهدو وەفاتم ، بۆ لە گوڵزارم ئەکەی
سەروی ئازادم بەراستی بۆ لە جویبارم ئەکەی
من لەژێر باری سەفەردا شانی سەبرم تیكشکا
وا لەسەر ئەم بارەوەش تۆ بۆچی سەربارم ئەکەی
ئەهلی عیلمو مەدرەسەو مزگەوتو تەکیەو خانەقام
تۆ بەئەهلی دۆزەخو هەم ئەهلی ناو نارم ئەکەی
من لەبەر سەبرو تەحەمول سەلتەنەت پەشمەلە لام

خۆم لەگەڵ باشکابتی مابەینی شا ناگۆڕمەوە
تۆ بە مەئموری کەرانەو باجی بازارم ئەکەی

ئەنوەر مایی

ئەنوەر شێخ تایەر مایی

(١٩١٣)

ئەنوەر شێخ محەمەد تایەر لە ئازاری ساڵی (١٩١٣)دا لە گوندی ماهی هاتوتە دنیاوە ، لە خێزانێکی ئایینیدا پەروەردە بووە ، تەمەنی دوو ساڵ بووە ، کە باوکی کۆچی دوایی‌کردووەو دایکی بەخێوی‌کردووەو زانستو زانیاری ئاینیشی لەلای شێخ مەزهەری نەقشبەندی مامی ، کە سەرۆکی ئایینی خێڵەکەیان بووە وەرگرتووە ٠

بنەماڵەی ئەنوەر شێخ تایەر بەزانستو زانیاری سێ سەدە ساڵێک لەمەوبەر نێودار بووەو زانایانی ئایینی وەك عەبدوڵلا ماهیو مەلا عەبدولقادرو شێخ قاسمی ضریرو هی دیپان تێدا هەڵکەوتووەو هەمووشیان دیوانی شیعریان بە زمانانی کوردیو عەرەبیو فارسی هەبووە ، بەڵام کۆچ کردنو لانەوازی ساڵی (١٩٢٣)یان بۆ هۆی لەنێوچوونو سووتانی کتێبخانەکەیانو نەمانی دەسنووسەکانیان ٠ هەرکە ئەنوەر قوتابخانەی سەرەتایی تەواوکردووە ، لەسەر خواستی دایکی رێگەی ئایینی گرتۆتە بەرو لەسەر دەستی زانایانی ئایینی زانستی ئەم بوارەی تەواوکردووەو بە مامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی دامەزراوەو هەر بۆ ماوەی سێ ساڵ ئەم کارەی کردووەو دەستی لێهەڵگرتووە ، لە ساڵی (١٩٤٤)دا هەوڵیداوە گۆڤارێکی کوردی لە دهۆك دەربهێنێت ، بەڵام سەرنەکەوتووەو رێگەی نەدراوە ٠

نێوبراو لە (گەلاوێژو هاوارو روناهیو دەنگی گێتی تازە) دا هۆنراوەی خۆی بڵاوکردۆتەوە ٠ ئەنوەر لە وەرگێرانیشدا دەستێکی باڵای هەبووەو ئەو بەرهەمانەی خوارەوەشی بۆ جێهێشتووین ٠

١ ـ لەیلاکا سپی ، دانانی گریگوری بتروف ·
٢ ـ مەتەلوکێت کوردی نێزیکەی (٢٠٠٠) دوو هەزارێك ·
٣ ـ گەرامیرا کوردی ·
٤ ـ جوگرافیو دیروکا برواری بالا ·
٥ ـ دیاریا لاوا ·
٦ ـ ئیزدی ئەولی وان ·
٧ ـ دیوانی هۆنراوە

له بەرهەمە چاپکراوەکانی

الاکراد في بهدينان ، موصل ، ١٩٦٠ ·

جانـا جانـا بەس بهانا ، باقـی مانـا قـەبری
تولو رەندی ، بەی وی چەندی ، دل تژی کر ژ ئاگری
نەتو حوری ، نەپەری ، زەندی ژ توخمـی بەشەری
ئەز دخوم سویندی ب(زەندی) ماهو تـابو فەنەری
دارو بار هەیڤو ستار ، سەرخۆشی دیـدارا تەیە
ماتنی سەرخوشو بێهۆش ، بویە بەس میواتـری
مام بزا کەفتی چەما ، هاتە سەما لومـە نەمـا
های ژ خـوە ، چوما ژ خوە ، وی نازکی دل کەرکەری
سوورگولو نەسرین ژتە بون شەهمزار ، نابن دیار
لەو کەتن لاتو ، کەلاتا ، ئان لەنـاڤ دەحلـو دری
ماتنـێ هەیـرانو دیوانی بـو لاوی چیـا ؟
سەد کەمال پنج سەد رزا گاڤا تودی دل ژ خوەکـری
هاتیە زینـارە مانـی ، خـو هـژانی ، کرکەنـی
مە برا سوجـدە ژبو تـاووس مەلیکا ئـەنـوەری

باقێ : فرێ بدە ، لابدە
ماناڤەبری : مەهانەو بیانووی برین ·
تول : زۆر جووان
زەند : کتێبی زەند
فەنەر : جۆرە فانووسێکە
هەیف : مانگ
ستار : ئەستێرە
میواتری : مێوی ترێ
مامبز : ئاسك ، مامز
هەیران : شەیدا ، دلدار ، عاشق
لاویچیا : نازنێوی شیعری ئەنوەر ماهیە
های : جووانـی
کەرکەری : پارچەکردن ·

دلبەر لـسەحەر جارەکـــا دی برهــــو کشاندن
سەد گەزمە ئەو قـەزمە لــــە دلی خســتە رشاندن
هاتا بە گرانی خوە هــــژاندی ، مـــە دزانـــی
زەندیت کـو بـە بـــازن ، بوچە داخوازی هـلانـدن
کەزیت وەکی مارا ، کـــو بـــژارا ، خوە ســـیارا
دهاڤین دکـــوژن ، ئەو دبهژن ، دی لمـــە هژانـدن
زولفا وەکی دوپشکان ، ئەو چاڤا بــــە بروســـــکا
دل سوتو ، جەگەر کوتو ، هزار ئیش لمـە چەماندن

ژ کەنی تە مە زانی ، تو ژ بو جانی مـــە هاتــــی
ئەڤ جانی پژان ، هەردەم مەلان ، لسەر کری خواندن
ژینا بدرەو ، بوچیە ئـــەو ؟ گەندە ئـــــەو دەردە
لی یـاری ژمیژ جانو رەوان ، برنـــو رەڤانـــــدن
(ئەنوەر) دو هزار دەفتەر ، بە مهدەر ژ ئەو بەهیڤـــی
بو وی تەڤیا کوڤـــی بەبی فایـــدە وی شـــــاندن

برهو : برۆ
گەزمە : تیر
کەزی : پرچ
ژار : ژەهر
سیار : سووار
کەنی : پێکەنین
ژان : ژان ، ئازار
گەند : عەزاب ، ئازار
مهدەر : تکا
کویڤی : کێوی

ئەنوەری گلەزەردەیی

(ئەنوەر سەید ئەحمەد شێخ کەریم)

(١٩٢١)

ئەنوەر کوڕی سەید ئەحمەد کوڕی شێخ کەریمی کۆییەو لە بنەماڵەی شێخ حەسەنی گڵەزەردەیە ·

لە ساڵی (١٩٢١)دا لە کۆیەدا هاتۆتە دنیاوە هەر لەوێدا خوێندنگەی سێی ناوەندی تەواوکردووەو لە هەولێریش چوار و پێنجی خوێندووە لە تەمەنی (٢٠) بیست ساڵیدا دەستی بە غەزەلخوان کردووە ، دیوانەکەی (٢٠٠) دووسەد لاپەرەیەك دەبێت ·

برادەری چـــاك وەکـــو برايـــــه
پرشـــەنگی ژینـــه وێنـەی چرایـه
لەبـــۆ رۆژی رەش پشـــتو پەنایـــه
جێگـەو مەئوایـه ، کۆشـــکو سەرایه
گەورەو بـەرێزه ، بەرزو باڵایـــــه
سەنگەری سەختە ، شوورەو قەڵایـــه

●

بەڵام بـــرا (دەرد) هەردەم بەڵایـــه
سەد مەکرو فێڵـــی لەنـاو دڵایـــه
شادیو عوشرەتـــی خـــەمو جەفایـــه
جێی ئومید نیـــه ، زۆر بـــێ وەفایـــه
بـــرا دەردی وا سا لەم دونیایـــه
واز لێهێنانـــی بۆ دڵ شـــــیفایه

●

برادەری چـــاك جێـــــی ئیعتیمـــاده
کۆڵـــەگـــەی ژینـــه زادو زەواده
جێگـــەی باوەڕیو ئومێدی دڵـــــه
سایـــەی درەخـــتو ســـێبەری چڵـــه
بربرەی پشـــتـــه گلێنـــەی چـــاوه
خوێنـــی دەمـــــارو جەرگو هەناوه

●

رەوشەن کـــەرەوەی رێگـــەی ژیانـــه
باوەڕ پێکـــراوی نێـــو نیشتمانـــــه
بـــرای بەنرخی هەمـــوو لاوانـــه
شمشێری دەستی لـــێقـــەوماوانـــه
هێزی دڵانـــه چـــرای چاوانـــه
گەنجو گەوهەره ، شیرینـــه ، جووانـــه

●

جا ئەگەر دۆستو برادەر وا بـــوون
پیاوی بەنرخو خـــاوەن وەفـــا بـوون
پێویستە دڵیان قـــەد نەرەنجێنیـــن
ریزیان رابگرین ، نەیان شکێنیـــن
ئاگاداریان بین ، بەدڵو بـــە گیـان
بیان پارێزین لە چەنـگ دژمنـــــان
یارمەتیان بدەین ، بەمـــاڵو بەسـەر
لە رۆژانـــی رەش ، لـــە کوشتارو شەر
لە نالەبـاریو برسیـــەتیو رووتـــی
لە بوونو لـــە کـــەمو کورتـــی
لە خۆشی ژیان لـــە ناخۆشی ژیـــن
لـــە خەمو تاڵـــی ، لە ماتـــەمو شـین
لە گشـــت نەگبەتی ئەبێ شەریك بین
پشتی یەك بگرین ، نابـــێ تەریك بین

●

١٩٥٦/١٠/١٠

جوانیـــی یـــار

جووانـــــە ، شیرینـــە یـــارم ، یارەکەی وەفادارم
خۆشـــەویستی دڵـــدارم ، گوڵزاری نەوبەهـــارم
گوڵشەنی زەردو شینم ، نازنـــازی نـــازەنینـــم
چاوبازی روو بەفرینم ، مایـــەی خۆش بەختی ژینم
رووناکـــی دڵو دینـــم ، دەوای دەردو برینـــم
پەریزادەی ماچینـــم ، روح سووکی خوێن شیرینـم
یارێکـــی زۆر شیرینـــە ، شیرینە وەك هەنگوینە
سینەی گوڵو نەسرینە ، گولشەنێکی رەنگینـــــە
زۆر جووانەو زۆر نەخشینە ، حووری سەر رووی زەمینە
قەدی وەك سنەوبەرە ، ســـ ، یاخود عەرعـــەرە
خەندەی دورو گەوهەرە ، ماچی لیـــوی شەکـــەرە
زێرە یاخود زیوەرە ، بیشک گەنجـــی کیشـــوەرە
دڵبەرێکی دیـــن بەرە ، یاریکی رەنگ ئـەسمـــەرە

●

١٩٥٧/٧/٢٠ هەولێر

ئەنوەر هیرانی

(ئەنوەر مستەفا عەبدوڵلا هیرانی)

(١٩٠٨)

ئەنوەر کوڕی کاك مستەفا (صافی) کوری کاك عەبدوڵلای هیرانییەو لە تیرەی ئەمبیزە ٠ لە ساڵی ١٩٠٨دا هاتۆتە دنیاوە ، خوێندنو زانیاری ئایینی تەواوکردووەو هۆنراوەکانیشی نیشتمانیو دڵدارینو ئێستە نیشتەجێ کوردستانی ئێرانە ٠

خـــاڵ نییــه (*)

خاڵی نییــه فیکرم بەخـــودا قــەت لە خەیاڵی
موڵکی هــەمـوو دونیا کەمە بۆجێیو مـەجاڵی
پەخشـــان بــووە زولفێنی لەســـەر تـا کەمـاڵی
چینچینە ئــەم ئەگریجە لەســـەر لەوحی جـەماڵی
هەرکەسێ ، کە ببینێ نیــە باکی سەرو مـاڵی
جارێ چیە لابە لەســـەر ئــەو ڕۆژە نیقابـــە
ڕەحمێ بنوێنــە ، بەخـودا عەینی سـەوابـــە
دڵ حەپسو زەلیلە ، کــە لە زیندانی عەزابـــە
ڕووی بەدری لەژێر هەوری دووزولفیلە حیجابە
قاتیلـــە وەکـو شیرە دوو ئـەبرۆی هیـــلالی
داخـم بووە وەك زولفی ڕەشت قەددی کشنگم
ترساوی غــەدەنگی توە ، ئیسباتە لــــە ڕەنگم
وەڵـــلا بــەدایـم لــەنێو تابوتــە سینگـــم
سینەی سەدەفە ، باغی سەفـا دڵبەری شەنگم
کوژراوی موژەم ، شاهیدە ئەم پەنجەی ئاڵـــــە
وەك لالــە دەروون داغە لەبەر تەعنی ڕەقیبـان
دڵزارو برینــدارە بە موژگـانی حەبیبـــــان
بـۆ من کە تۆ لوقمانی چ باکم بە تەبیبـــــان
ڕابیرە لەسەر قەبری غەریبـــان بـــەقوربـان
عــەیبی سیفــەتی ساحیبی ئیعجـازو کـەمـاڵی
بـۆ شەمسی جەماڵی چ شکستی بـەقـەمـەردا
بنوارە کەلامی ، کە ڕەواجی بـــە شـەکـەردا
سەیریکـە چ کەسرێکی بـە بـازاری قـەمەردا
نونتفە وەکو ئەو نـەبوە لەنێو نەوعی بەشەردا
مەجبورە دڵم مەستە لـە شەوقی خەتو خـاڵی
چەند سەر لە هەوادانو چەند روح لە بەڵادان
بـۆ حوکمی شەدیدی تـو مودەیەکەن لە زیندان
بـۆ ڕەسمی وەفا لازمە تۆش بێی بـۆ سـەردان
بـۆ جەوری ڕەقیبانو لەبەر ڕەغمی حەسـودان
دەسکـەن بـە دوعا ڕوو لەخودا خێربێ تـالی

١٩٤٣

(*) پێنج خشتەکی ئەنوەرە لەسەر غەزەلی سلێمان ئـاغـا .

ئـەولای حـەسەن

ناوی (عبدالله) کوری حەسەن کوری ئەحمەد خانە ، ئامۆزای مەولانا خالیدی شارەزووریەو لە تیرەی مکایلییانەو ئەولاوی حەسەن ناوبـــانگی دەرکردووە ، خوێندەواری نەبوو ، بەڵام بوێژێکی لێهاتوو بووەو لـە سالـی (١٣١٦) وەیا (١٣١٨) کۆچیدا لە تەمەنی هەشتا ساڵیدا کۆچیدوایی کردووە٠

ئەولاوی حەسەن دانیشتـووی هەڵەبجە بووەو سەربارەت بە کاکەیەکان پارچە هۆنراوەیەکی ناوداری هەبووە ، جارێکیان ، کە هۆنەری داشۆرین — شێخ رەزای تاڵەبانی دەچێتە هەڵەبجەو لەماڵی عوسمان پاشای جاف مێـوان دەبێت ، مام ئەولاوی حەسەن بانگدەکەنو ئەو پارچـە هـەڵبەستـەی بـۆ دەخوێننەوە ، کەشیخ رەزا گوێی لێدەبێت دەفەرمویت : « بـەخـوا ئـــەم

قەسیدەیە لە قەسیدەکەی من فەسیحترە ، کە لە هەجوی کاکەیەکاندا ووتوومە ، وا لەژێرە چەند پارچە هۆنراوەیەکتان بەوێنە بۆ دێنینەوە :ـ

جیرانی هەردە ......
و لەدەی خەتا ، وەتەن گوم کەردە
دەلیلی رمکێش غەزلانی چین
سەیاری سەر کوی سەربەزران نشین
مسکی ناف لەعەتر مایەی عەتاران
دەماغ لە هەوای بەرزە دیاران
ستارەی زوحەل فیتنەی زەمانە
جەلاددی خوینریژ خویش‌و بێگانە
دلی عاشقان قیمەی کەباب کەر
جای بیژن نەجای ئەفراسیاب کەر
توخودا ئازیژ زولفان عەنبەرین
گوی‌بدە بەحەرف بەندەی کەمترین
با سەدجار مەعشوق بانوی شیرین بی
خاسە جەلاددی پڕ خەشم‌و قین بی
بالات بنوێنە بەتەرتیبەوە
بە خەندەی لەعلی سەراندیبەوە
بنوێنە فیدای جەبینت یەک دەم
بە وینەی جامی جهان نمای جەم
بۆ پەروانەکەی شەیدای شەوقی شەم
رووت دەرخە لە تۆی عەرەقچین کەم‌کەم
بە جلوەی چاوت شۆخی دیدە مەست
رازیم بە حوکمی رۆژەکەی ئەلەست
با ماچ‌کەم خالت بە حیجابەوە
وەک بەرد بە گۆشەی بینای کابەوە
بنۆشم شەربەت لە لێوت بێخەم
فەرزە دەم تەرکا حەجاج لە زەمزەم

کابرایەکی هەمەوەندی لەبەر هەژاریو دەست کورتیو سەختی ژیـــان لە خۆی بێزاردەبێتو دەچێتە دەرەوەی شار لەسەر شاخێک پێی شـــۆر دەکاتـــە خوارەوەو دەڵێت :ـ

خوایـە منو تۆ وا وییـنـە حسـاو
هیـچ درۆ نـەبێ وەبێ چـاوو راو
سـەنەیی عومـرم وە پەنجا گـەپی
راحتیـم لەژێر سایاتا ... نـەدی
چل ساڵ لەسەر یەک رەمەزانم گرت
لـە ماڵی خۆمـا فتـارم نەکـــرد
ئینجا لە ماڵی رەزا قولی ... خـان
سەد شەقیان لێدام لەسەر لەتێ نان
ئـەگەر هەبایـە کەلاشێ وە پـام
دە دێ ئـەگەرام بۆچێشتی وەتـام
رۆژێکی چـوومـە ماڵی شـاتوری
گوشتیان ئەبرژاند وەداری بەرووی
کوتێکم رفـــان نامـەسەر زبـان
لە پەلە پەلیان جـەرگمی سوتانـد
چـاوت پێوە بی نـەهاتیـە جەواو
پاشــان ئـەوێژی فـلان پیاو خراو
ئینجا ئەوێـژی ئـا وەرە کـاورا
حسابت چییـــە دەفتـەرت ئـاورە

ژێرم خاک ئەکەی سـەرم سـەنگ ئەکەی
کە من دەنگ نەکەم بۆچ تۆ دەنگ ئەکەی ؟!

ئلهـۆ مـایی

نێوی تەها کوڕی شێخ مەزهەری مایییەو لە مایێ هاتۆتە دنیاوەو هــەر لە منداڵیوە خراوەتە بەر خوێندنو دەســـت نووسێکی زۆری کەلەپــووری نەتەوایەتی کۆکردۆتەوە لەوانە دیوانی ئەحمەد موخلیس ، کە بەچاپی گەیاند ٠ ئلهــۆ لــەسەرەتای ساڵانی چلدا دەستی بەهۆنینەوەی هۆنراوە کــردووە ، لەهۆنراوە نێودارەکانی ئەو پارچە هەڵبەستەیە ، کــە بەبۆنەی تێپەڕبـــوونی شازدەساڵ بەسەر شەهیدبوونی شەهیدانی دیاربەکرە ، کەلە ١٩٤١/٦/٢٨ دا داینــــاوە :ـ

شینیو تازیا شەهیدا ئــەم ژبیــرناکەین چ جـــار
دێ ڤەکەین تــۆلا نەهنگا وەختەکێ زێرین بـــژار
وان مەغولا راف دبەستن مێــرو مێر ســەر هەجنیــن
توخمو نفسێ وان قەلاندن هــەمی گاڤــا پەچنیــــن
تورکا گرتن شێرو مێر چاك دەستو پێ لێ قەیدکرن
کەت بکەت گرتنو کوشتن لبن سێ پێکــا خرکـــرن

(*) ئەم باسە لە ڕۆژنامەی هاوکاری ، ژمارە (٢٣)ی لە ١٠ی تەمووزی ١٩٧١ دا بڵاوکراوەتەوە سەربەست بامەرنی ئامادەی کردووە ٠

رەستکا شەنقێ بو دانــا خەندقــاند پارێــــز وەلات
شیخ سەعیدێ جان فیدا مر، رەش روژەك بوو مە هات
ئەو روبادێ قەبقەبێ چــو ئــاخو زاری بــوون بلنــــد
چو دلێ شێری ژ ناف مە، بیخودان مان دەشتو گوند
بو قێری زیمارو شینی ، کو وەلات ما بی خـــــودان
پوسیدە دلسوژو خەمگین هەر هەوارێ دکــەن ئەمان
نێ ژ خەماوە ئەم بوهشتین ئەی شەهیدێت رەحمەتی
دێ ئازاکەین نافو دەنگا کوردەوارێت بەرکــــــەتی
با دکەت مە گەلی کوردا شێخ سەعیدی پــڕ هونـــەر
یـــەك ببن بـــو ڤی وەلاتی دا ژ ژانێ بێنــــە دەر
ژانــەکە قەویــا گرانــە ئێشەکــە بوی کەڤنــە ریش
روبسیو برسی هەر نیشانە ، بومــە بی کــارو ئیش
لەومــە راڤ بەستن لتورکــادا ئەڤێ ژانی برەنیـــن
توخمو نفشــا لێ بقەلینین پال ڤەدەیــنو پێبکەنیـــن
ئەم لجهێ خو بوین بیانی خەلکێ مالێ بوونە تــورك
لەومە کورو دول ژ خوێنێ مەند کرن ئەو کرنــە برك
من داخازە ژوەو شیرەت ڤێ رێکێ هوین بەرنـــــەدەن
نافو دەنگێ کورد بلندکەن دەوسا مە وونداا نەکــــەن
پر کوڤانە (ئلهو) یێ مای شەهیدێت جان مـــــەزن
لەش لێ کوزری سووت کەزبلێ جەرگو مێلاکێت گەزن

ئیبراهیم خـــان

نێوی ئیبراهیم کوری حاجی ئاغا محەمەدە ، لە شاری « سنە » لە ســــالی ئیبراهیم خان لە سەردەمی فەتح عەلی شاو ناسرەدین شادا فەرمانبەر بــووەو لەبەر توانای ئەدەبیو خۆش نووسی دوو شمشێری بەخەڵات دراوەتێ ٠

زۆربەی نووسینەکانی بە زمانی کوردی بوونو بەشێوەی هەورامانـــی بووە ، لەم پارچە هۆنراوەیەی خوارەودا بە سالاری دەولەت دەڵێت :ـ

امد مهم گذاشته بەر ســـەر کـــولاه کـــج
تنها نە زولفو ئەبــرو موژگان کـــە نگنجـــد
ئاین تەرز کـــەچو رەوشو رەســـمو راەکەچ
باغتـــی کی کەچ نهـــادەی اول بنـــای او
روید معیـــن است درخـــتو گیاه کـــەچ

سەرنج :

ئەم بابەتەی سەرەوە لە ژمـــارە (٢٩)ی رۆژنامـــەی ژیندا ، کە لـــە ١٩٧١/٧/١دا بڵاوکراوەتەوە وەرگیراوە ، بەنێوی مەلا عەلی سەنجەری پەخش کرابۆوە ٠

ئیبن ئادەم

١٧٤٧ ـ ١٨٣٦

ئیبن ئادەم نێوی محەمەد کوری مەلا ئادەم کوڕی مەلا عەبدوڵلا کوڕی مەلا عیسایەو خەلکی ناوچەی باڵەك بووە لە هەرێمی ڕەواندز ، لە سابلاخ خوێندنی تەواو کردووەو لە سەردەمی محەمەد پاشادا مەلایەتی کردووەو مەلای تایبەتی ئەو بووە ، کە توانای نەماوە مەلای خەتی بۆ پاشای دیارکردووەو جێنیشینی ئەو بووەو فەقێی ئیبن ئادەم بووەو نێوبراو لە کونە خانان لەخوار گوندی دیلزییە دانێژراوەو بەرهەمێکی ئایینی زۆری جێهێشتووە ، بەلام هچیان چاپنەکراون و هۆنراوەی دڵداریو ئایینیشی هۆنیوەتەوە ، بەلام هیچمان لێدەستنەکەوت ٠

نێوی هێندیك لە پەرهەمە چاپنەکراوەکانی ئیبن ئادەم :ـ

١ ـ علم الصرفو النحوو علم الاصولو علم التوحید و العروض ، (٣٠٠) لاپەرە دەبێتو لە (١٢٠٤)ی کۆچیدا تەواویکردووە ٠

٢ ـ سرقات مسؤل العظام في شرح مرآت مأمول الکلام ، (٢٠٠) لاپەرە دەبێتو لە (١٢٠٨)ك ٠ تەواویکردووە ٠

٣ ـ مشکاة في فن الاداب وفي الوضع و الاستعارة ، (٣٠٠) لاپەرە دەبێت و لە (١٣٢٠)دا دایناوە ٠

٤ ـ میقات المعقول في فن المنطق ، (٢٠٠) لاپەرەیەك دەبیتو لە ساڵی ١٢٠٦ دا دیناوە ٠

نموونەی شیعری ئیبن ئادەم :

هەوران کردە گۆلە گۆل(*)
میکائیلا ئەتۆش دەی
توتنو ماشان بڕشێنە
دەبا تۆش بێتە سەردەی
ڕۆمی ئەوا پەیابوون
کوتوبخانان دەکەن تەی ٠

★ بڕوانە گوڤاری (هەولێر)ی ژمارە (٢) ١٩٧١ لاپەڕە : ٩ ٠
مامۆستا کەریم شارەزا ئەو چەند دیرە هۆنراوەیەی ئیبن ئادەمی خستە سەر کەشکۆلی گیو

ئیحسان فوئـــاد

(دکتور ئیحسان کەریم فوئـاد)

١٩٣٦

دکتۆر ئیحسان فوئاد سەبارەت بەسەرهاتی ژینی خۆی ئەمەی خوارەوەی بۆ نوسیوم :ـ

بە بنەماڵە لە بـــاوکەوە (کەریم بەگـــــی حەمە بەگ) دەچمـــەوە سەر بنەماڵەی (خەندان) کە لەقەبی تایبەتیی سعید پاشای خەندانە ٠ ئـــەم سعید پاشایە کوڕی ئەحمەد بەگی غەوواصە ٠

ئەم بنەماڵەیە بە دوو نازناو ناویان دەرکردووە یەکەمیان غەوواص کـــە روتبەیەکی سوپایی بووە لە لەشکری باباندا ، چونکە ئەحمەد بەگی غەوواص لـــە لەشکری بابانەکاندا بووەو لە قەڵاچوالانەوە کاتێك هاتوونەتە سلێمانی لە یەکەم دامەزراندنی ئەم شارەدا بەشداربووە ، سعید پاشای خەندان کوڕی سلێمانی بەگ کوڕی ئەحمەد بەگی غەوواصە لەگەڵ باوکیدا چووەتە شاری ئەستەمبۆڵ‌وە لەوێ نیشتەجێ بوون ، پاش تەواوکردنی حقوقی ئەو سەردەمە پلە بە پلـــە بەرز بوەتەوە تا گەیشتوەتە (صدری اعظم) ، جەنەرال شەریف پاشا نوێنەری کورد لە بەستنی پەیمانی سیڤەردا کوڕی سعید پاشایە ئەوانەی بەناوبانگ‌بوون لەم خێزانەدا احمد بەگی توفیق بەناوبانگ بە احمد بەگی متصرف ، حەمـــەی صالح بەگی ئەندامی پەرلەمان بۆ ماوەیەك حەمەد بەگی پاشا کە فەرمانیەرێکـــی میری بووە لە شارباژێر ، ئاکرێ ، سلێمانی ٠

لە دایکەوە لە بنەماڵەی بابانم ، مەلا رەشید بەگی باپیرم کە زانایەکـــی سەردەمەکەی خۆیەتی خاوەنی کۆمەڵێ بەرهەمە لە ئاین‌و زمان‌و مێـــژوودا ، یەکەم کتێبی چاپکراوی (مجمع البحرين)ە بەسەرپەرشتیی محەمـەد عـــەلی قەرداغی لەسەر ئەرکی حاجی قادری جەبار بەشێکی لێ‌چاپ کراوە ، دەستوسێکی مێژووی لە نامەخانەی دکتور کامەران بەدرخان لە شاری پاریس پاریـزاروە ٠

مەلا رەشید بەگ لە پاش جەنگی جیهانی یەکەمەوە وولآتی بەجێهیشتووە لـە ئەستەمبول نیشتەجێبووە • جگە لە زمانی عەرەبی ، تورکی ، فارسـی ، فەرەنسیشی بە باشیزانیوە •

٢ - پەروەردەو پێگەیشتن :-

لە ٢٣ ئابی ١٩٣٦ لە شاری هەولێر لە دایك‌بووم • ئەو وەختە باوکـم لە دادگەی هەولێر مووچەخۆری میری بووە - باوکم ناوی بە کەریم بەگی حەمە بەگ دەرکردووە زۆر هۆگری ئەدەب‌و رۆشنبیری‌بووە ، نامەخانەیەکی تایبەتی هەبوو کە برێتی‌بوو لە چەند دەستنووسێك‌و کۆمەلێك کتێبی ئەدەبی بـە زمانانی عەرەبی ، تورکی ، فارسی‌و تورکی • خاوەنی هـەندێ بـەرهـەمی ئەدەبی‌یە کە سێ پارچەی لێ‌بلاوکراوەتەوە بێ ئەوەی ناوی خۆی دەستنیشـان بکات • بەشی زۆری بەرهەماکانی بە پێی ڕای خۆی بۆبلاوبوونەوە دەسـتی نەداوە چونکە ئێجگار تایبەتین‌و زۆرتر ئەدەبێکی گالتەو گەپ‌و کۆمیدی‌یـە • بەشێ لە نامەکانی لەلای خزم‌و دۆستی نزیکی کەریم بەگی سعید بەگی زانستی هەلگیراوە •

لە تەمەنی زۆر منداڵی‌یەوە حەزم لە شیعر لەبەرکردن بوو • پێش چوونە قوتابخانەم چەند هۆنراوەیەکی حەمدی صاحبقران ، قانع ، زیوەر ، مەدهۆشم لەبەربووە هێندێ جار لە کۆڕی میوان‌و سەیرانەکاندا بۆ خۆشی شیعریان پێ دەخوێندمەوە •

ئەوانەی هاتووچۆی باوکمیان دەکـرد لـە شاعیـران‌و نووسەران کە بێتەوە بیرم زێوەرە فەندی کە ماموستای بووە لە مەکتەبی روشدییە ، رەفیق حیلمی کە برادەرو ئاشنای خۆی بووە ، علی کمال باپیر کە برادەرێکی نزیکـی باپیرم بووەوە پەیوەندییەکی تایبەتی هەبوو لەگەڵ باوکماو ماموستایەکـی خۆشەویست‌و بەرێزی خۆشم بوو ، سەلام لە شاری هەڵەبجە لە ساڵانـی ١٩٤٨ و ١٩٤٩دا • وە لە لاوەکانی ئەو سەردەمەش (احمد هەردی) کە لـە ساڵانی ١٩٤٤ و ١٩٤٥ لە ناوچەی خورمال ماموستا بووەو وەکو خـۆی باسی دەکاو دەیگێرێتەوە لە گەلی کۆڕی تایبەتی‌و مەجلیسـدا بە یەکـەوە بەشداربوون • ئەو وەختە باوکم بەرێوەبەری ناوچەی بوو لە خورمال •

بەهۆی ئەونامەخانە بچووکەی باوکمەوەو بەشداربوونی لە هـەنـدێ رۆژنامەو گۆڤاری کوردی‌و عەرەبیدا وەکو : (هلال) ، روژنامەی ژین ، گۆڤاری گەلاوێژ چێژی ئەدەبیم لە سەردەمێکی زۆر منالێ‌یەوە دەرفەتی پێگەیشتنی بۆ رەخساوە ، کە نەختێ هۆش‌و فامم کـراوەتەوە توانیومـە لە هۆنراوە زیاتـر تێگەم بەرهەمی شاعیرە بەناوبانگەکانی سەدەی نۆزدە لەگەڵ هەندێ شیعری پیرەمێرد ، عەلی کەمال باپیر ، احمد مختار جاف ، سلام ، حاجی قادری کۆیی ؛ دلدار ، هەردی ، مەدهۆش ، قانع ئەمە جگە لە مەم‌و زینی ئەحمەدی خـانی کە هەموویان کەمو زۆر بەشدا بوون لە پەرەسەندنی چێژی ئەدەبیما •

له گۆڤاره‌كانی : رۆژی نویٚ ، بلێسه ، پرشیگ (له‌ده‌ره‌وه‌ی وولاٚت) بۆ ماوه‌یه‌ك ئه‌ندامی ده‌سته‌ی نووسه‌ران بووم ، ماوه‌یه‌ك به‌رپرسیاری گۆڤـــاری روشنبیری نوی بووم ٠

سالاٚنی ١٩٥٧ ـ ١٩٦٠ مامۆستای پله‌ی ناوه‌ندی بووم له سێلمانی ١٩٦٧ ـ ١٩٧٣ كولیجی ئه‌ده‌بیات ، ١٩٧٣ ـ ١٩٧٥ به‌رێوه‌به‌رێتی‌ی رۆشنبیری گشتی ١٩٧٦ ـ ١٩٨٢ كۆلیجی ئه‌ده‌بیات پاشان كۆلیجی په‌روه‌رده ٠

له به‌رهه‌مه‌كانم :ـ

چه‌ند لێكۆلینه‌وه‌و ووتارێك ده‌رباره‌ی ره‌خنه‌و ئه‌ده‌ب ، كۆمه‌لێ هۆنراوه له‌مانه كۆمه‌له هۆنراوی (گولێ كیۆی) ، (دوا چریكه) له‌گه‌ل ساغ‌كردنه‌وه‌ی چیرۆكی مه‌سه‌له‌ی ویژدانی ئه‌حمه‌د مختار جاف چاپ كراوه ـ جگــه له‌مـه‌ش له‌گه‌ل جه‌ودة‌ت بلال‌و حوسین عارف كتیبێ (دراســات معاصرة) و كتیبـێ ئه‌ده‌ب‌و زمانی كوردی بۆ پۆلی یه‌كه‌می ناوه‌ندی وه له‌گـــه‌ل ده‌سته‌یـــه‌ك رۆشنبیردا ساغ‌كردنه‌وه‌ی كتیبێ (ئه‌نجومه‌نی ئه‌دبیائی كورد) و (دیوانـــی كوردی)ی حه‌مه بۆر كه ئیٚستا له‌ژێر چاپـدایه (*) ٠

احسان فؤاد

١٩٨٤/١١/١٢

بووكـه شووشـه

بووكـــه شووشه‌ی چی ؟ كه‌ی شووشه ئـاوا به‌ناز پێكه‌نیـــوه
مـن پرشنگی تیٚم ئه‌روانیٚ ، كـــه له ژیـــانـا نــه‌م دیـــوه
رووبه‌ك خه‌نده‌و گه‌شـــه‌ی ژیـــان رژاوه‌ته ســـه‌ر رووه‌ه‌تـی
لێـوی سووری‌و عـه‌تـری گولی باغچـه‌ی دنیـای هه‌لمژیـــوه
گـه‌ردن نالیٚـم وه‌ك بلووره ، بلـوور كـه‌ی وا نـه‌رم‌و نۆلـه ؟
بـــه‌ژن نالیٚم وه‌ك بت وایه ، بت كه‌ی له‌نجـــه‌و لاری دیـــوه ؟
هـــه‌زار په‌یكه‌ر بیٚ به گـه‌ردی بـــه‌ر پیٚی ئـه‌و به‌ژن‌و بالاٚیـــه
هـــه‌زار گولی باغچـه‌ی بـه‌هـار قـوربانی ئـه‌و جووتـه لێـــوه

مۆسكـــو

نه‌یسانی ـ ١٩٦٥

(*) (دیوانی كوردی)ی حه‌مه‌بۆر هیٚشتا نه‌كه‌وتۆته ژێر چاپ ـ كوردستان ٠

خەمو خەوبینین

لە کاتێکا دڵم چەشنی نەخۆشێ نیوە تاسا بوو
ژیانم ووشک ، دەروونم پر لە ماتی چۆڵو شێوا بوو
لەپڕ دەرکەوتی شێوەت وەک پەری پرشنکو هیوابوو
بەڵام سەد داخ بەخێرایی لە چاوما خۆری ئاوابوو
بە دواتا یادگاری ساڵ بەساڵ کەوتە تەوژمو تین
دڵی هێنایە هاتوچۆ ، لەتەک گیان جووتە بۆی لەرزین
لە شانۆی خۆشەویستیدا ، بە بەستەی نائومێدی ژین
لە ئاسۆی بیرما کەوتمە خەمو فرمێسکو خەوبینین

بەغدا ١٩٥٦

دڵی مــن

بپرسن لەو دڵەی نۆشی خەمو ئازاری دنیایە
بپرسن لەو دڵەی رشتی لە فرمێسک خوێنی دەریایە
بپرسن لەو دڵەی ئێستا کە تاکەو چۆڵو تەنیایە
کە بۆ سەد یادگارو نیاز پەناگاو کونجی سەودایە
بپرسن تا بزانن با ! تنۆک کینەی لەلا نایە
دڵێ بۆ خۆشەویستی بێ ، رقو کینەی لە بارایە !
بەڵێ زۆرجار بە کوڵ گریا ، رقو کینەی لە بارایە !
بەڵام هەرگیز لە کینەو بوغز بە توسقاڵ تۆزی تینایە
دڵێکە سافو بێگەردە ، دڵێکە چەشنی ساوایە
ئەبینێ ، هەست ئەکا کەیلە ، بەڵام کینەی بەلانایە

گوڵی کێوی

هەولێر ١٩٥٥